

זה בידיים שלנו

ניתוח תחום
מניעת אלימות נגד נשים

דוח מס' 1 בסדרת סקירות תחומי פעולה במגזר השלישי בישראל

לעשות טוב, טוב יותר

זה בידיים שלנו*

ניתוח תחום
מניעת אלימות נגד נשים

דוח מס' 1 בסדרת סקירות תחומי פעולה במגזר השלישי בישראל
(בעקבות תכנית בשם דומה ששודרה בטלוויזיה החינוכית ב-1999)*

כתב | גיא ראביד
עורך | ד"ר זהר כוכבי
עורכת אחראית | ליאת בן משה
עימוד ועריכה גרפית | בלודוט סטודיו

It is in our hands

Sector analysis: preventing violence against women in Israel
Government, Charities and donors and social effectiveness
Report No. 1 in a series of Third Sector analysis

Midot, Tel Aviv, Israel, October 2010

לעשות טוב, טוב יותר

מידות Midot میدوت שיקוף ודירוג מלכ"רים, חברה לתועלת הציבור מייסודם של מיטב בית השקעות וג'וינט ישראל

מטרת הדוח

הדוח שלפניכם הוא סגנונית ראשונה בסדרה של דוחות, שיהוו מוצר משלים לכלי העיקרי שמציעה מידות: הערכה ודירוג של ארגונים ללא כוונת רווח (אלכ"רים). דירוג מידות מבקש לאבחן אלכ"רים, ולהעריך את סיכוייהם להיות אפקטיביים, כלומר לייצר ערך חברתי ולהביא לשינוי לטובה בחייהם של מוטביהם.

סקירה של תחום פעולה שלם, או של ענף בתוך המגזר השלישי, תסייע הן לשחקנים הפועלים בו והן למשקיעים החברתיים - משרדי ממשלה, קרנות, תאגידים עסקיים, פילנתרופים ותורמים - להבין את התמונה הכוללת ואת תרומתם של הארגונים המדורגים בהקשר הרחב. אנחנו מאמינים שדוחות מעין זה יתרמו לשינוי שמידות מבקשת לחולל, ובמרכזו קידום האפקטיביות של פעילותם של ארגונים ללא כוונת רווח (אלכ"ר) והצבתה כאמת מידה מרכזית במערך שיקוליהם של משקיעים חברתיים.

תוכן העניינים

6-9	תמצית הדוח
10-11	מהי אלימות כלפי נשים? אלימות כלפי נשים - בעיה חברתית מהו מקורה של האלימות ומהם מניעיה?
12-18	הסוגייה החברתית: אלימות כלפי נשים בישראל היקף התופעה צורכי הנפגעות חקיקה מקורות המימון המחיר: כמה זה עולה לנו?
19-26	מיפוי השדה השוואה בין לאומית המענה שמספקת המדינה השקעות המדינה קשיים ואתגרים
27	במה מעוניינים משקיעים חברתיים?
28-30	מהי השקעה חברתית אפקטיבית?
31-36	המענה שמספקים ארגונים ללא כוונת רווח מיפוי התחום: דרכי הפעולה
37-39	מסקנות והמלצות
	נספחים
40	נספח 1: מתודולוגיה
41	נספח 2: רשימת ארגונים בולטים
42-43	נספח 3: רשימת המרואיינים
44-45	נספח 4: ביבליוגרפיה
46	הפניות ומובאות
47	תודות
48	על מידות

תמצית הדוח

על אודות הדוח

דוח זה ממפה את תחום מניעת האלימות נגד נשים בישראל ואת העוסקים בתחום זה, מתאר את הסוגיה החברתית העומדת בבסיסו, מעריך את היקף ההשקעות בו, סוקר את דרכי הפעולה ואת המודלים השונים המבקשים לתת מענה לסוגיה, מעלה דרכים להערכת התוצאות והפעילות, מציג מסקנות והמלצות למעוניינים להשקיע ולקדם את התחום, וכן מציע יעדים להשקעה חברתית אפקטיבית.

- על אודות הדוח
- אלימות כלפי נשים: הבעיה והיקפה
- שחקנים מרכזיים
- המענה הקיים
- קשיים ואתגרים
- מסקנות והמלצות

אלימות כלפי נשים: הבעיה והיקפה

קרוב ל-200,000 נשים מוכות חיות בישראל, וכמעט כל אישה נפגעה לפחות פעם אחת בחייה מהטרדה מינית, תקיפה מינית, אלימות כלכלית או חברתית, ובכל זאת היקף ההשקעות הציבוריות במיגור התופעה ובטיפול בקורבנותיה עומד על 456 מיליון ש"ח בלבד, כולל עלויות אכיפה וענישה, סכום המהווה 0.12% בלבד מתקציב המדינה לשנת 2010. נתונים אלה מהווים הערכה בלבד. יצוין כי הערכות השקעות המדינה בתחום במסגרת דוח זה, מתבססות על ניתוח תקציב המדינה לשנת 2009 וייתכן שסכומים שהמדינה משקיעה בתחום נכללים בסעיפי תקציב שכותרתם אינה מרמזת על כך. לצערנו, אין שקיפות מלאה של השקעות המדינה בתחום, ולכן התייחסותנו להשקעות אלה, הינן בגדר הערכה כאמור. במלים אחרות - המדינה מקצה בממוצע כ-2,300 ש"ח לשנה לכל

80% מהוצאות הממשלה להתמודדות עם אלימות כלפי נשים בישראל מיועדות לענישה, ורק 20% להגנה, טיפול ושקום.

כך על פי הערכה שנסמכת על ניתוח תקציב המדינה לשנת 2009.

אישה שנפגעה. סכום זה אמור להספיק לכל הוצאותיה, ובכלל זה לטיפול רפואי, טיפול נפשי, ייעוץ משפטי, נסיעות, ובמקרים של עזיבת הבית גם לכיסוי עלויות המעבר והעתקת הילדים מבתם. לפי ניתוח שערכנו, הוצאות הממשלה לפעולות אכיפה וענישה של גברים אלימים בשנת 2009 היוו 80% מתוך סך השקעות הממשלה במיגור התופעה ורק 89 מיליון ש"ח, או 20% יועדו להגנה, לטיפול ולשקום של הקורבנות. מניתוח הדוחות הכספיים של 52 ארגונים ללא כוונת רווח (אלכ"רים) הפעילים בתחום הסקנו כי המדינה תומכת בפעילותם בסכום של כ-276 מיליון ש"ח, הכולל גם

תמיכות והקצבות וכנראה גם סכומים החבויים בסעיפים נוספים בתקציב המדינה שכותרתם מקשה על שיוכם לתחום.

- כמעט 200 אלף נשים מוכות בישראל, רק רבע מדווחות לגורם רשמי
- כמעט כל אישה נפגעת מהטרדה מינית, תקיפה מינית או אלימות כלכלית וחברתית
- אלימות כלפי נשים חוצה מעמדות ותרבויות
- אלימות כלפי נשים אינה עניין פרטי, אלא תופעה חברתית שהאחריות לפתרונה מוטלת על כולנו

אלכ"רים הפעילים בתחום מצליחים לגייס סכום נוסף של 65 מיליון ש"ח ממקורות פילנתרופיים ו-7 מיליון ש"ח ממכירת שירותים, ועדיין רוב רובן של הנפגעות אינן מדווחות כלל על הפגיעה בהן, ואלה שאוזרות אומץ אינן זוכות לטיפול מלא ומתמשך או למענה מתאים. לפי הערכות, אחת מכל שבע נשים נשואות חיה עם בן זוג אלים, ואחת מכל ארבע נשים חיה כל חייה עם פגיעות פיזיות ונפשיות ועם טראומה כתוצאה מתקיפה מינית שחוותה בילדותה; רובן אינן מתלוננות או ממצות את זכויותיהן, אם מחמת הבושה, אם בשל מחסומים תרבותיים ואם בשל היעדר מודעות ציבורית והקצאה מתאימה של משאבים.

בניגוד לדעות רווחות, האלימות ממנה סובלות נשים רבות אינה נגע ייחודי לשכבות מסוימות בחברה או לתרבות מסוימת. היא גם אינה אוסף של אירועים אקראיים המתרחשים בין זרים בשעות הלילה במרחב הציבורי. להפך - זוהי תופעה אוניברסלית, שמאפיינת את כל שכבות הציבור ומתרחשת כל הזמן, לרוב במרחב הפרטי, הביתי, ולעתים במשך חיים שלמים, והאחראים לה הם ברובם האנשים הקרובים והמוכרים ביותר. לתופעה ביטויים רבים והיא נוגעת כמעט לכל אישה בישראל (ראו טבלה מס' ו). אלימות במשפחה אינה עניין פרטי, אלא חלק מתופעה חברתית רחבה שפתרונה באחריות כולנו.

שחקנים מרכזיים

מניתוח תקציבי הארגונים שמיפנו עולה כי הרשויות אחראיות למימון 79% מסך הפעילויות התחום, בעוד מקורות המימון האחרים הם משקיעים פילנתרופים פרטיים, מוסדיים ועסקיים (19%) והכנסות עצמיות שמחוללים הארגונים הפועלים בתחום (2%).

המדינה היא הגורם העיקרי המטפל בסוגיה, לכל הפחות מההיבט התקציבי, באמצעות שירותים ותכניות שמפעילים משרדי הממשלה השונים, ישירות ובאמצעות גופים עצמאיים, ובמיוחד משרדי הרווחה, הבריאות, המשפטים והמשרד לביטחון פנים. למרות קיומם של פורומים בין משרדיים אחדים, עבודת הממשלה בסוגיה זו אינה מתואמת וחסרה בה ראייה מערכתית. נוסף על כך, המדינה מעדיפה למסור רבים מהשירותים לניהולם של ארגונים חיצוניים - רובם אלכ"רים - במטרה ליעל את השירות, אך היא מתקצבת שירותים אלה בחסר, ולפי סטנדרטים מינימליים, ומביאה את הארגונים להשקיע מאמצים רבים בגיוס משאבים פרטיים להעשרת השירות והרחבתו כדי לתת את המענה הבסיסי.

קשיים ואתגרים

הנשים הנפגעות ברובן אינן מקבלות מענה לצורכיהן, כיוון שהן חוששות לדווח, להתלונן ולזכות בשירות להן הן זכאיות: רק אחת מכל ארבע נשים שנפגעות מאלימות פיזית מערבת את המשטרה ורק אחת מכל עשר נשים שנפגעו מתקיפה מינית מדווחת לגורם מטפל. משרדי הממשלה משקיעים מאמצים לא מעטים, אם כי בתאום חלקי בלבד, וניכר מחסור ברשות לאומית מכוונת. גם הארגונים עצמם, למצט קואליציות בודדות, אינם פועלים בתאום. רבים מהם - בעיקר במקלטים - חסרות תשתיות פיזיות טכנולוגיות מתאימות, ומנהלות אותם בעלות הכשרה במקצועות טיפוליים וללא הכשרה ניהולית, אשר נשחקות בטיפול היומיומי ומתקשות לתכנן לטווח ארוך. הארגונים מעידים על הצלחותיהם, אך לרוב בעזרת נראטיבים וסיפורים פרטניים המובאים כדוגמא ולא באמצעות בדיקה שיטתית הבוחנת תוצאות לאורך זמן. אין בידי הארגונים משאבים וידע להעריך את תוצאות פעולותיהם. יש שהם נמנעים מכך מבחירה. גם המדינה, כגורם מממן מרכזי, אינה תורמת די להטמעת כלי מדידה והערכה ורק לאחרונה החלה לדרוש מארגונים להציג את תוצאות פעולותיהם באופן שיטתי. אם היה ביכולתם להציג עדויות של ממש על השינוי שהם מחוללים, היו הם והמשקיעים בהם יכולים ביתר ביטחון לקבל החלטות ולייעד את כספם באופן אפקטיבי.

- חסרה תוכנית לאומית או רשות לאומית לתאום פעולות הממשלה בתחום.
- לרבים מהארגונים הפועלים בתחום אין משאבים, ידע או כלים להעריך את הצלחותיהם ולהעיד על השינוי החברתי שהם מייצרים. לו היו עושים זאת היו הם והתורמים להם יכולים ביתר ביטחון לקבל החלטות ולייעד את כספם באופן אפקטיבי.

אין בשדה מרכז שיאגד את המידע והידע הקיימים ויזום מחקרים שיסייעו לקבל החלטות על ייעוד ההשקעות בתחום.

מסקנות והמלצות

בשני העשורים האחרונים זכה התחום לקפיצת מדרגה: חוקים חשובים קודמו, המדינה הגדילה את תקציבה וארגונים ותיקים וחדשים יזמו פתרונות שלא היו בעבר. יחד עם זאת, אין סימנים המעידים על מיגור התופעה וצרכים רבים אינם נענים. יותר מכך, הארגונים הפועלים בתחום סובלים מתקצוב חסר ומקושי לגייס תרומות, וגורמים פילנתרופיים אינם תופסים את השדה כאטרקטיבי באופן יחסי. בשיתוף עם מומחים ועם נציגי ארגונים הפועלים בתחום גיבשו מספר מסקנות והמלצות שניתן לאמץ:

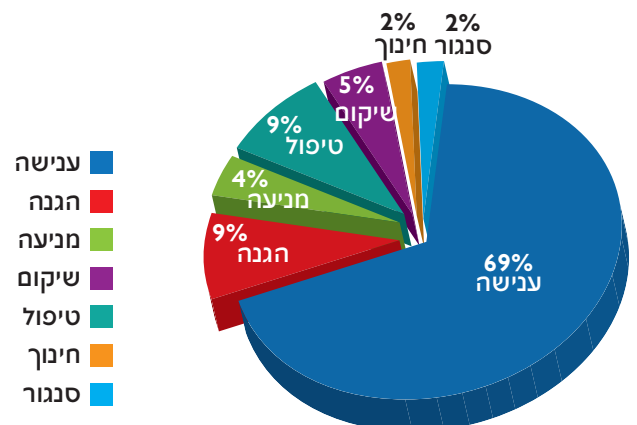
- ראייה מערכתית ותאום - משרד הרווחה הוא אמנם גורם מוביל בתחום, אך מומחים שונים מסכימים כי יש צורך ברשות לאומית שמטרתה לתאם מדיניות ובתכנית לאומית למאבק באלימות נגד נשים. גם ארגונים הפועלים בתחום ממעטים לשתף פעולה באופן שיקדם את מטרותיהם.

המדינה משקיעה בתחום בשלוש דרכים עיקריות: (א) בפעולות ישירות של משרדי הממשלה ושלוחותיה, כגון אחזקת אסירים על ידי שירות בתי הסוהר, או הפעלת 81 מרכזי טיפול ומניעת אלימות במשפחה בכל הארץ, (ב) באופן עקיף, באמצעות הפרטה וקניית שירותים במכרז וללא מכרז מגורמים פרטיים ומארגונים ללא כוונת רווח, כמו במקרה של 13 המקלטים לנשים מוכות או של הפעלת קו החירום החברתי 118, (ג) באמצעות תמיכות שמעבירים לאלכ"רים משרדי הממשלה השונים.

תפקיד מרכזי בתחום ממלאים כמה עשרות בודדות של ארגונים - רובם אלכ"רים, הפועלים במגוון דרכי פעולה למיגור תופעת האלימות כלפי נשים ולהקלה על קורבנותיה. בדוח זה מיפנו 52 ארגונים הבולטים בתחום: יש בהם שפועלים לתת שירות לנפגעות ונשענים על תמיכת הממשלה ויש שפועלים באסטרטגיה של סגור ונאבקים במדיניות; 3 מהם (ויצו, נעמת ואמונה) הם ארגוני ענק העוסקים במגוון גדול של שירותים, ומניעת אלימות נגד נשים הוא רק אחד מהם; אחרים מתמחים בהפעלת שירות מסוים, כגון מקלט לנשים מוכות או מרכז סיוע לנפגעות תקיפה מינית; יש שפועלים כמעט לבדם ויש שמשתפים פעולה או מאוגדים בקואליציה רשמית וכמעט מחייבת, כגון איגוד מרכזי הסיוע לנפגעי תקיפה מינית, או רופפת, כמו פורום מנהלות המקלטים.

המענה הקיים

בדוח מיפנו את חמש דרכי הפעולה העיקריות שאותן נוקטים השחקנים בשדה: א. ענישה (69% מסך ההשקעות בתחום, כולל השקעות הממשלה) - בעיקר אחזקת אסירים; ב. הגנה (9%) - בעיקר מקלטים; ג. חינוך ומניעה (6%) - איתור מוקדם, הכשרת אנשי מקצוע וחינוך בגיל צעיר; ג. טיפול ושיקום (14%) - מענה טלפוני, סעד, טיפול רפואי ונפשי, העצמה, ייעוץ משפטי; ד. סגור ושינוי מדיניות (2%) - ייצוג ופעולות לשינוי חקיקה. ככלל, ניתן לומר שהמענה אינו מספק את כל צורכי הנשים הנפגעות: אין בו די כדי לשכנע את רוב הנפגעות להתלונן ולמצות את זכויותיהן ואין בו די כדי לספק לנפגעות אמצעים לשיקום ארוך טווח. יש בו השקעה גבוהה בענישה, בעוד העלות החילופית יכולה היתה לממן תכניות מניעה, שעשויות להקטין את ממדי הפשיעה.

להשקעה כזו עשויה להיות תשואה משמעותית: שינוי חברתי. משקיעים חברתיים יכולים גם לתרום לקפיצת מדרגה של התחום כולו, אם ישקיעו במאמצי הערכה ומדידה של תוצאות הפעילות, ובכך יסייעו למינוף ולתיעול כספי משקיעים חברתיים אחרים לאותן תכניות שיימצאו האפקטיביות ביותר.

מבנה הדוח

מטרת הדוח להציג את הסוגייה החברתית ואת אתגריה, לנתח את המענה שמספקים לה שחקנים שונים - משרדי ממשלה ואלכ"רים, ולהציע להם ולתורמים דרכים לשיפור האפקטיביות של התחום, ובנוסף לחשוף בפני משקיעים חברתיים את הנעשה בתחום ולהציג בפניהם הזדמנויות להשקעה.

הדוח פותח בדיון קצר בתופעת האלימות כלפי נשים: הגדרתה, תפיסתה כבעיה חברתית ועמידה על מקורותיה של האלימות ומניעה.

הפרק הבא דן בסוגייה החברתית: אלימות כלפי נשים בישראל, ומפרט את היקף התופעה צורכי הנפגעות, ואת החקיקה הרלבנטית. בהמשך דן הפרק במקורות המימון של הפעולות בתחום וכן בעלויות הכספיות הישירות והעקיפות לחברה בגין מקי התופעה ובגין האמצעים להתמודדות איתה.

הפרק השלישי ממפה את השדה ואת השחקנים הפועלים בו, ומפרט את המענה שמספקת המדינה ואת השקעותיה. פירוט כל הארגונים שמופנו נמצא בנספח 1. בהמשך סוקר הדוח בקצרה מענים הקיימים במדינות שונות בעולם ואת הפערים הקיימים בישראל. פרק זה מנסה לענות גם על השאלות: במה מעוניינים משקיעים חברתיים? ומהי השקעה חברתית אפקטיבית?

הפרק האחרון מפרט את המענה שמספקים ארגונים ללא כוונת רווח ומסווג את דרכי פעולתם ואת המודלים שהם מפעילים: הגנה, טיפול ושיקום, חינוך ומניעה, ייעוץ וליווי וסנגור.

מסקנות הדוח והמלצות למשקיעים החברתיים מופיעות בסוף הדוח.

בנספחים ניתן למצוא תיאור קצר של הדרך בה ערכנו את הדוח, פירוט כל הארגונים שמופנו וכן פירוט של האנשים אותם ראיינו ורשימת מקורות ביבליוגרפיים.

- תקצוב בחסר - המדינה מממנת שירותים בתחום בין היתר באמצעות קנייתם מארגונים מתמחים. פעמים רבות המימון נקבע בהתאם לתקן מינימלי ואינו מספיק לכיסוי כל העלויות האמיתיות.

- השקעה במניעה - בהתבסס על ניתוח תקציב המדינה לשנת 2009 אנו מסיקים כי המדינה משקיעה 80% מהתקציבים המיועדים לתחום בענישה ורק 20% בהגנה, מניעה, חינוך, טיפול ושיקום. נתון זה מתבסס אמנם על הערכה, כיוון שסכומים אחדים נחבאים תחת סעיפים כלליים או כאלה שכותרתם אינה מעידה על ייעודם, אך ניתן להעריך כי הגדלת ההשקעה במניעה ובחינוך תועיל יותר למיגור התופעה, או לכל הפחות להקטנתה.

- השקעה באיתור מוקדם ובהכשרת אנשי מקצוע במטרה להקטין את הפער הגדול שבין מספר הנפגעות ובין מספר המדווחות על כך.

- השקעה בשיקום ארוך טווח - השקעה במודלים הכוללים שיקום לאורך שנים ובו מרכיבים כלכליים, פסיכולוגיים, משפטיים וסוציאליים שישלימו את הטיפול הניתן בטווח המיידי.

- השקעה בקמפיינים ציבוריים ותקשורתיים שיעודדו מודעות לסוגייה, יקטינו את הלגיטימציה לתופעת האלימות ויקטינו את הפער שבין מספר הנפגעות ובין מספר המדווחות על כך.

- השקעה במענה לגברים האלימים - בניגוד למגוון תוכניות המיועדות לנשים הנפגעות - ואלה אינן עונות על מלוא הצורך - מעטות התוכניות המיועדות לטיפול בגברים.

- השקעה בילדים הסובלים הן מהאלימות המופנית כלפי אמותיהם וכלפיהם והן מהטלטלה שחיהם עוברים בעקבות הניתוק מהבית ומהסביבה המוכרת.

- השקעה בנשים צעירות מאוכלוסיות מוחלשות שאין להן משאבים ותמיכה שיש לנשים אחרות והמאפשרים להן להתמודד עם הפגיעה ולמצוא מענה מתאים.

- השקעה בהקמת מבנים ייעודיים למקלטים, כאלה שיוכלו לקלוט משפחות ברוחה וכן לתת מענה לילדים מעל גיל 12 ולנשים עם מוגבלויות.

- השקעה במדידה והערכה ומתן תמריץ חיובי לארגונים הפועלים בתחום להעריך את פעולותיהם, למדוד את תוצאותיהן ולהציג עדויות ממשיכות להצלחה.

- הקמת מאגר מידע זמין ונגיש ועידוד מחקר בתחום שייסייעו ללמוד את התופעה, את מאפייניה ואת המגמות המתחוללות בה ובמטרה לבחון את האפקטיביות של המודלים השונים המיועדים להתמודדות איתה.

- תמיכה בארגונים עצמם ולא רק בפעילות ובפרויקטים, כלומר בתשתית הפיזית, בהכשרה המקצועית והניהולית ובהטמעת כלים טכנולוגיים בקרב הארגונים הנאבקים על הישרדותם, שכן לא ניתן לקיים פרויקט מוצלח לאורך זמן בלעדיהם.

סיפורה של לאה

[מתוך: "התשמע קולי: עדויות של נפגעות ונפגעי גילוי עריות", איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל, ליקוט ועריכה: עדי בר, 2005]

זמן קצר לאחר יום הולדת השני אבי התחיל לאנוס אותי. הוא היה נוגע בי, מחדיר את אצבעותיו ואת איבר מינו ללועי שלי. אני זוכרת שהייתי בחדר השינה של הורי. ולפתע מורמת ומושמת על השידה, מופשטת מבגדי ואת איבר מינו חודר אלי. הרגשתי מוזר. זו נראתה הדרך שבה כל האבות מתייחסים לבנותיהם, לא?

כשהייתי גדולה הוא התחיל לאנוס אותי במקומות אחרים בבית וטקסי הלילה שלי, "הזמן המיוחד" שלו איתי, התחילו. הרגשתי כאילו אני נחנקת תחת כובד משקלו ונקרעת לחתיכות מגודלה ומעוצמתה של זקפתו. לילה אחר לילה הוא היה מעיר אותי בברוטליות. התנגדות, בכי או תחנונים לא עזרו. למעשה, בכי רק החמיר את המצב. הגביר את האיומים לגבי מה שיקרה לי אם אספר. מהר מאד למדתי שהדבר הפשוט ביותר הוא להתחזות לישנה ולחשוב על משהו אחר. אבי מצא דרכים נוספות על מנת לבטא בצורה חולנית את כוחו ושליטתו. היה זה תפקידו של אבי "להדריך" אותי. הוא לא ממש הסביר לי את הטכניקה, בעיקר על מנת להכריח אותי לעשות לו מין אוראלי. כשהוא לא היה אנוס אותי, הוא התעלל בי מינית, קרא לי בכינויים מיניים משפילים לפני אימי, אחותי ואפילו בפני חברי. אמי, שהייתה בעצמה קורבן של אבי, בחרה להתעלם לפעמים ההזנחה וההתעללות מצידה כאבו לי יותר מכל. השפעת עשור של התעללות באה לידי ביטוי בהפרעה פוסט טראומטית, כשהדברים הלכו והתדרדרו וכבר לא יכולתי להתמודד עם חיי ועם לימודי הרבנות שלי. העובדה שאני שורדת גילוי עריות תמיד תהיה חלק ממני.

מהי אלימות נגד נשים?

אלימות נגד נשים - בעיה חברתית

בעבר נטו לחשוב שאלימות כלפי נשים במסגרת המשפחה היא עניין פרטי של הצדדים המעורבים, נושא השמור לספירה הפרטית שהחברה והמדינה לא צריכות להתערב בו. גם המחוקק התייחס לביטויי האלימות כאל עניין פנים משפחתי שראוי שיטופל על ידי בני הזוג, ובהתאם לכך נטו רשויות האכיפה להתעלם מתלונות על גילויי אלימות בתוך המשפחה, או לכל היותר לפטור אותן בלא כלום ולחתור להביא ל"שלום בית" בין בני הזוג.

בעקבות "הגל השני" של המהפכה הפמיניסטית בראשית המחצית השנייה של המאה ה-20 התפתחו גישות חדשות, ובמרכזן שתי טענות: האחת - "הפרטי הוא הציבורי", כלומר פשע נגד בן אנוש המתרחש מאחורי דלתיים סגורות אינו יכול לקבל חסינות בשם "כבוד המשפחה", והשנייה - "האישי הוא הפוליטי", כלומר בעיותיה "האישיות" לכאורה של אישה זו או אחרת אינן אלא דפוס חוזר ומשותף לנשים כולן ועל כן יש לדון בהן בהקשר החברתי הכולל. צביטה "שובבה" בעכזזה של מזכירה אינה עניין שבין מנהל למזכירת החברה בלבד, אלא ביטוי ליחסי כח מובנים ועניין לציבור כולו.

בתוך כך התגבשה התפיסה לפיה האלימות הגברית כלפי נשים בתוך הבית פנימה וכלפי נשים במרחב הציבורי מתאפשרת בגין מבנים חברתיים פטריארכליים שמנציחים את עליונות הגבר, את דיכוייה של האישה ואת ניצולה.

מהו מקורה של האלימות ומהם מניעיה?

מדוע נשים סובלות מאלימות גברים המופנית כלפיהן? תיאוריות שונות עמדו על המניעים לאלימות גברית המופנית כלפי אישה.

א. דחף ביולוגי מולד

אגרסיביות טבועה בבני האדם, כמו בבעלי חיים רבים, כאמצעי הגנה והישרדות וכדרך להשיג יתרון במאבק על משאבים. אמנם לא כל הגברים אלימים מטבעם, אך תיאוריות ביולוגיות שונות עמדו על הקשר שבין רמה גבוהה של הורמון הטסטוסטרון בגופם של גברים ובין הפגנת מידה גדולה יותר של התנהגות אגרסיבית. עם זאת, בידי בני אדם בחירה אם להיות אלימים או לא, ולראיה - לא כל גבר בוחר לבטא את רגשותיו בדרך אלימה ולא כל גבר בוחר באסטרטגיה של אלימות כדי להתמודד עם קשיים וכדי לפתור בעיות.⁴ טענה זו משקפת את גבולות חופש הבחירה שיש לאדם בדיוק במקום בו הוא פוגע באחר.

ב. התנהגות נרכשת

מחקרים מצביעים על כך שילדים שנחשפו לאלימות מתמשכת כעדים מן הצד או כקורבנותיה הישירים נוטים יותר מאחרים לאמץ אסטרטגיה דומה כפתרון

אלימות נגד נשים היא כל ביטוי פוגע של כוחנות בעלת מאפיינים מגדריים כלפי אישה המתרחשת ברשות הרבים או בבית פנימה, אם על ידי אדם זר או על ידי קרוב. בחרנו להרחיב ולהשתמש בהגדרות המקובלות כיום לתופעה ולכלול בה אלימות מילולית, הטרדה מינית (במיוחד מצדו של בעל סמכות), הטרדה מאיימת (Stalking), אלימות פיזית, תקיפה מינית ואונס, סחטנות נפשית, ניצול וסחטנות כלכלית, טרור חברתי (כולל ניתוק מחי"ח חברה ומשפחה, מניעת חרות וחופש בחירה) הדחה לזנות, סחר בנשים, מילה בכפייה, נישואין כפויים רצח מגדרי (לרבות מה שמכונה בטעות "רצח על כבוד המשפחה" ו"רצח על רקע רומנטי"). כל אלה הם ביטויים שונים לאותה תופעה.

אלימות נגד נשים נפוצה ושכיחה בלא הבדל מעמדי, תרבותי, גיאוגרפי וגילי. אלימות זו היא אחת מההפרות הבולטות של זכויות אדם,² והיא עומדת בניגוד לאמנת זכויות האדם של האו"ם. גם הוועדה הבין משרדית לטיפול בבעיית האלימות במשפחה (1998) ראתה באלימות נגד נשים פגיעה בזכויות יסוד בסיסיות. אלימות נגד נשים זכתה אף להכרה של ארגון הבריאות העולמי (WHO) כבעיה בריאותית הן לקורבן עצמו והן לציבור.³

במסגרת ניתוח זה בחרנו שלא לדון באלימות כלפי ילדים, ובכלל זה בגילוי עריות ובהתעללות מינית בילדים, וזאת למרות הקשר המובהק בין התופעות: במקרים של אלימות במשפחה, ילדים עדים לאלימות וסובלים מהשלכותיה לאורך זמן, ולעתים אף הופכים לקורבנותיה הישירים; נשים רבות שחוו התעללות מינית בילדותן סובלות כתוצאה מכך גם בבגרותן ומעצות רק אז לגלות את סודן הנורא; ילדי נשים מוכות מתלווים בדרך כלל אל אמותיהם לשהייה במקלט וחווים מצוקה על גבי מצוקה. עם זאת, נושא השפעת האלימות נגד נשים על ילדיהן הוא חשוב וראוי למחקר נפרד. דוח ועדת רוטלוי מ-1997 דן בסוגייה זו בהרחבה בהקשר הישראלי. דוח זה אינו עוסק באלימות בין בני זוג מאותו מין וגם לא בגברים שהם קורבנות אלימות. גם אפליה מגדרית - למשל בתעסוקה או בייצוג פוליטי, נדחקה מחוץ למסגרת דיון זה.

אלימות נגד נשים היא הפרה של זכויות אדם ופוגעת בזכויות יסוד בסיסיות.

אלימות נגד נשים היא בעייה חברתית נפוצה ושכיחה בלא כל הבדל מעמדי, תרבותי, גיאוגרפי או גילי.

אלימות נגד נשים זכתה להכרה כבעיה בריאותית הן לקורבן עצמו והן לציבור.

נישואים אלימים: סיפורה של דורית

[מתוך: "אסור להרים ידיים, נשים מוכות בישראל", רונית לב ארי ודליה יאירי, קשת הוצאה לאור, 1996]

בהתחלה לא הבינה, כמובן, שמשהו אינו כשורה. היא הרי כל כך רצתה שהנישואין יעלו יפה. בשביל זה היתה מוכנה לכל; להסכים לכל מה שיאמר, לקחת על עצמה את כל האשמה, את כל האחריות.

הם התחתנו, ומן ההתחלה הבינה שעשתה טעות. הוא אסר עליה לנעול נעלי עקב, להתבשם, לקנות בגדים חדשים. כשהתאפרה חייך בלעג: "כן, ועכשיו את יוצאת לציד? אני כבר לא מספיק לך?". היה מתקיף אותה בשאלות: "איפה היית? עם מי?". אחרי כל שיחה עם אימה דרש דיווח מדויק... וכשטענה בפרט כלשהו, האשים אותה בשקרים ובאי-שפיות. שוב ושוב חזר על אותו איום כפזמון: "אם לא תעשי מה שאני אומר, אתגרש ממך". אט אט ניתק אותה מהוריה, מחבריה ומידידיה. אחרי שדנה נולדה, הרגישה חנוקה. אחרי חודשיים התחילה מסכת התעללויות. הוא התחיל לחשוש שהיא בוגדת בו עם בן זוגה לריקוד. היא הכחישה. הוא אסר עליה לצאת מהבית בערבים. היא התעקשה. זאת היתה הכרזת העצמאות שלה... הדבר לא מנע ממנו להציק ולהכות אותה לפני הילדים. פעם הובהלה לבית החולים, לאחר שאגרוף בבטן גרם לה לשטף דם בשלפוחית השתן. בכל ערב, כשהגיע הביתה, היתה מכווצת מפחדים. לעתים היה מנפנף במזי עיתונים: "את רואה, עוד גבר רצח את אשתו. זה יהיה גם הסוף שלך". הוא היה מופתע כמעט עד השתנקות כשהוגש לידיו הצו המאפשר לה לעזוב עם הילדים את הבית בלי לאבד את זכויותיה. ממסכת האידיילה נותרו קרעי קרעים. "עד היום יש לי פחדים. זו טראומה לכל החיים. זה לא כמו לקחת תרופה ולהירפא".

מועדף ביחסי הגומלין שלהם עם בנות זוגם ועם ילדיהם. מחקרים אחרים מדגישים את ההתנהגות הנרכשת ואת השפעתה של טראומת ילדות, ובמיוחד של חוויות תקיפה מינית מצד מטפל קרוב, על הפיכתו של אדם לאלים בכלל וכלפי נשים וילדים בפרט.⁵

ג. הבנייה חברתית

במשך אלפי שנים התקבעה נחיתותן של נשים בחברה האנושית. בחברות רבות נחשבה האישה רכוש של הגבר, ובמערכות חוק מן העבר הלא רחוק הותר לגבר למשמע את בת זוגו באמצעים אלימים. בחברות רבות מאדירים ומהללים גיבורים שנודעו בעיקר בכוחם הפיזי ובאלימותם.

בין הגישות הפמיניסטיות השונות קיימות מחלוקות רבות, אך רובן מסכימות עם ההגדרה כי החברה היא פטריארכאלית, מעוצבת ונשלטת על ידי גברים.⁶ לפי גישה פמיניסטית אחת, אלימות כלפי נשים היא פעולה כוחנית הנובעת ממאבקי שליטה. אלימות מינית אינה נובעת מדחפים מיניים שניתן להשתלט עליהם או לטפל בהם, אלא היא תוצר של אי שוויון וביטוי לתופעה חברתית רחבה של דיכוי החלש בידי החזק. קיים רצף של אלימות שנשים הן קורבנותיה, מהטרדה מילולית אקראית ברחוב ועד אונס, סחר בנשים ורצח - כולם תוצאה של אותו מאבק כוחני. חברה פטריארכלית משתמשת במין למשטור הנשים וסובלנות החברה לטרור מתמשך זה מקורה בבורות ובכשל חינוכי.⁷

גישה פמיניסטית אחרת גורסת שהאלימות הגברית כלפי נשים נגזרת מן המבנה ההיררכי המעמיד גברים מעל נשים בסדר החברתי, יוצר דה-הומניזציה של נשים ומשתקף במערכת של ערכים, משמעויות, מוסדות ופרקטיקות המאפשרים אותו.⁸ גישה זו רואה במדינה את הגורם האחראי המרכזי למניעת אלימות ולשמירה על הביטחון האישי.

הסוגיה החברתית

אלימות נגד נשים אינה תופעה שולית ואינה ייחודית למזרחים מסוימים בחברה. אמנם נדמה כי תופעת האלימות כלפי נשים שכיחה בקבוצות מיעוט בעלות מאפיינים חברתיים מסתגרים, מסורתיים ופטריארכליים – למשל, שליש מהנרצחות על ידי קרוב משפחה בשנת 2009 היו ערביות⁹, אך היא שוררת בכל שכבות החברה ורבידה. התפיסה לפיה אלימות סובלת נשים מהמעמד הנמוך או ממוצא מסויים טופחת שוב ושוב על פני הנאחזים בה ומסרבים להכיר במציאות. יתרה מכך, גם אם מרבית המשתמשות בשירותי מקלטים לנשים מוכות באות משכבות חלשות, מחקרים מראים כי נשים ממעמד גבוה מתקשות יותר להתמודד עם מצבן, בעיקר בשל בושא וסביבה ספקנית, ועוד יותר מהן נשים שבני זוגן עוסקים במקצועות הטיפול או אכיפת החוק והביטחון.¹⁰ ניתן אולי להסיק מכך שהמקלטים מתאימים לנשים עם מאפיינים מסוימים, ואולי יש ליצור מענה אחר לנשים שהמקלט אינו מתאים לצורכיהן.

היקף התופעה:

כמה נשים מוכות בישראל? האם ניתן לדעת מה שיעור התקיפות המיניות או ההטרדות המיניות? ובהשוואה לעולם?

על אף השפעת התופעה על מזרחים רבים, בישראל אין מקור מידע מרכזי ובו נתונים מהימנים ועדכניים על תופעת האלימות כנגד נשים בכללותה. סקר היקף תופעת האלימות כלפי נשים וילדים ונוער בסיכון ומאפייניה, שערך ב-2001 "מרכז מינרווה לחקר הנוער" באוניברסיטת חיפה הוא המסמך המקיף ביותר שנכתב על הסוגיה; בהיעדר מקורות אחרים, הוא משמש נקודת התייחסות משמעותית גם כיום. הסקר בחן את היקף תופעת האלימות כלפי נשים בישראל, את עמדות הציבור כלפי התופעה ואת המשתנים המנבאים תוקפנות כלפי נשים בעזרת מדגם מקובל.

לפי סקר זה, שיעור הנשים בישראל שנפולות קורבן לאלימות פיזית מצד גברים עומד על 5.8% מכלל הנשים¹¹, דהיינו קרוב ל-160,000 נשים מוכות שסובלות מאלימות מתמשכת.

לפי הערכות רק אישה אחת מכל ארבע נשים שנפגעות מאלימות פיזית ואחת מכל עשר נשים שנפגעת מאלימות מינית מדווחת על כך לגורם מטפל

פחות מרבע מהן מדווחות על כך לרשויות. בהשוואה לכך, המצב בארה"ב גרוע פחות: 1.9 מיליון נשים, או 1.7% מכלל הנשים מותקפות פיזית בכל שנה.¹² שיעור הנפגעות מאלימות מינית, על פי מכון מינרווה, עומד על 7.6%, כלומר מעל 200,000 נשים בישראל נפגעו מינית לפחות פעם אחת בחייהן (בארה"ב 17.6%). לפי נתוני איגוד מרכזי הסיוע, בכל שנה מדווחים קרוב ל-9,000 מקרים של תקיפה מינית, רק חמישית מהם מדווחים גם למשטרה¹³ (בארה"ב מחצית). במשטרה נפתחים בכל שנה קרוב ל-5,000 תיקים של עבירות מין. על פי נתוני המשטרה, בכל שנה נאנסות 3,700 נשים

מה היקף תופעת האלימות כלפי נשים בישראל? מה הם סוגי האלימות מהם נפגעות נשים? כמה נשים בישראל נפגעות מאלימות? מי הן הקורבנות וממה הן סובלות? למה הן זקוקות?

אלימות נגד נשים בישראל

אורח מהעתיד או זר לו היה מבקר בישראל של ראשית שנות ה-70 של המאה ה-20 יכול היה להניח שבישראל נשים אינן סובלות מאלימות. הסוגיה כלל לא נמצאה אז על סדר היום הציבורי, לא נדונה כמעט בתקשורת, למעט במקרים קיצוניים של תקיפה מינית, לא הוקצו לה משאבים, היא לא נחקרה כמעט ולא טופלה על ידי גורמים מוסמכים. ודאי שלממשלות השונות לא היתה מדיניות שהתייחסה לסוגיה, והן גם לא הטילו אחריות על מישהו לטפל בה. גם ארגוני חברה אזרחית כמעט לא עסקו בה בהקשר החברתי הרחב. אלימות במסגרת המשפחה נחשבה לבעיה פרטית ואילו מקרי אונס נחשבו בדרך כלל לתוצאה של התנהגות לא נאותה של נשים ורק מעטים מהם דווחו לרשויות. סיבות תרבותיות, דתיות, פוליטיות ובעיקר מגדריות – דהיינו חולשתן של נשים ואי שוויון במעמדן מול גברים גרמו לכך שהתופעה הוסתרה היטב מאחורי מסך של הכחשה, של בושא ושל חשש מתיוג.

רק בשלהי שנות ה-70 של המאה ה-20 החלה להתפתח מודעות ציבורית לעניין. מרשה פרידמן, שכינה כחברת כנסת מטעם "רצ" בכנסת השמינית (1977-1973), נחשבת פורצת דרך במספר תחומים, והייתה הראשונה שהעלתה לסדר היום הציבורי סוגיות שנחשבו טאבו: אלימות נגד נשים, גילוי עריות וזנות בקרב נערות. ב-1976 יזמה את דיון המליאה הראשון בנושא הכאת נשים בידי בעליהן, אך התגובות שזכתה להן היו בעיקר צחקוקים והתבדחויות מצד חברי הכנסת הגברים. ב-1977 חברה אל פרידמן קבוצת נשים פמיניסטיות ויחדיו הן הקימו את "נשים למען נשים" בחיפה, הארגון האחראי להקמת המקלט הראשון בישראל לנשים מוכות. את המקלט הן פתחו בדירה נטושה אשר אליה פלשו בפומבי, בעיקר כדי להעלות את המודעות הציבורית לנושא. ברוח יוזמה זו קמו ארגונים נוספים, כגון "לא לאלימות" (ל.א.) בראשות רות חזניק שהקים את המקלט השני, ואחרים בעקבותיו, וגם ארגוני הנשים הוותיקים יותר החלו לפתח שירותים מתמחים משלהם, כמו מרכז הייעוץ וההכוון שפתחה רות ל.א.ר. בנעמת ב-1983. ב-1995 הוקם בית המשפט לענייני משפחה שאיפשר לנשים נפגעות אלימות להביא את עתירתן ישירות אליו, מבלי צורך להגיש תלונה במשטרה. חקיקת החוק למניעת אלימות במשפחה ב-1991 היוותה ציון דרך בשינוי התייחסות המדינה לתופעה (עוד על חקיקה ולבנטית ראו בפרק "חקיקה").

היום פועלים בישראל עשרות ארגונים מתמחים המציעים שירותים על פני רצף שלם: החל מהגנה, עבור בטיפול ושיקום, חינוך ומניעה, ליווי וייעוץ וכלה בסגור, ובכלל זה ארגונים יזמיים המציעים שירותים ייחודיים לפלחי אוכלוסייה שלא קיבלו עד כה מענה לצורכיהם: נשים חרדיות, נשים ערביות, מסורבות גט, נשים שהודחו לזנות, פליטות ונשים לא ישראליות שנסחרו והובאו לישראל בכוח.

לו היינו מסכמים את הנתונים היינו מגלים כי אחת מכל שתי נשים בישראל נפגעת מסוג של אלימות, אולם יש לזכור כי קיימת חפיפה מסוימת בין הפלחים: למשל, נשים רבות שהודחו לזנות גם נאנסות ונשים רבות שמוטרדות מינית גם מותקפות מינית. התרשים הבא ממחיש את הנתונים הללו בצירוף ההסתייגות שלעיל. כך או כך, הנתונים מצביעים על תופעה בעלת היקף נרחב, מדאיג ומקומם.

תרשים מס' 1 (המחשה בלבד): חפיפה בין פלחי אוכלוסיית הנשים שנפגעו מאלימות

גילויי אלימות כלפי נשים: סוגים עיקריים אלימות פיזית

אלימות פיזית שכיחה מכפי שנדמה. אחת מכל 17 נשים סופגת מכות, בעיטות, דקירות, כוויות, ניסיונות חניקה והטלת מום. ראשן של נשים מוטח ברצפה, בקיר או בריהוט, גם כשהן בהיריון, ויש שהן נקשרות ונכבלות מבלי יכולת לזוז. ברוב המקרים ילדיהן עדים לאלימות. נשים הסובלות מאלימות הן קורבנות של טרור מתמשך. בדרך כלל אין זה אירוע חד פעמי, אלא מצב קיומי היוצר מציאות חיים בלתי נסבלת למעורבים בו וגורם לקורבנות לפגיעות פיזיות, רגשיות ונפשיות ביומיום ולאורך זמן. ברוב הפעמים התוקף אינו זר, כי אם אדם מוכר מסביבתו הקרובה של הקורבן. אלימות במשפחה היא ביטוי להתנהגות עבריינית פלילית, והפגיעה ממנה טראומטית לקורבן יותר מפגיעה אחרת, דווקא בגלל התרחשותה במקום שאמור להיות, לכאורה, המוגן והאינטימי ביותר.

לפי סקר שערך מכון "מינרואה", קרוב ל-6% מהנשים דיווחו על אירוע אחד לפחות של אלימות בשנה הקודמת ולמעלה מ-10% דיווחו על אלימות פיזית מצד גברים בשנים שקדמו לה. כלומר, אחת מכל עשר נשים הייתה קורבן לאלימות גברית פיזית בחייה.¹⁸

מדי שנה נפתחים במשטרה מעל 20,000 תיקים בגין תלונות על אלימות במשפחה, ובכ-80% מהתיקים הנפגעות הן נשים.¹⁹ מאגר

(10 נשים בכל יום; בארה"ב מתרחש אונס בכל שתי דקות) ו-15 נשים נרצחות בכל שנה על רקע מגדרי.¹⁴

לארגונים הפעילים בתחום יש קושי גדול לאתר את הנפגעות, להציע להן מענה ולסייע להן לממש את זכויותיהן, וזאת בהיעדר מסד נתונים מרכזי, מפורט, עדכני ואמין שיש בו מעקב אחר התופעה, מאפייניה ומגמות בעלות השלכות על קביעת מדיניות, אך אינו מפר את זכויות הפרט. לזאת יש להוסיף את הפער הגדול בין מספר הנפגעות ובין אלה המוכנות לדווח ולקבל טיפול: לפי הערכות רק אישה אחת מכל ארבע נשים שנפגעות מאלימות פיזית¹⁵ ואחת מכל עשר נשים שנפגעות מאלימות מינית מדווחות על כך לגורם מטפל.¹⁶ גם ניסיון לאסוף מידע ממקורות שונים אינו פשוט. המשטרה, למשל, אינה מספקת נתונים על רצח נשים בידי בני משפחה קרובים שאינם בני זוג, ואין גורם שאוסף מידע על הטרדה מינית במקומות עבודה, למצט סקר חד פעמי שערך משרד התמ"ת ב-2010.¹⁷ גם המאגר המצוי בידי איגוד מרכזי הסיוע לנפגעי תקיפה מינית, המטפל בכ-40,000 תלונות טלפוניות מדי שנה (20% מהן פניות חדשות), הוא חלקי, כיוון שהמתנדבות במרכזים מתעדות מידע שנמסר על ידי המוטבות באופן וולונטרי בלבד. קהילות מובחנות, כגון מוסלמים, חרדים, עולים חדשים ואפילו קיבוצים, מעדיפות במקרים כאלה להסתיר מידע מפני גורמים רשמיים וכך לשמור על כבוד הקהילה ועל קודים תרבותיים המחייבים פתרון פנימי בתוכה.

הטבלה הבאה מתייחסת למספר הנשים בישראל מגיל 15 ומעלה שנפגעו מאלימות. בישראל כ-7.5 מיליון תושבים, מהם 50.6% נשים, 72% מהן, או 2,732,000, הן נשים בגילאי 15 ומעלה. הטבלה הבאה מציגה את היקפה הכללי של תופעת האלימות כלפי נשים בפילוח לפי סוגי האלימות. הנתונים משקפים את גידול האוכלוסין מאז פרסום המקור.

טבלה מס' 1: מספר הנפגעות מאלימות נגד נשים בישראל ושיעורן מכלל הנשים בגיל 15 ומעלה

תופעה	מספר נפגעות	חלק האוכלוסייה הרלבנטית	מקור
אלימות פיזית	158,000	5.8%	מרכז מינרואה
אלימות מילולית	אין נתונים		
בידוד חברתי	אין נתונים		
אלימות נפשית	אין נתונים		
אלימות כלכלית	אין נתונים		
הטרדה מאיימת	4,279	0.16%	משטרת ישראל
הטרדה מינית	956,200	35%	משרד התמ"ת
סחר בנשים	3,000	0.11%	הכנסת
שידול לזנות	10,000	0.36%	מכון תודעה
אלימות מינית	207,662	7.6%	מרכז מינרואה
אונס	3,700	0.14%	משטרת ישראל
רצח מגדרי	15	0.005%	משטרת ישראל

הנתונים של המשטרה מצביע על עליה של 3% במספר התלונות שהוגשו על ידי נשים נגד בני זוגן בשנת 2008, אשר קטעה מגמת ירידה מאז שלהי שנות ה-90 של המאה ה-20²⁹, לאור ההנחה שעל כל אישה מוכה שמתלוננת יש לפחות 9 נשים שאינן מתלוננות, סביר שהנתון האמיתי גבוה בהרבה³⁰. בהיעדר אומדנים מדויקים, מקובל להניח כי 7.4% מכלל הנשים מעל גיל 15 בישראל, או 200,000 נשים הן נשים מוכות.

אלימות מילולית; בידוד חברתי; אלימות נפשית; אלימות כלכלית; הטרדה מאיימת (stalking)

[מתוך "זו לא קמצנות, זו אלימות", ורד לי, הארץ, 20.2.2007]

מירי (שם בדוי), בת 50, אקדמאית שמרבית שנותיה עבדה כמרצה באוניברסיטה, נשואה כ-25 שנים ואם לבת. "לאט לאט התחלתי להבין שמשוה לא בסדר". "האלימות הכלכלית היא מאוד מתוחכמת וסמויה, היא כמו גז רעיל שאת לא רואה, שואפת אותו פנימה והנזק הוא הרסני", מבהירה מירי. "בעלי טען לכל אורך השנים שהמצב הכלכלי שלנו לא טוב. הוא לא איפשר לי להסתובב עם צ'קים או כרטיס אשראי, אלא רק עם כסף מזומן. הוא הפריש לי רק כ-20 שקל בשבוע ודרש לדעת על מה הם הוצאו. הוא היה מחליט לגבי כל הוצאה לבית. הוא היה היחיד שערך את הקניות לבית, אם הייתי מבקשת להצטרף הוא היה אומר 'את צריכה לנוח'. הוא נסע ברכב והיה מאלץ אותי לנסוע בטרמפים לעבודה. הוא לא איפשר לי לקנות מתנות יום הולדת למשפחה ודן אתי על כל הוצאה. מעולם לא רכשתי לבד בגד. כל פעם הוא היה מתלווה אלי. המוכרות היו מתפעלות - 'איזה בעל מקסים יש לך, אין בעלים שיש להם סבלנות להיכנס לחנות בגדים עם הנשים שלהם'. גם אני ראיתי את הדברים כך, אבל היום אני מבינה שהוא התלווה כדי לפקח עלי ולשלם בעצמו. הכל נעשה במסווה של דאגה, חיסכון ואחריות ובשימוש במלים יפות, כך שלא הבנתי שבעצם אני תלויה בו ושכל הכסף נמצא בשליטתו המוחלטת. "מהרגע שהתעוררתי והתחלתי לנסות לדבר אתו על ההתנהגות שלו, הוא עבר לאיומים. הדברים הגיעו לידי כך שבארבעת החודשים האחרונים הוא לא מעביר לי כסף ואני מלווה כסף לקיום מחברים. כלפי חוץ אני כביכול חיה בתנאים טובים, אבל האמת שאם הוא לא עושה קניות אז אין לי מה לאכול, אין לי כסף לנסיעה באוטובוס ואני חדרה למצבי הבריאות, כי אין לי אפשרות לממן טיפול רפואי".

למרות הערכות לפיהן סוגי אלימות אלה שכיחים וגורמים למנך גדול אף יותר מאלימות פיזית, אין נתונים אודות שכיחות סוגי אלימות כלפי נשים בישראל. בעוד גבולותיה של אלימות פיזית והגדרתה מקובלים ומוסכמים, הרי שהיבטים כלכליים, נפשיים, חברתיים ומילוליים של אלימות במסגרת המשפחה אינם כה ברורים, בעיקר כיוון שהם סמויים מן העין הציבורית. פעמים רבות אפילו הקורבן עצמה אינה מודעת לכך שההתנהגות שהיא חווה היא אלימה ואינה לגיטימית. אלימות מילולית - עלבונות, השפלות, כינויי גנאי, השמצות ואיומים, היא עניין כמעט יומיומי בקרב זוגות רבים, ויש לה השלכות נפשיות על שני הצדדים. בידוד חברתי הוא השתלטות אלימה של הגבר על זמנה של בת הזוג, על העדפותיה וקשריה החברתיים ועל זהותה מחוץ לזוגיות. הנפגעת מאבדת רשת תמיכה, עצמאות וקשרי גומלין עם סביבתה. אלימות כלכלית היא השתלטות של בן הזוג על מקורות ההכנסה המשותפים ועל הנכסים המשותפים, עד כדי יצירת תלות מוחלטת, השוללת מבת הזוג כל גישה למשאבים אלה, ובכך מונעת ממנה עצמאות כלכלית, חופש פעולה, שוויון וכבוד. לאלימות כלכלית יש השפעה על חיי הקורבן גם לאחר שהסתיימה מערכת היחסים, בכך שהצד הנפגע נותר ללא האמצעים הדרושים כדי להתחיל בחיים חדשים.

מאלימות כלכלית נפגעות בעיקר נשים. גברים רבים משתמשים בכסף ובעיקר במניעתו מבת הזוג או מהאם ככלי לשליטה בה ולהגבלת צעדיה, והדבר מתאפשר בשל המבנה החברתי שבו הגבר, בדרך כלל, מועסק במשרה נחשבת יותר וזוכה לשכר גבוה יותר, ובגלל מעמדן של נשים בחברה. רוב הסובלות מאלימות כלכלית הן דווקא נשים משכילות ועובדות המשתייכות למעמד הבינוני. הן עצמאיות במקום העבודה, אך אינן מפרשות נכון את השליטה שמפעיל עליהן הגבר, ואת תלותן בהחלטותיו לגבי השימוש בכסף שהן מרוויחות. הן תופשות את הבעל כקמחן או חסכן ומתקשות להגדיר את התנהגותו במונחי אלימות. 4% מסך הפניות לקו החירום הארצי למניעת אלימות במשפחה המופעל על ידי ייצו עוסקות באלימות כלכלית.

**כשהיא אומרת "לא" לזה היא מתכוונת,
לזה היא מתכוונת כשהיא אומרת "לא".
לכן ה"לא" שלה סופי, מוחלט,
רק היא קובעת, לא שום בית משפט,
אז אל תהיה לי תרנגול
ואל תהיה חכם גדול.
היא לא רומזת "כן", או "אולי" או "בוא",
כשהיא אומרת "לא", היא מתכוונת "לא!"**

[דן אלמגור הוסיף את הבית החמישי לשירו "כשאת אומרת לא" 30 שנה לאחר שחיבר אותו ב-1963, בעקבות אזכור השיר בפסיקת בית המשפט בפרשת האונס בשמרת]

הטרדה מינית

הטרדה מינית היא התנהגות מילולית או פיזית בעלת אופי מיני שאחד הצדדים אינו מסכים לה, כגון חיזורים מיניים בלתי רצויים. רוב הנשים מוטרדות מינית לפחות פעם אחת בחייהן. הטרדה מינית מתרחשת בכל יום במרחב הציבורי: ברחוב, במקום העבודה ובכל מקום של מפגש אנושי, ובאה לידי ביטוי במבט משפיל, בהשמעת קולות מעליבים או ביטויים פוגעים, באופן מילולי ואף במגע פיזי כפוי (5.3% מסך ההטרדות). יש הטוענים כי גם פורנוגרפיה ופרסום חוצות מבטאים אלימות, ולכן מהווים הטרדה מינית. הטרדה מינית לסוגיה היא ביטוי לכוחנותו של הצד המשפיל ואינה נובעת בהכרח מדחפים מיניים. מקום העבודה או הלימודים, שבהם מצטרפים להטרדה המינית גם יחסים של סמכות ותלות, ההטרדה המינית הופכת לעבירה פלילית של ממש. גברים עדיין נהנים ממרבית עמדות הכח בזירות אלה ויש שהם משתמשים בכוחם על מנת לאיים על נשים או לאלץ להתנהגויות שנתפסות על ידן כפוגעות, דבר המביא ליצירתה של סביבה עוינת בדמותן של הצעות מגונות, הערות משפילות ואף נגיעות פיזיות. לפי סקר שערך משרד התמ"ת ב-2010²², 40% מהנשים דיווחו שהוטרו מינית, וכשיעור הזה חשות שמקום עבודתן אינו בטוח מפני הטרדה מינית; שליש מהנשים שהוטרו מינית בעבודה חוו זאת בשנה החולפת; שיעור דומה של נשים דיווחו גם שעבודתן ומעמדם במקום העבודה נפגעו באופן בלתי הפיך כתוצאה מההטרדה. מבין הפונות למרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית, 12% דיווחו על הטרדה מינית חד פעמית או מתמשכת.²³

שידול לזנות והדחה לזנות בכפייה

במדינות רבות זנות נחשבת חוקית, והיא אף ממוסדת. במדינות אחרות היא אינה חוקית, אך המדינה אינה פועלת למיגורה. גם בישראל נשמעים קולות הקוראים למסד את הזנות, או לכל הפחות להבחין בין נשים שהזנות נכפתה עליהן בכוח ובין אלה שבחרו בה כעיסוק. קולות אלה מתעלמים מהגישה הרווחת, שלפיה אין להשלים עם מיסוד הזנות כמקצוע ככל המקצועות, שכן אין אישה שבחרת לעסוק בזנות, אלא תחת לחץ, שידול וכפייה ובאין מוצא סביר וזמין אחר. רוב הנשים בזנות התדרדרו אליה מסיבות כלכליות, פסיכולוגיות, נפשיות, חברתיות, משפחתיות או אחרות. הדחה לזנות ושימוש בשירותי זנות משפילה נשים ומצלת את מצוקתן, ובעיני החוק היא מהווה פגיעה בכבוד האדם וחירותו. על המדינה להוקיע ולהעניש את הלקוחות ואת הסרסורים ולא את הזנות עצמן, שפעמים רבות נגררות לתוך מעגל הקסמים של הזנות בגיל צעיר. זנות הרחוב תופסת, כנראה, 10% בלבד מכלל 10,000 הנשים הנאלצות למכור את גופן, אך גם 90% האחרות נכנעות לאליוץ כוחני ואינן חיות חיי מותרות. במשרד הרווחה מעריכים שאישה בזנות נאנסת בממוצע עד 10 פעמים בשנה. רוב מעשי האונס מבוצעים על ידי לקוחות, אבל מעריכים כי כשליש מתקיפותיהן המיניות נגרמות על ידי הסרסור. רב הפרצות נפלות קורבן למעשי שוד חמושים או לתקיפות. בהיעדר תכנית שיקום לנשים אלה, בצאתן מהכלא הן נוטות לשוב לדפוס הקודם.

רצח מגדרי

רצח מגדרי הוא הביטוי הקיצוני ביותר של אלימות המופנית כלפי נשים. המושג מבקש לבטא את הטענה כי רציחות מסוג זה אינן בגדר רצח "רגיל", אלא רצח הנשען ביסודו על הפוליטיקה של היחסים בין המינים. מודעות הציבור לסוגיית האלימות נגד נשים גוברת בכל פעם שאישה נרצחת בידי בן זוגה, אך היא שוככת באותה המהירות שבה היא הופיעה, עד למקרה הבא. קיימת נטייה תרבותית להצדיק רצח כזה כאמצעי להגנה על כבוד המשפחה וראוי שנטיה זו תזכה לגנאי. בכל שנה נרצחות בישראל בערך 15 נשים על ידי בן משפחתן.²⁴

אלימות מינית; אונס

אונס הוא קיום יחסים מיניים בכפייה, אם בכוח פיזי ואם באיום מילולי. על אף אופיו המיני, האונס מבטא למעשה צורך בכוח ושליטה מצד האנס, הגוררים עמם את הצורך להשפיל ולנצל. אונס כולל החדרת חפץ זר לגוף המותקפת או כפיית קיום יחסי מין עם אדם אחר. תקיפה מינית כופה על הקורבן נגיעות מיניות בגופה של האישה בניגוד לרצונה. קיימת תפיסה מוטעית בציבור כאילו עבירות אלה מבוצעות בעיקר על ידי אדם זר, אך רבות מהן הן מבוצעות דווקא על ידי קרובי משפחה. עבירות המין החמורות ביותר, דוגמת אונס, בעילה שלא כחוק ומעשה מגונה בכח בידי בן הזוג, מטפל, אדם קרוב או זר. נושאות תוצאות חריפות יותר לקורבן, אך אין הן השכיחות ביותר, ולמעשה הן מהוות 2% בלבד מכלל פשעי האלימות במשפחה המטופלים בידי המשטרה. לאורך העשור האחרון ניכרת מגמה של ירידה קלה בעבירות אלה וב-2008 דיווחה המשטרה על 3,700 מקרים של עבירות מין חמורות (10 בכל יום; בהשוואה לארה"ב, למשל, שם מתרחשים 89,000 מקרי אונס מידי שנה, או 6 בכל דקה). לעומת זאת, להערכת איגוד מרכזי הסיוע לנפגעי תקיפה מינית, אחת מכל שלוש נשים בישראל נפגעה מתקיפה מינית במהלך חייה, אחת מכל חמש נשים נאנסה ואחת מכל שבע נפגעה מגילוי עריות בנעוריה.²⁵ סביר להניח שגם נתון זה מתאר רק חלק מהתמונה האמיתית, שכן לפי נתוני איגוד מרכזי הסיוע רק 20% מקורבנות תקיפה מינית מדווחות על התקיפה לגורם כלשהו.

סחר בנשים

על פי הערכות, בישראל שוהות כ-3,000 נשים שהובאו לכאן בכפייה או במרמה והן מודחות לזנות או מועסקות בשוק העבודה בעיסוקים אחרים בניגוד לרצונן. בישראל שוהות גם כ-3,500 פליטות ומבקשות מקלט, מהן קטניות בלא הוריהן; רובן נפלו קורבן לתקיפה מינית קשה במהלך מסען, בעיקר מצד מבריחים, ובהגיען לארץ הן נמכרות לידי פושעים אלימים הכופים עליהן לזנות. לא כל הנשים הנסחרות עוסקות בזנות. יש מהן שמועסקות באופן מוצל בתעשיית הניקיון והבידור. הצהרת האו"ם מ-1993 בדבר מיגור אלימות נגד נשים מגנה סחר בנשים, אך מבחינה בין שידול לזנות בכפייה ובין עיסוק בזנות מבחירה, ובכך משקפת מאבק בין גישות פמיניסטיות שונות.²⁶ ההבדלים בין הגישות השונות אינם תיאורטיים בלבד, אלא יש להם השלכות לגבי זהות העברייני, זהות הקורבן

העצמי ובדימוי הגוף, בעיות פיזיות (למשל בעיות גינקולוגיות).

נפגעות רבות מאבדות את יכולתן להתרכז ולהיות יצרניות ומפסידות ימי עבודה - וכתוצאה מכך את פרנסתן ועצמאותן הכלכלית. כישוריהן ההוריים נפגעים ויחסיהן עם הילדים הופכים מתוחים ואלימים. קשריהן החברתיים נפגעים והן דונות לחיי בידוד. פעמים רבות הן נאלצות לשנות את מקום מגוריהן, ועלויות המעבר - כולל איתור דירה, מקום תעסוקה ומוסדות חינוך לילדים - גבוהות. נשים מוכות מדווחות שהאלימות הנפשית קשה לאין ערוך מהאלימות הפיזית. בעוד חברות נרפאות בסופו של דבר, הרי שמשקעי העלבון, תחושת ההשפלה ואובדן הביטחון העצמי ותחושת הערך העצמי משפיעים לאורך זמן.

גם כאשר נשים נפגעות תקיפה מינית פונות לקבל סעד מרשויות האכיפה והענישה הסבל לובש צורות חדשות: בחקירת המשטרה הן נחשפות באופן אישי וחודרני בפני זרים ונאלצות לשוב ולתאר את ההשפלה; אמינותן מוטלת בספק שוב ושוב בגלל קבועות תרבותיים; פעמים רבות הן נאלצות להתעמת עם התוקף במסגרת חקירות וחקירות נגדיות והחזרה צפה מחדש.

נפגעות אלימות פיזית זקוקות בראש ובראשונה להגנה ולהרחקת הגורם האלים. אם אלה הושגו, הן זקוקות לאמצעי הגנה קבוע, להקשבה ואמון, לתמיכה נפשית, לייעוץ משפטי, לעזרה כספית, לסיוע בדיוור, לסיוע בפתרון חינוכי לילדים במוסד השכלה פורמלי ובשעות אחר הצהריים, להעצמה, לחיזוק הכישורים ההוריים ותחושת המסוגלות. נפגעות אלימות שהופנו למקלט נעדרות רשת תמיכה ופעמים רבות גם מקצוע או משרה, ולכן הן זקוקות גם להעשרה ורכישת מיומנויות כהכנה לכניסה או חזרה אל עולם התעסוקה, לטיפול נפשי, לשיקום ארוך טווח ולבניית חיים חדשים ללא אלימות. יש גם צורך בענישת הגבר האלים ובמתן טיפול גם לו ולצד כל אלה - יש צורך במשאבים ובסביבה מבינה ותומכת.

נשים משכילות או נשים שיש להן מערך תמיכה משפחתית וחברתית יצליחו, ככל הנראה, למצוא בעצמן מענה למצוקתן. לעומתן, נשים מוחלשות או פחות משכילות, או נשים בחברות מסתגרות, יתקשו למצוא את הדרך לעשות זאת. אם במקרים של תקיפה פיזית או מינית הפתרונות בקהילה מוכרים יחסית, הרי שבמקרים של אלימות נפשית וסחטנות כלכלית עומד מכשול כפול בפני אותן נשים: ראשית, גם הן גם סביבתן אינן תופסות בהכרח פגיעה כזאת כאלימות, כל שכן כעבירה, ושנית הטיפול בפגיעה כזו מורכב ואורך זמן, וכולל אבחון, טיפול נפשי, ייעוץ פיננסי והעצמה.

גם העלות החלופית לחברה בגין היעדר טיפול מניעתי גבוהה וניתן לחסוך אותה: עלות אחזקת אסירים שהורשעו בגין אלימות במשפחה ובגין עבירות מין עמדה בשנת 2009 על 367 מיליון ש"ח (83% מסך הוצאות הממשלה על מניעת אלימות נגד נשים), אותם או את חלקם ניתן היה להשקיע בתכניות חינוך ומניעה ובטיפול ושיקום בנפגעות ובפוגעים.

זכויותיה וחובת המדינה כלפיה. בעוד ארגונים חברתיים נוטים להתמקד בזכויות האדם של הקורבנות, המדינה מעדיפה לשמור על הסדר הציבורי ועל חוקי ההגירה, גם על חשבון הנשים הנסחרות; למשל, עוצרים אותן בלא הליך שיפוטי, כולאים אותן ומאלצים אותן להעיד באופן גלוי נגד הסוחרים. פעמים רבות המשטרה מסתפקת בבדיקת חוקיות מסמכיה של האישה הנסחרת, ובכך משדרת מסר שאין כתובת למי שמבקשת להתלונן או לברוח ממי שכולא אותה.

ב-1991 אישרה ישראל את חתימתה על אמנת האו"ם למיגור כל צורות האפליה נגד נשים (CEDAW), במסגרתה התחייבה מדינת ישראל לנקוט פעולות, ובכלל זה חקיקה, כדי למנוע סחר בנשים.²⁷ מדיניות ישראל בסוגיה זו עלולה לפגוע אף ביחסי ישראל וארה"ב ובסיוע האמריקני לישראל, וזאת בעקבות דוח שמפיק הקונגרס האמריקני מאז 2001, ובו הוא מדרג את התמודדות המדינות השונות עם סחר בבני אדם. ישראל זכתה לביקורת מכותבי הדוח ואף הוצגה כעבריינית. בתגובה לדוח החלה המדינה לנקוט צעדים משמעותיים, ובעקבותיהם הוצאה ישראל מרשימת המעקב ב-2007.

לפי דוח ביניים של ועדת החקירה הפרלמנטרית לעניין סחר בבני אדם (דצמבר 2002),²⁸ תעשיית הסחר בנשים למטרות ניצול מיני בישראל מגלגלת מחזור של כמיליארד דולר בשנה. תעשייה זו כוללת הברחה, כליאה, ניצול וסחיטה. דוח שהפיקו מכון תודעה ומוקד הסיוע לעובדים זרים הראה ש-70% מהנשים אמנם יודעות שהן מובאות לארץ לעיסוק בזנות, אך אינן יודעות דבר על התנאים המחפירים בהם יוחזקו בישראל. הנשים הנסחרות חשופות להפרה בוטה של זכויותיהן - כליאה, אלימות, עינויים, שעבוד ואונס. בודדות מוצאות דרך להימלט, נתפסות על ידי הרשויות, ובהיעדר מסמכים מתאימים נכלאות בכלא "סהרונים". פתיחתן של "מעגן" - מקלט לנשים שנסחרו והובאו לישראל בכפייה למטרת זנות ב-2004 מסמל מגמת שינוי חיובי בהתמודדות המדינה עם התופעה. מצד שני, מאמצי האכיפה הביאו אמנם לירידה במספר הנשים הנסחרות שבאות לישראל, אך לא פתרו את מצוקתן של הנשים ששוהות בישראל בעל כורחן.

צורכי הנפגעות

הספרות המקצועית מתארת שורה של פגיעות מהן סובלות קורבנות לאלימות, וביניהן תחושות אשמה וחוסר אונים, הסתגלות להתעללות הנמשכת, קושי לתת אמון באחרים, התקשורת רגשית לתוקף, נאמנות למשפחה ופחד מהרס המשפחה, פחד מגיבוי ומהאשמה.²⁹ הנפגעות סובלות פגיעות פיזיות, החל בפגיעה קלה וחד פעמית, עבור בפגיעה חוזרת ומתמשכת וכלה בביטוי הקיצוני ביותר - אובדן חיים. אם נותרו בחיים, הן נדרשות להוצאות בגין טיפול רפואי ונסיעות. ואולם לא בכך מסתיימת הפגיעה: מרבית הנפגעות סובלות מתופעות נפשיות נלוות: פחד, עלבון, תחושת השפלה, אובדן הביטחון העצמי ותחושת המסוגלות. לעתים תופעות טראומטיות אלה גוררות תופעות לוואי פיזיות, המצריכות טיפול קליני או תרופתי. אצל רבות ניכרים תסמינים פוסט-טראומטיים (למשל, פלשבקים וביעות לילה), הפרעות בויסות של הרגש, קשיים ביחסים עם אחרים, קשיים בתפקוד המיני, פגיעה בדימוי

חקיקה

אין כוונת פרק זה להניח תשתית משפטית רחבה לנעשה בתחום או לתאר באופן מעמיק את כל הפסיקה והחקיקה הרלבנטיים, אלא להוסיף רקע ולסקור בקצרה חוקים משמעותיים אשר משקפים מגמות בחברה והשפיעו על השינויים בה.

אחת התופעות המעניינות בתחום מניעת אלימות כלפי נשים היא הפער הרב בין נכונות המדינה ליטול אחריות על התופעה ועל קורבנותיה, לפחות בהיבט ההצהרתי והחקיקתי, ובין הפעולות בהם היא נוקטת הלכה למעשה. החקיקה בישראל בהקשר של אלימות נגד נשים מתקדמת יחסית, גם אם היא חלקית ואינה עונה על כל הצרכים. לעומת זאת, בתחומי האכיפה והענישה קיימים פערים, ואף ניכרת נטייה בערכאות שיפוטיות נמוכות להקל עם המורשעים באלימות פיזית כלפי נשים³⁰. התפתחות החקיקה משקפת שינויים שחלו עם השנים במודעות הרשויות והתקשורת לסוגיה, ומהפך שחל בתפיסת הציבור את האלימות כלפי הנשים³¹, וזאת הודות למאבקייהן של חברות כנסת כמרשה פרידמן, אורה נמיר, יעל דיין, תמר גוז'נסקי וזהבה גלאון ובתמיכת ארגונים פמיניסטיים.

בית המחוקקים העמיד בידו מערכת המשפט מגוון כלים שאותם ניתן ליישם במאבק באלימות כלפי נשים. ניתן לחלק את החוקים הרלבנטיים לשלושה היבטים עיקריים:

א. הרתעה וענישה

חוקים שמטרתם להרתיע תוקפים פוטנציאליים, להעניש מחוללי אלימות על התנהגותם ולהרחיקם זמנית מן החברה. ב-1988 נוסף לשורת החוקים המתקדמים חוק האוסר פגיעה בעובדת שהתלוננה על הטרדה מינית, וכעבור עשור נחקק החוק למניעת הטרדה מינית בעבודה (1998). במשרד התמ"ת פועלת יחידת פקחים קטנה לאכיפת החוק, ובעקבות החלתו עלה מספר התלונות, אך הוא עדיין נמוך³² מהמספר המוערך של העבירות. בין יתר החוקים שנועדו להרתעה ניתן למנות את חוק מניעת הטרדה מאיימת (2001) וחוק למניעת העסקה של עברייני מין במוסדות מסוימים (2001), המטיל הגבלות על עברייני מין גם לאחר שחרורם ממאסר, על מנת למנוע הישנות תקיפות של קטינות, קטינים וחסרי ישע.

בשנת 2002 נחקקו מספר תיקונים לחוק העונשין, שקבעו החמרה ואף כפל עונש למי שגורם חבלות לבת זוגו. כמו כן נקבע כפל עונש לתקיפה על רקע של אלימות במשפחה, והוכפלו העונשים לכל המפר צו הגנה למניעת אלימות במשפחה וצו הגנה מפני הטרדה מאיימת.

על שולחן הכנסת מונחות כיום שתי הצעות חוק המשקפות תפיסות הפוכות: חוק המכיר בהטרדה מינית כתאונת עבודה ולצידו חוק המחייב תשלום מיסים על העסקת זונות ועל רווחיהן, וכן הצעת חוק להפלייל לקוחות של זונות.

ב. הגנה

חוקים שמטרתם להגן על נשים מפני אלימות ודאית. חוק שיווי

זכויות האישה מ-1951 מעגן, בין היתר, את זכותה של כל אישה להגנה מפני אלימות, הטרדה מינית, ניצול מיני וסחר בגופה. בשנת 1991 חוקק החוק למניעת אלימות במשפחה ומאז תוקן ארבע פעמים. החוק, שציין נקודת מפנה בהתייחסות המדינה לנושא, קובע את אחריות המדינה לתת סעד לנפגעי אלימות. על פי החוק רשאי בית משפט לתת צו הגנה מידי להבטחת שלומו ובטחונו של כל בן משפחה המאויים, או רואה עצמו מאויים, על ידי האדם שנגדו מוצא הצו. בכל שנה מוצאים כ-8,000 צווים כאלה. החוק מסדיר הגנה על נשים מפני בני זוג האלימים ומאפשר הרחקתו של בן הזוג האלים מהבית והוצאת צווי הגנה לנשים הסובלות מאלימות. החוק מבטיח כי הליכים יעמדו בפני עצמם ללא קשר לתביעות אחרות המתבררות בין בני הזוג.

זכותה של אישה להגנה מעוגנת גם בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו משנת 1992 אשר קובע, בין היתר, כי "כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו". החוק מעגן את מחויבות המדינה כלפי אזרחיה במקרים של פגיעה בזכויות אלה³³. בשנות ה-2000 נוספו חוקים חדשים הנותנים מענה לפרצות שהותירה החקיקה הוותיקה יותר, וביניהם חוק זכויות נפגעי עבירה (2001) המעגן את זכותם של הנפגעים בהליך הפלילי.

ג. פיצוי

מסגרת משפטית המקנה לנשים שנפגעו זכות לתבוע דמי מיקין מאת הפוגע בהן. הליך זה נפרד מההליך הפלילי בו מתבררת העבירה עצמה והוא נערך במסגרת הדין האזרחי שבו הנפגעת, ולא המדינה, היא התובעת. התביעות מוגשות נגד הפוגע הישיר, אבל גם נגד צדדים שלישיים, כגון מעסיק או מוסד ציבורי, שיכלו למנוע את התקיפה או היא התאפשרה בחסותם.

ב-2005 נכנס לתוקפו תיקון לחוק תגמולים לנשים השוהות במקלט לנשים מוכות, המעניק מתן מענק הסתגלות לנשים היוצאות ממקלט ועוברות לדירה שכורה לצורך רכישת מיטלטלין. כן נוספו סעיף לחוק עבודת נשים, שקובע כי עובדת זכאית להיעדר מעבודתה בתקופה בה היא שווה במקלט לנשים מוכות, וכן סעיף האוסר על מעביד לפטר עובדת השווה במקלט לנשים מוכות במשך תקופה של שלושים ימים לאחר תום ימי היעדרות. מאוחר יותר נוסף תיקון שהרחיב את ההגנה מפני פיטורים של עובדת אשר שהתה במקלט לנשים מוכות, משלושים ימים לששים ימים.

אפשר להוסיף היבט רביעי של שיקום הכולל כלים שמצויים בידו בית המשפט וגורמי אכיפה ומקנים להם כח לחייב עבריינים אלימים שהורשעו בדיון לעבור תהליך מונחה של שינוי התנהגות וחזרה למוטב.

מהמסגרת החוקית נעדרת התייחסות לחינוך ומניעה: אין חוקים שמחייבים את מערכת החינוך או את מערכת האכיפה להטמיע תרבות וערכים המדגישים את השוויון בין המינים ואת זכותה של אישה לחיים של כבוד וללא אלימות. החוק גם אינו מחייב את המדינה להקציב משאבים לשיקום ארוך טווח של הנשים הנפגעות, מערכת החוק אמנם עומדת לכאורה לצידה של האישה הנפגעת,

אך למעשה מציבה בפניה מכשולים רבים, פורמליים וסמויים מן העין, המקשים עליה לממש את זכויותיה ולהשתמש בכלים שמקנה החוק להשגת צדק ולפתרון מצוקותיה. כך, למשל, עברייני מין רבים חומקים מעונש ומן הספק בגלל התיישנות עבירותיהם; הנפגעות, אשר עברו תהליך נפשי מורכב, מתיש ורב שנים בטרם אזרו אומץ והתלוננו - לפעמים נגד קרוב משפחתן, מאבדות אמון במערכת המשפט וחשות כאילו נפגעו בשנית. המסר שעובר לנפגעות אחרות אינו מעודד אותן כלל להגיש תלונה. במקרה של דיון פלילי בתקיפה מינית המדינה היא התובעת, ואילו הנפגעת כלל אינה מיוצגת כצד לתביעה, היא נדחקת לשוליים והופכת לעדה שעומדת לחקירת נגד פוגענית מטבעה של צוות ההגנה. אם הנפגעת מוצאת כוחות ומגישה נגד הפוגע תביעת מיקין בדיון אזרחי עליה לשלם אגרת משפט גבוהה המחושבת כחלק מהפיצוי שתקבל עבור נזקים שאינם גופניים. נשים רבות כלל אינן מסוגלות לממן את עלויות ההליך המשפטי האזרחי והן מוותרות מראש.

קיימים מכשולים נוספים המונעים מנשים לעשות את הדבר הטבעי - להתלונן ולפתוח בהליכים כנגד התוקף, וביניהם הקושי לבקש צו הרחקה נגד בן משפחה שהנפגעת תלויה בו מבחינה כלכלית, הקושי להוכיח מה שהתרחש בחדרי חדרים ("מילה שלה כנגד מילה שלי"), החשש להתלונן נגד מי שעלול לממש את איומו ולפגוע במתלוננת או בילדיה מאוחר יותר, החשש מפירוק התא המשפחתי ומתגובת הסביבה לצעד זה וגם הקשיים הרגשיים הנלווים להליך המשפטי. מסיבה זו אין ארגוני הסיוע דוחקים בנפגעות למצות את ההליך המשפטי. מהותו של כל סיוע המוצע הוא הצגת החלופות העומדות בפני הנפגעת והשלכותיהן ומתן אפשרות בחירה ביניהן.

מיפוי השדה

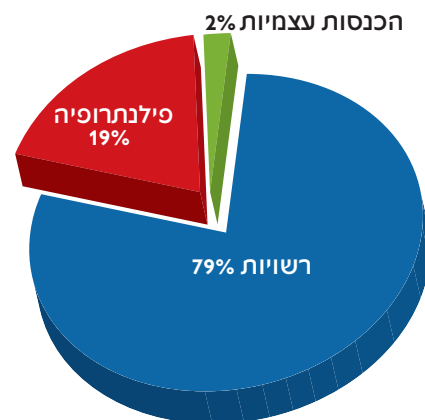
מקורות המימון של תחום מניעת האלימות כלפי נשים

מקורות המימון להתמודדות עם תופעת האלימות כלפי נשים הם הממשלה ושלוחותיה, גורמים פילנתרופים - תורמים פרטיים, קרנות מוסדיות ותאגידים עסקיים בעלי אחריות חברתית, ומקורות עצמיים שמצליחים הארגונים לחולל באמצעות מכירת שירותים ואמצעים נלווים. השקעות המדינה - הן באופן ישיר והן באופן עקיף, על ידי הפרטת שירותים וקנייתם מארגונים או על ידי הקצבות ותמיכות בארגונים, מהוות את הבסיס העיקרי למימון פעולות בתחום. עם זאת, המימון הציבורי רחוק מלספק את הצרכים. כך, לדוגמה, הממשלה מתקצבת מקלטים לנשים מוכות בהתאם למספר השוהות במקלט ולפי מפתח של אישה ושני ילדיה. לא רק שהתמחור אינו מתחשב במספר הממוצע של ילדים עד גיל 17 במשפחה בישראל (2.4), הוא גם מתעלם מהצורך לספק פתרונות לפעילות אחר הצהרים לילדים.

מניתוח תקציבי הארגונים שמיימנו עולה כי הרשויות אחריות למימון 79% מסך הפעילויות התחום, בעוד מקורות המימון האחרים הם משקיעים פילנתרופים פרטיים, מוסדיים ועסקיים (19%) והכנסות עצמיות שמחוללים הארגונים הפועלים בתחום (2%).

רובם המכריע של כספי התרומות מקורם בחו"ל. ישראלים מעטים תורמים לארגונים בתחום, ורבים מהם אינם ממהרים להתגאות בכך.

תרשים מס' 2: מקורות המימון של האלכ"רים הפעילים בתחום (על סמך ניתוח דוחות כספיים לשנת 2008)

כמה זה עולה לנו?

קשה לאמוד את גובה הנזק לחברה כתוצאה מהאלימות המופנית כלפי נשים. לפגיעה יש עלות (Cost) ומחיר (Price). במחירים הישירים קל להבחין: עלות טיפול רפואי, הוצאות משפט, עלות שכר דירה, עלות נסיעות וכן הלאה, אך היקפן המלא של העלויות גדול יותר.³⁴ עלויות נלוות מיוחסות להוצאות שאין להן "תו מחיר"

כלל, או שהוא אינו מוגדר, כגון: שינוי בדפוסי חיים, בניהול חיי שגרה, בביטחון העצמי ושינויים נוספים שקשה להעריך מבחינה כלכלית. חלק מהעלויות מתברר רק כעבור זמן, לא תמיד ניתן לייחס להן ערך כלכלי ולא תמיד שוררת הסכמה סביב הגדרתן.

כשמדובר במקרה פרטי של נפגעת אלימות, ניתן אמנם לחשב את עלות הפסד ימי העבודה, עלות השימוש ביעוץ משפטי ופסיכולוגי, עלות התרופות ועוד, אך לא ניתן לאמוד באופן ממשי את העלויות הנובעות מתחושת ההשפלה, מאובדן הביטחון העצמי ותחושת המסוגלות. אולם כאשר מנתחים את התופעה החברתית בכללותה, כדאי להציב בפני מקבלי החלטות ובפני הציבור כולו חלופות למדיניות בליווי עלויותיהן. יש גישות כלכליות שמאפשרות חישובים כאלה, ובכלל זה חישוב עלויות ישירות ועקיפות של אי נקיטת מדיניות מסוימת או עלות ההפסד לחברה כתוצאה מבחירה בחלופה מסוימת. אלא שהמחקר בדבר ההוצאות שנגרמו לנפגעי פשיעה בישראל דל, וגם הספרות בנושא זה אינה עשירה.

בדוח דומה על אלימות כלפי נשים בבריטניה, שחיבר ארגון ³⁵ (NPC) New Philanthropy Capital, נבדק ונמצא שעלות מקי תופעת האלימות ועלות האמצעים למיגורה והטיפול בנפגעות מגיעות ל-40 מיליארד לירות שטרלינג בשנה. עורכי הדוח הבריטי נשענו על מחקר שהוזמן על ידי הממשלה הבריטית ועל נתונים רלבנטיים זמינים ושקופים. בהינתן שקיפות דומה בישראל, אפשר יהיה ליישם מודל דומה ולגלות את מלוא היקף עלות התופעה גם בישראל. מחקר עתידי שיתמקד בעלות החילונית לחברה בגין מקי תופעת האלימות כלפי נשים וההתמודדות איתה יוכל לסכם את ההוצאות הנגרמות למדינה בגין חקירת חשודים באלימות כלפי נשים ובתקיפה מינית, אכיפת החוק ושפיטת חשודים באלימות כלפי נשים, כליאת אסירים שהורשעו באלימות כלפי נשים ובתקיפה מינית, תשלום דמי אבטלה ומענקים לנשים ששוו במקלטים, טיפולים רפואיים ונפשיים בנפגעות, טיפול בילדיהן של נשים שנרצחו בידי קרוב משפחתן וכן הלאה. נתונים אלה שקופים לציבור רק בחלקם, כפי שניתן לראות בטבלה מספר 3.

יש לציין שקיים פער מסוים בין הנתונים, כפי שעולה מניתוח תקציב המדינה, ובין הנתונים שעידנו מתוך הדוחות הכספיים של הארגונים שמיימנו. כך, למשל, מתקציב המדינה הסקנו שהמדינה משקיעה כ-456 מיליון ש"ח בפעולות בתחום, מתוכם 80% בענישה ורק 89 מיליון ש"ח בתכניות הגנה, חינוך, מניעה, טיפול ושיקום. לעומת זאת, מהדוחות הכספיים של הארגונים למדנו שתקציבי הארגונים המיועדים לתחום כוללים סכום בן 276 מיליון ש"ח שמקורו בממשלה. יש לציין כי הארגונים אינם עוסקים כלל באכיפה ובענישה, כלומר לפי דוחות הארגונים נדמה כאילו הממשלה משקיעה אף יותר בתחום מכפי שמלמד תקציב המדינה. הסבר אפשרי לפער הוא שבתקציב המדינה אין פירוט של ההקצבות והתמיכות המיועדות לתחום, וייתכן גם שישנם סעיפי תקציב נוספים שכותרתם אינה מעידה על כך שהם מיועדים לתכניות הקשורות במניעת אלימות נגד נשים. שקיפות של תקציב המדינה תקל על ניתוח דומה בעתיד.

המענה שמספקת המדינה

חקיקה מתקדמת היא כלי חשוב לטיפול בתופעת האלימות נגד נשים, אך בלא יישום החוק ואכיפתו המענה לא יהיה שלם. מרגע שקיבלה על עצמה המדינה את האחריות למניעת אלימות נגד נשים היא הפכה לגורם המוביל בהתוויית מדיניות, בפיקוח על הפעילות ובמימונה. בהיעדר רשות לאומית לטיפול בסוגיה מעורבים בהנהגתה כמה משרדי ממשלה, ובעיקר משרד הרווחה, משרד הבריאות והמשרד לביטחון פנים. בין המשרדים מתקיים תיאום מסוים, ואף הוקמו ועדת שרים מיוחדת ופורטל באינטרנט, אך נראה שפעולות המשרדים מתבצעות ללא ראייה מערכתית כוללת. הרשות לקידום מעמד האישה רואה חשיבות בעידוד פעולות בתחום, אך אינה משקיעה בפעולות אלה מתקציבה, ואינה מתיימרת להחליף את עבודתם המקצועית של משרדי הממשלה.

המדינה משקיעה בתחום בשלוש דרכים עיקריות: (א) בפעולות ישירות של משרדי הממשלה ושלוחותיה, כגון אחזקת אסירים על ידי שירות בתי הסוהר, או הפעלת 81 מרכזי טיפול ומניעת אלימות במשפחה בכל הארץ, (ב) באופן עקיף, באמצעות הפרטה וקניית שירותים במכרז וללא מכרז מגורמים פרטיים ומארגונים ללא כוונת רווח, כמו במקרה של 13 המקלטים לנשים מוכות או של הפעלת קו החירום החברתי 118, (ג) באמצעות תמיכות שמעביר לעמותות האפוסטרופוס הכללי בשם משרדי הממשלה השונים בהתאם להחלטותיהן של ועדות תמיכות.

פעולות המדינה מתייחסות גם הן לרצף שירותים ומבקשות לענות על כל סוגי הצרכים. להלן פעולותיה העיקריות של המדינה בתחום:

אכיפה וענישה

1. משטרת ישראל מטפלת בתלונות על אלימות פיזית כלפי נשים ובעברייני מין במסגרת עבודתה השוטפת ובאמצעות חוקרים שהוכשרו לכך במיוחד (אלימות במשפחה - אלמ"ב). השוטרים עוצרים חשודים, מתחקרים חשודים ועדים ומביאים חשודים למשפט. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה. המשטרה לא סיפקה לנו מידע זה.

2. שירות בתי הסוהר (שב"ס) - השב"ס כולא בבתי הסוהר 2,499 אסירים שהורשעו בעבירות אלימות כלפי נשים ו-1,171 אסירים שהורשעו בעבירות מין. עלות כליאתם עומדת על 3,670,000 ש"ח בשנה. חלקם משתתפים בתכניות טיפוליות ייחודיות למניעת אלימות חוזרת, שעלותה אינה ידועה לנו.

3. בתי המשפט מטפלים בקרוב ל-60,000 תיקי עבירות בתוך המשפחה וב-3,000 תיקי עבירות מין מידי שנה. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה.

4. ועדות להערכת מסוכנות - זהו כלי בידי עו"ס ועובדי מערכת הבריאות, המשמש אותם בעת מתן יעוץ לגורמי האכיפה, השיפוט והענישה ובאבחון רמת המסוכנות של הגבר האלים. עלות הוועדות עומדת על 220,000 ש"ח בשנה.

הגנה

1. משרד הרווחה מסדיר, מפקח ומממן 13 מקלטים ברחבי הארץ שמפעילות עמותות עבור כ-700 נשים מוכות וילדיהן בכל שנה. השתתפות המשרד בעלות המקלטים עומדת על 18,290,000 ש"ח בשנה.

2. משרד הרווחה שותף גם בפיקוח ומימון מקלט עבור כ-50 נשים שנסחרו. השתתפות המשרד בעלות המקלט עומדת על 3,250,000 ש"ח בשנה.

3. המשרד שותף גם לפרויקט "אזיקים אלקטרוניים" המסייע בפיקוח אחר עברייני מין. השתתפות המשרד בעלות הפרויקט עומדת על 2,910,000 ש"ח בשנה.

4. פיקוח על עברייני מין הוא באחריות השב"ס. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה. בבדיקה נמצא כי רמת הפשיעה החוזרת בקרב עברייני מין נמוכה מזו שבקרב עברייני אלימות במשפחה ובקרב כלל האסירים הפליליים. הסיבות האפשריות הן איכותה של תכנית הטיפול במסגרת המאסר ואופייה החד פעמי, בדרך כלל, של עבירה זו בקרב אנשים נורמטיביים, לכאורה.³⁶

5. בתי המשפט מנפיקים צווי הגנה לבקשת נשים שהותקפו על ידי בני זוגן, ומרחיק את הגבר התוקף מביתו. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה.

מקורות למידה מחו"ל

WAVE - (Women Against Violence Europe Network) www.wave-network.org

NNEDV - (National Network to End Domestic Violence) www.nnedv.org

IVAWS - (International Violence Against Women Survey) www.heuni.fi/12859.htm

טיפול ושיקום

1. משרד הרווחה מממן 84 מרכזים לטיפול ולמניעת אלימות ברחבי הארץ, ומפעיל את רובם באמצעות צוות מקצועי יישובי. המרכזים מציעים טיפול פרטני, זוגי ומשפחתי וכן יעוץ לנפגעות אלימות. רוב המרכזים מופעל ישירות על ידי משרד הרווחה או גורמי רווחה ביישובים. השתתפות המשרד בעלות המרכזים עומדת על 14,970,000 ש"ח בשנה.

2. מקלטים - משרד הרווחה מממן תכניות להעצמת נשים מוכות השוהות ב-13 מקלטים לנשים מוכות שמפעילות עמותות ברחבי הארץ והכנתן לקראת חזרה לקהילה.

3. דירות קלט - משרד הרווחה מממן ומפקח על דירת קלט יחידה,

גם בעקבות אלימות. רבות מהפונות אינן מודעות לשירות ואינן נעזרות בו. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה.

חינוך ומניעה

1. בשב"ס פועלת יחידה מיוחדת שתפקידה פיקוח על עברייני מין. בשנת 2008 טופלו במסגרתה 263 עבריינים. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה.

2. משרדי הרווחה והבריאות משתפים פעולה בקיום ועדות להערכת מסוכנות של גברים אלימים, ובהן אנשי מקצועות האבחון והטיפול המוסרים את הערכותיהם. השתתפות המשרדים בעלות הפרויקט עומדת על 2,775,000 ש"ח בשנה.

3. משרד החינוך ומשרד הרווחה מפעילים את "חז"ק (חברה, זוגיות קשר) ללא אלימות" - תכנית למניעת אלימות בזוגיות בקרב בני נוער. התכנית מיועדת לתלמידי כיתות י"א וי"ב בתיכונים ברחבי הארץ, ומופעלת על ידי עובדים סוציאליים מהמרכזים למניעה וטיפול באלימות במשפחה והיועצות החינוכיות בבתי-הספר. בתכנית עשרה מפגשים העוסקים במניעת אלימות בין-זוגית ובחינוך לקשר בריא בקרב מתבגרים. עד כה הופעלה התכנית בכמה מאות כיתות. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה.

במענה לקריאת מחוקקים לפעולה, המדינה גם הקימה מספר ועדות בין-משרדיות ייעודיות, אך על פי רוב מסקנותיהן לא פורסמו בפומבי ומרבית המלצותיהן אינן מיושמות, ובראשן: הקמת רשות לאומית לטיפול באלימות נגד נשים. הוועדה הבין משרדית שהוקמה בהחלטת ממשלה ב-1998, ובה מומחים ופקידים בכירים במשרדי הממשלה הרלבנטיים, היא הזרוע המבצעת של ועדת השרים למניעת אלימות ותרומתה למניעת אלימות נגד נשים משמעותית בעיקר ביצירת שיח מוסכם, בהגדרת האתגרים ובקביעת המלצות, אך כוחה מוגבל.

השקעות המדינה

מניתוח תקציב המדינה עולה כי בשנת 2009 השקיעה הממשלה 89,975,000 ש"ח בתכניות למניעת אלימות נגד נשים, ובכלל זה בהגנה, בהכשרה, בפינוק, במניעה, בטיפול ובשיקום. נתון זה אינו כולל הקצבות ותמיכות בעמותות שמעבירה המדינה. מניתוח דוחות כספיים של ארגונים שמיפנו עולה כי הכנסותיהם ממשרדי הממשלה ומרשויות שונות ב-2008 עמדו על 276 מיליון ש"ח. חלק מההשקעה היה בפעולות ישירות, כגון מימון מרכזים יישוביים למניעת אלימות, והיתר הועבר לארגונים עסקיים ולארגונים ללא כוונת רווח (אלכ"רים), באמצעות מערך תמיכות או בקניית שירותים - למשל מעמותות המנהלות מקלטים לנשים מוכות. סכום נוסף של 367 מיליון ש"ח הוציאה המדינה בשנה זו על ענישה, בגין אחזקת אלפי האסירים שהורשעו בעבירות אלימות כלפי נשים ובעבירות מין.

קשה לפענח את היקף השקעות הממשלה בתחום, כיוון שהמידע

האחרונה שנותרה, הקולטת עד 2 נשים שמסיבות שונות אינן מתאימות לשהות במקלט. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה.

4. דירות המשך - משרד הרווחה מממן דירות המשך הסמוכות למקלטים ומסרתן לאפשר יציאה בהדרגה של הנשים השהות במקלט וחזרתן לקהילה או יציאתן לחיים עצמאיים במקום חדש. את הדירות מפעילות עמותות. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה.

5. מרכזי סיוע - משרד הרווחה מסייע במימון של 10 מרכזי סיוע לנפגעי ולנפגעות תקיפה מינית שמפעילות עמותות ברחבי הארץ. השתתפות המשרד בעלות המרכזים עומדת על 13,000,000 ש"ח בשנה.

6. טיפול רפואי - משרד הבריאות מכשיר אנשי צוותים רפואיים בבתי החולים לטיפול מיוחד בנפגעות תקיפה מינית. השתתפות המשרד בעלות הפרויקט עומדת על 2,500,000 ש"ח בשנה. היקף ההשתלמויות אינו אחיד, לא כל הרופאים במערכת זוכים לו ואין דרך להעריך את שיעור הרופאים המשתתפים בהשתלמויות כאלה. בשנת 2010 מנהלי חדרי המיון בבתי-החולים אמורים להשתתף בתכנית בנושא אלימות נגד נשים.³⁷ בתי חולים אחדים, כגון המרכזים הרפואיים וולפסון, פוריה סוראסקי והדסה עין כרם, מציעים מרכזים מתמחים לטיפול בנפגעות תקיפה מינית.

7. משרד הרווחה הכשיר עו"ס שפועלים ב-12 תחנות משטרה ומסייעים לחוקרים באירועים של אלימות במשפחה. השתתפות המשרד בעלות הפרויקט עומדת על 512,000 ש"ח בשנה.

8. משרד הרווחה מממן ומפעיל באמצעות חברה פרטית קו חירום טלפוני (118) שמטרתו לסייע בסוגיות אזרחיות שונות, וביניהן במקרים של אלימות נגד נשים. השתתפות המשרד בעלות הפרויקט עומדת על 450,000 ש"ח בשנה.

9. משרד הרווחה מפעיל דירת של"ב - דירה לגברים שהורחקו מביתם בהליך אזרחי, בה ניתן לגברים טיפול ראשוני בלבד. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה.

10. השב"ס מפעיל תכנית טיפולית לגברים שהורשעו באלימות כלפי נשים בשם "בית התקווה" - שתי קהילות טיפוליות המיועדות ל-94 אסירים לתכנית בת שנה. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה. בבדיקה שנערכה בסוף שנת 2008 עלה כי מאז שנת 2001 שיעור הפשיעה החוזרת בקרב בוגרי המחלקה עמד על 4% בלבד.

11. טיפול קליני - משרד הבריאות ומשרד הרווחה מפעילים באמצעות אלכ"רים וחברות פרטיות 6 מרכזים לטיפול קליני ארוך טווח, תרופתי ונפשי, בנפגעות תקיפה מינית בקהילה. לא הצלחנו להשיג מידע על אודות עלות פעולות אלה.

ייעוץ וליווי

1. משרד המשפטים מפעיל יחידת סיוע לצד בתי המשפט למשפחה, שמעניקה ייעוץ משפטי לשני הצדדים הפונים אליה,

טבלה מס' 3: השקעות הממשלה במניעת אלימות נגד נשים (הערכה בלבד)

משרד מחשתי	מענה	פירוט / מוטבים	השקעה בש"ח
משרד לביטחון פנים (משטרת ישראל, שב"ס)	טיפול	הכשרת שוטרים	חסרים נתונים
	מניעה	פיקוח על עברייני מין	חסרים נתונים
	טיפול ושיקום	טיפול באסירים בבתי כלא	חסרים נתונים
	ענישה	מאסר גברים שהורשעו בגין אלימות במשפחה	249,900,000
משרד הרווחה	ענישה	מאסר גברים שהורשעו בגין עבירות מין	117,100,000
	הגנה	מקלט לקורבנות סחר בבני אדם	3,250,000
	הגנה	14 מקלטים לנשים מוכות	18,290,000
	מניעה	פעילות קהילתית למניעת אלימות	60,000
	מניעה	ועדות להערכת מסוכנות	220,000
	מניעה	השתתפות במימון פסיכיאטרים להערכת מסוכנות	355,000
	מניעה והגנה	פרוייקט "אזקיקים" אלקטרוניים	2,910,000
	מניעה וטיפול	84 מרכזים יישוביים למניעת אלימות	14,972,000
	טיפול	10 מרכזי סיוע לנפגעות תקיפה מינית	13,000,000
	טיפול	ועדות היגוי יישוביות לאלימות במשפחה	345,000
	טיפול	פיקוח ארצי	חסרים נתונים
	טיפול	הכשרות עו"ס	400,000
	טיפול	עו"ס ב-12 נקודות משטרה ביישובים	512,000
	טיפול	קו חירום 118	450,000
	חינוך ומניעה	עולים חדשים	2,000,000
	חינוך ומניעה	סדנאות בכיתות י"א	300,000
	שיקום	מענקים לנשים היוצאות ממקלטים	0
	שיקום	הוסטל לטיפול בגברים אלימים	1,632,000
	שיקום	טיפול קבוצתי בעברייני מין	817,000
	הגנה, טיפול, שיקום	השירות לטיפול בנערות (הכשרה, מקלט, מרכז טיפול, תמיכה)	21,686,000

שמונגש לציבור אינו שקוף. המבקש ללמוד על סדר העדיפות של המדינה, כפי שהוא בא לידי ביטוי בתקציבה השנתי, חייב בבדיקה מעמיקה כדי לקבץ את כל סעיפי התקציב העוסקים בסוגייה, וגם אז נותר מידע רב - כגון הוצאות אכיפה או הכשרת שוטרים - בחזקת נעלם.

את עיקר המענה לטיפול בסוגייה מעניק משרד הרווחה, באמצעות השירות לפרט ולמשפחה (ראו טבלה מס' 3). המשרד מפקח על עבודת המקלטים הפועלים לפי מכרז והוא מפעיל מרכזים לטיפול באלימות ברחבי הארץ. 5,000 גברים אלימים ו-6,500 נשים שנפגעו מאלימות מטופלים במרכזים למניעת אלימות ועל ידי קציני שירות מבחן מידי שנה. בישראל פועלים 84 מרכזים כאלה, רובם בניהול לשכות הרווחה המקומיות ומיעוטם בניהול עמותות, כגון מרכז גליקמן בתל אביב, המנוהל בידי נעמת. המרכזים מציעים טיפול בקהילה לאותם קורבנות שאינם זקוקים להגנה מיידית, או צו הרחקה.

לפי נתוני משרד הרווחה, בשליש מהמשפחות שטופלו במרכזים למניעת אלימות הופסקה תופעת האלימות הפיזית והרגשית, והמסגרת המשפחתית נשמרה.

המשטרה, כזרוע של המשרד לביטחון פנים, משקיעה בפעולות שונות למניעת אלימות נגד נשים, וביניהן הכשרת שוטרים לטיפול בתלונות על אלימות ואפילו סדנאות לאסירים שהורשעו באלימות כלפי בנות זוגם.

למשרד הבריאות מחלקה נפרדת שתפקידה העיקרי להכשיר את אנשי המקצוע הטיפולים לאתר נפגעות אלימות ולהפנות אותן לשירות המתאים.

פעולות מובחנות נוספות, אך בקנה מידה קטן יותר, נערכות גם תחת כנפי המשרד לקליטת עלייה וצה"ל.

הטבלה הבאה משקפת את פילוח הוצאות המדינה להתמודדות עם תופעת האלימות כלפי נשים בחלוקה לפי משרדי הממשלה השונים. הנתונים מבוססים על ניתוח של תקציב המדינה אותו ערכנו. הטבלה חסרה כמה נתונים חיוניים אותם לא הצלחנו לפענח או להשיג ממקור אחר, וביניהם: פילוח הקצבות ותמיכות המדינה בעמותות הפועלות בתחום, הוצאות בתי המשפט בערכאות השונות הדנים בתיקי חשודים באלימות כלפי נשים, עלות הכשרת שוטרים לטיפול באלימות במשפחה, עלות פיקוח שירות בתי הסוהר אחר עברייני מין ועלות הטיפול באסירים שהורשעו באלימות כלפי נשים.

הכל חשוב באותה מידה, כל אחד מהמענים נמצאים על אותו רצף טיפולי ולכולם תרומה שווה למענה הכולל. לתשובה דומה זכינו גם כאשר הגבלנו את המרואיינים בתקציב נתון. ניתן להסיק מכך שאכן אין עדיפות למניעה וחינוך למשל, על פני הגנה וטיפול. מכל מקום, מעולם לא נערכה בישראל בדיקה מקיפה של עלות - תועלת וכדאיות ההשקעה בהקשר התוצאות וההשפעה של כל אחד מהמענים. מחקרים בחו"ל, לעומת זאת, מצביעים על יתרון של תכניות מניעה וחינוך על פני תכניות טיפול ושיקום, הן מבחינת עלות והן מבחינת התועלת שבהן.³⁸

בעולם: השוואה בינ"ל

תופעת האלימות כלפי נשים אינה ייחודית לישראל, למרות מאפיינים תרבותיים ודתיים ייחודיים לישראל, וכן השפעת היותנו חברה מגויסת הנתונה במצב חרום מתמשך ובמאבקים מלחמתיים בעוצמות שונות כמעט ללא הפסקה מאז קום המדינה. התופעה קיימת בהבדלים מסוימים בכל חברה ובכל תרבות, כפי שבא לידי ביטוי בדוחות האו"ם וארגון הבריאות הבין לאומי, למשל.³⁹

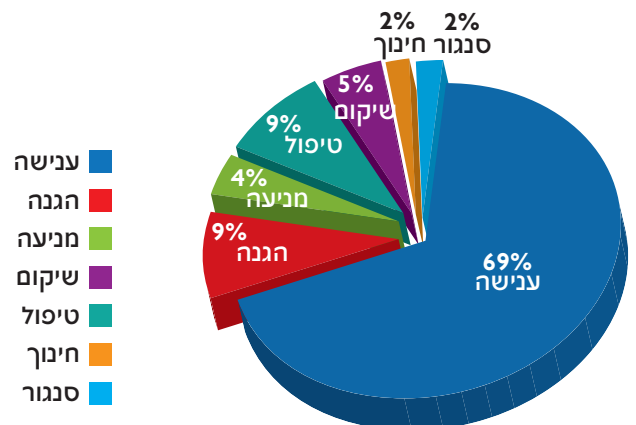
גם בעולם הרחב, כמו בישראל, התופעה היא אוניברסאלית, ואינה ייחודית למעמד מסוים או לתרבות מסוימת. גם במדינות אחרות נשים סובלות מהיעדר מודעות, מתרבות של השתקה, מבושה ומהקצאת חסר של משאבים לטיפול בגורמים לאלימות ובשיקום קורבנותיה. מסמך שפרסם משרד המשפטים האמריקני ב-2000⁴⁰ המליץ בפני הממשל בארה"ב לנקוט צעדים משמעותיים כדי להתאים את מדיניותו לצרכים, ובין היתר להכיר באלימות כלפי נשים כתופעה חברתית, ולא פרטית, ולהכשיר צוותי רפואה לטיפול בקורבנות האלימות. מחקר אחר, שסקר 23,000 נשים ב-11 מדינות, תמצת את המלצותיו לחמש נקודות: (א) לקדם שוויון מגדרי, (ב) להגיש שירותים חברתיים, (ג) להטיל אחריות על התוקפים, (ד) להשקיע בפעולות מניעה, (ה) להשקיע במעקב ובהערכה.⁴¹

ההשוואה בין המצב בישראל לנעשה במדינות אחרות אינה פשוטה. מרבית המדינות, וישראל ביניהן, אינן מהוות מודל לחיקוי בכל הקשור לחקר תופעת האלימות נגד נשים ותיעוד מאפייניה, ואילו המדינות שמשקיעות בכך משאבים אינן מתאמות ביניהן מתודולוגיה והגדרות, כך שהנתונים אינם ניתנים להשוואה. גם ריכוז מאמצים באו"ם נתקל במכשולים דומים. ובכל זאת, ישראל יכולה ללמוד ממדינות אחרות, ובמיוחד בצפון אמריקה ובמערב אירופה, שם נעשה מאמץ ניכר לחקור את התופעה, כדי להשתמש בנתונים ככלי עבור מקבלי החלטות ויזמים חברתיים. דוגמאות לכך הן "הסקר הבין לאומי על אלימות נגד נשים" (IVAWS), אשר מבקש ללמוד על התופעה במבט בין לאומי משווה, למדוד אותה וכך לנתח את הפערים הקיימים במדינות שונות, במטרה להציע אסטרטגיות ופרקטיקות למיגור התופעה, וכן מרכז מידע לאומי (NSVRC) הפועל בארה"ב ומספק סטטיסטיקה מהימנה על אלימות מינית.

משרד מחשלת	מענה	פירוט / מוטבים	השקעה בש"ח
משרד הבריאות	הגנה	מקלט לקורבנות סחר בנשים	87,000
	טיפול	הכשרת אנשי מקצוע טיפוליים לאיתור מוקדם והפניית מטופלות לשירות מתאים	2,500,000
	טיפול	מרכזים לנפגעות תקיפה מינית	2,371,000
	מניעה	פרויקט מניעת אלימות במשפחה	367,000
	מניעה	הערכת מסוכנות לעברייני מין	2,200,000
משרד החינוך	טיפול	טיפול פסיכולוגי בפגיעות מיניות	251,000
סה"כ			455,975,000 ש"ח

מניתוח הנתונים שהצלחנו להשיג ולפענח עולה שהמדינה משקיעה במגוון תכניות למניעת אלימות נגד נשים והתמודדות איתה סך של כ-456 מיליון ש"ח. עלינו להוסיף הסתייגות ולציין כי ייתכן שנתונים אלה אינם כוללים השקעות של המדינה המועברות לארגונים שונים באמצעות תמיכות. נתונים אלה אינם מוצגים בתקציב המדינה בפילוח לפי ייעוד התמיכה. בהינתן הנתונים החסרים - הסכום ודאי גבוה יותר, אך לא הרבה יותר. לפי הנתונים הקיימים אנו מסיקים שאת עיקר משאביה בתחום משקיעה המדינה בענישה (80%). יתר המשאבים מיועדים להגנה (6%), למניעה (4%), לטיפול (7%), לשיקום (2%) ולחינוך (1%).

תרשים מס' 3: הוצאות המדינה למניעת אלימות נגד נשים לפי סוג המענה (הערכה בלבד, בהתבסס על ניתוח של תקציב המדינה לשנת 2009)

לו היינו מוציאים מהמשוואה את ההוצאות לענישה, היתה חלוקת ההוצאות נראית כך: להגנה (32%), טיפול בנפגעות (35%) בתכניות מניעה (19%), שיקום (11%) ובחינוך (3%). האם חלוקה זו משקפת סדר עדיפות נכון? בקרב המרואיינים והמרואיינות עימם שוחחנו רווחת הגישה לפיה אין להעדיף היבט זה או אחר של המענה:

של ארגונים ללא כוונת רווח (אלכ"רים):

- קואליציות ושיתוף פעולה: ארגוני גג המתאמים בין כל הארגונים הפועלים בענף ניתן למצוא, למשל, באירופה (WAVE - Women Against Violence Europe Network NNEDV - National Network to End Domestic Violence). קואליציות אלה מאגדות אלפי ארגונים ומאפשרות איגום משאבים, שיתוף במידע ובידע. הדוח השנתי של WAVE מספק מידע השוואתי מועיל על שכיחות שירותים שונים במדינות אירופה.

- מודל רב מקצועי: מודל המשלב ארגונים, אנשי מקצוע וטיפול ממגוון תחומים: חינוך, ענישה ואכיפה, יעוץ משפטי, טיפול נפשי, רווחה, טיפול אלטרנטיבי ועוד. דוגמה לכך ניתן למצוא ב"מודל דולות" שיזמו ארגונים במינסוטה (www.theduluthmodel.org).

- טיפול נפשי: מרכזי פסיכותרפיה לנשים נפגעות, שכל צוותם מורכב מנשים.

- מענה רגיש תרבותי: מענים ייחודיים לקהילות מהגרים, תוך התחשבות ברגישויות תרבותיות, כגון במקרה של מילת נשים.

- מחקר: מרכזי מחקר חברתי המתמחים באלמות נגד נשים.

- גנישות השירותים: גם אם המענה קיים, מעניין לבחון אם גנישות, זמינות ותפוצתו תואמים את הצורך ואת הביקוש. במרבית מדינות אירופה, למשל, חסרים מקלטים לנשים מוכות בשיעור מספק.

קשיים ואתגרים - פערים בהתמודדות עם אלימות כלפי נשים בישראל

הנשים הנפגעות ברובן אינן מקבלות מענה לצורכיהן, כיוון שהן חוששות לדווח, להתלונן ולזכות בשירות להן זכאיות. לפי הערכות רק אישה אחת מכל ארבע נפגעות מדווחת על הפגיעה בה. משרדי הממשלה משקיעים מאמצים לא מעטים, אם כי ללא תאום של ממש, וניכר מחסור ברשות לאומית מכוונת. החקיקה בישראל, מתקדמת ככל שתהיה, מתמקדת בעיקר בהיבטים הפיזיים של האלימות, בעוד נשים רבות מתקשות למצוא כלים שיקומיים וסעד משפטי אל מול ביטויים של אלימות נפשית וכלכלית וסחטנות המופעלת נגדן. גם הארגונים עצמם, למעט קואליציות בודדות, אינם פועלים בתאום. ברבים מהם חסרה תשתית פיזית וטכנולוגית מתאימה, וברבים מהם חסרה הכשרה ניהולית וצוותי הטיפול מתמקדים בעבודה השוטפת ומתקשים לתכנן לטווח ארוך. אין בשדה מרכז שיאגד את המידע והידע הקיימים ויזום מחקרים שיסייעו לקבל החלטות על ייעוד ההשקעות בתחום.

האם הקיים משרת את הצורך? האם נעשה מספיק?

למרות השקעות המדינה בתחום, עדיין קיים פער בולט בין המענה הקיים ובין צורכי קהל היעד. הוועדה הבין משרדית שהוקמה ב-1998 מיפתה את המענים הקיימים ואיתרה 29 פערים קריטיים, כלומר צרכים חיוניים שאינם זוכים למענה במסגרת החוק, התקציב הקיים

הנתונים העולים מהסקרים במדינות שונות מצביעים על דמיון בין התופעה שם לתופעה בישראל: אלימות נגד נשים נפוצה מאד בצורתה השונות וכמעט כל אישה נפגעת, ואילו מספר המתלוננות או מדווחות על פגיעתן נמוך מאד. אין טעם להלאות במספרים המדויקים, אך מעניין ללמוד אם במדינות אחרות קיימים מודלים או מענים שונים שכדאי היה לאמץ גם בישראל. מחלקת המחקר של הכנסת סיכמה את ההבדלים בין המענים הניתנים בישראל ובין אלה הרווחים במדינות אירופה.²² הממצאים מתומצתים בטבלה הבאה:

טבלה מס' 2: סיכום הפערים בין ישראל לרווח במדינות אירופה [מקור: מחלקת המחקר של הכנסת]:

מבדיקת מידות עולה כי היום כבר ניתנת הכשרה מסוימת לרופאים על ידי משרד הבריאות.

המלצות מועצת אירופה	המצב באירופה	המצב בישראל
תכנית לאומית	יש במרבית המדינות	אין
גוף ממשלתי מתאם	יש בכל המדינות	יש ועדה בין משרדית בדרגת פקידים
חקיקה	בכל המדינות יש איסור על אלימות פיזית, תקיפה מינית ואונס; כמעט בכל המדינות יש איסור על נישואין בכפייה, מילת נשים, הטרדה מינית וכל אקט מיני; ברוב המדינות יש איסור על אלימות פסיכולוגית.	יש איסור על כל העבירות למעט: אלימות פסיכולוגית, מילת נשים שלא בהסכמה ונישואין בכפייה.
מקלטים לנשים נפגעות אלימות	יש	יש
שירותים לנשים נפגעות תקיפה מינית	יש	יש. פריסה גיאוגרפית לא מספקת.
תכניות לטיפול בגברים מכים	יש	יש. בעיקר בבתי הסוהר. מצומצמות.
הכשרה בנושא אלימות נגד נשים לאנשי מקצוע	יש לשוטרים, עו"ס, אחיות, בהיקף בינוני יש גם לשופטים ובהיקף נמוך גם למורים.	יש לשוטרים ועו"ס. בהיקף נמוך יש גם לשופטים. אין הכשרה למורים ורופאים.
תכניות חינוך	יש במרבית המדינות	יש, בחלק מבתי הספר
סקרים בנושא	יש	יש

מניתוח הטבלה ניתן להסיק כי לכאורה המצב בישראל טוב והפערים בינינו לבין מדינות מתקדמות אינו גדול. למעשה, הטבלה עלולה להטעות, שכן היא אינה מפרטת שירותים אחדים ואינה מתייחסת לפער שבין היקף השירות שניתן ובין הביקוש או הצורך, ומעל לכל - אין בה התייחסות לפער הגדול שבין מספר הנפגעות ובין מספר הנפגעות ובין מספר הנפגעות הנכונות לדווח על כך ולקבל מענה. במדינות אחרות ניתנים שירותים נוספים מיוזמתם

שיקום כוללת (למשל, ארגון "Second Step" הפועל בבוסטון מציע חבילה מסוג זה), ובישראל כבר הוגשה הצעה להקמת כפר שיקומי המתמחה בשיקום נשים מוכות מחוץ לקהילה.

הוועדה לקידום מעמד האישה בכנסת דנה בסוגיות אלה ואחרות בתדירות גבוהה, אך מעיון ברישום הדיונים נדמה כאילו לא חל כל שינוי בגישת המדינה או התפתחות במענה שהיא מציעה: שוב ושוב מוצגים הנתונים הקשים, הפערים מוארים ופתרונות דומים מוצעים על ידי אותם מומחים וחוזר חלילה. כך, למשל, בישיבה שהתקיימה ב-24 בנובמבר 2009 הציגה נציגת מרכז המחקר של הכנסת את סקירתה, והשוותה את הנעשה בישראל למדינות שגיבשה המועצה האירופית בסוגייה. לפי ניתוח זה, הפער הבולט ביותר הוא היעדר תכנית לאומית למאבק באלימות נגד נשים. גם התקצוב סובל מהיעדר ראייה מערכתית, וכל משרד מממן תכניות ופעולות כראות עיניו, לא תמיד בזיקה לנעשה באחריות משרדים אחרים או בתיאום עימם.

בשנת 2009 עמד הסעיף התקציבי של משרד הרווחה המיועד למענקים לנשים שיצאו מהמקלטים על 0 ש"ח.

פער נוסף שמאפיין את ישראל הוא מספר נמוך של מקלטים לנשים מוכות ביחס לגודל האוכלוסייה. בקנדה, למשל מקלט לכל 31 אלף נשים, בעוד בישראל מקלט לכל 269 אלף נשים. יש מומחים הטוענים כי שיעור זה מספק וכי אין צורך במקלטים נוספים לנשים מוכות בישראל, ולראיה התפוסה הלא מלאה בחלק מהמקלטים בחלק מהזמן. מצד אחד, ייתכן שהמקלט הוא שירות שאינו מתאים לרוב הנשים המוכות, ומצד שני, ייתכן שאם תגדל המודעות לשירות גם יגדל הביקוש לו.

ב-1998 מצאה ועדה בין משרדית 29 פערים קריטיים בין הצורך הקיים ובין המענה הניתן על ידי המדינה; מרבית הפערים תקפים גם כיום. בקנדה, למשל, יש מקלט לכל 31 אלף נשים, בעוד בישראל מקלט לכל 269 אלף נשים בלבד.

שיקום עברייני מין הוא נקודת חולשה בתהליך השיקום של השב"ס, הסובל ממחסור בעובדים בעלי הכשרה ייעודית לטיפול בעברייני מין. כל האסירים משתתפים בתכנית טיפולית ושיקומית שיש בה התייחסות לאלימות במשפחה, אך רק כ-630 מהם משתתפים בתכנית ייחודית המתמקדת באלימות המגדרית. נתונים מלמדים שבמקומות בהם הופעלה בבתי הסוהר תכנית לטיפול בגברים אלימים צנחו שיעורי הפשיעה החוזרת בגין עבירה דומה באופן

ופעולות הממשלה. עם המענים החסרים ניתן למנות:

- א. היעדר מקלטים לנשים עם ילדים מתבגרים מעל גיל 12 או עם ילדים עם צרכים מיוחדים;
- ב. מסגרות לגברים אלימים המורחקים מן הבית; הגדלת השתתפות המדינה בהוצאות נשים קורבנות אלימות וילדיהן;
- ג. היעדר זמינות ונגישות של טיפול פסיכיאטרי;
- ד. טיפול רגיש תרבות לאוכלוסיות ייחודיות;
- ה. היעדר טיפול שיקומי-תעסוקתי ארוך טווח לנשים;
- ו. הגברת מודעות הציבור בכלל, ובקרב אנשי מקצוע בפרט, לתופעה, לאידיה ולפתרונות הקיימים.

מחקרים בחו"ל, לעומת זאת, מצביעים על יתרון של תכניות מניעה וחינוך על פני תכניות טיפול ושיקום, הן מבחינת עלות והן מבחינת התועלת שבהן

במרבית הנושאים מסקנות הוועדה נכונות גם היום והפער בעינו עומד.

דומה שהוועדה דנה, אך לא הקדישה תשומת לב מספיקה, לפער הבולט ביותר שבין מספר הנשים הסובלות מאלימות בכל שנה בישראל ובין מספר הזכות לטיפול כלשהו, אם על ידי המדינה ואם באמצעות ארגון. מדובר בעשרות אלפי נשים שאין מתלוננות כלל, ואיש אינו עושה די כדי לאתר אותן, לחשוף לפניהן את השירותים הקיימים ולסייע להן להתגבר על המחסומים ולמצות את זכויותיהן.

שני פערים בולטים עליהם עמדו מראיינים שונים נוגעים לשיקום נשים מוכות ונפגעות תקיפה מינית: האחד עניינו כספי - נפגעות אלימות שהחליטו לעקור מביתן זקוקות לסיוע כספי משמעותי ובתקופה קצרה, כדי לממן טיפולים רפואיים ונפשיים, תרופות, סיוע משפטי, נסיעות, מעבר דירה וכן הלאה. סיוע זה הולך ומצטמצם. לדוגמה, בשנת 2009 עמד הסעיף התקציבי של משרד הרווחה המיועד למענקים לנשים שיצאו מהמקלטים על 0 ש"ח. הפער השני עניינו נפשי ורגשי: נפגעות תקיפה מינית זקוקות לתמיכה נפשית, להעצמה ולטיפול נפשי ארוך טווח, שבלעדיו לא יוכלו להשתקם, ומרבית השירותים הקיימים אינם כוללים טיפול מתמשך. מסיבה זו עלתה לאחרונה הצעת חוק לפיה תוכר נפגעת הטרדה מינית כנפגעת תאונת עבודה, ולו כדי לזכות בהטבות כספיות שסייעו לה בעת הקשה.

מלבד זאת, נשים נפגעות אלימות שסיימו שהות במקלט זקוקות לשיקום מעשי שיאפשר להן חיים עצמאיים בכבוד שכולל: דיור במחיר הוגן, השלמת השכלה, הכשרות בתחום ניהול משק בית וניהול פיננסי, מסוגלות הורית, הסבה מקצועית, הכנה לשוק העבודה ומיומנויות יסוד. בעולם פועלים מודלים דומים המציעים חבילת

רופאים ואחיות,⁴³ אך דוגמה דומה נעדרת ממסלולי ההכשרה של שופטים ודיינים, עובדים סוציאליים ועובדי חינוך. הדבר ניכר, למשל, בעבודתם של שופטים: בגלל העומס בבתי המשפט הם נוטים לקצר הליכים ולהעדיף הסדר טיעון, לפעמים על חשבון האישה הנפגעת. יותר מכך, קיים פער בין הצהרות השופטים בדבר הצורך בהחמרה עם העבריינים, בעיקר בערכאות הנמוכות, לבין גרי-הדין, אשר פעמים רבות מקלים בהשוואה לעונש המרבי הקבוע בחוק.⁴⁴ גם תכניות לחינוך נגד אלימות מופעלות בבתי ספר בודדים ובאופן חלקי בלבד, ורק מאות בודדות של תלמידים זוכים להשתתף בהן.

רק ב-12 מתוך 80 תחנות משטרה ישנו עובד סוציאלי זמין שלושה ימים בשבוע, או לפי קריאה אד-הוק, שתפקידו לתמוך בחוקרי המשטרה המתשאלים את נפגעת האלימות או את הגבר האלים ולייעץ להם בהערכת רמת המסוכנות.

משמעותי (4% לעומת 66%). תכנית כזו ("בית התקווה") מופעלת היום רק בשני בתי סוהר בישראל. דירות שהייה עבור גברים מכים לתקופת ההרחקה מהבית על פי צו, לפחות לאלה מביניהם שמכבדים את הצו, ניתן למצוא רק בחיפה ובבאר שבע. יש לזכור כי גברים אלימים אינם מחויבים לפנות לטיפול. הם עושים זאת רק תחת איום של צו הרחקה או מאסר. משרד הרווחה מקדם יוזמה שתחייב כל גבר אלים לעבור טיפול או להימצא בפיקוח, אך במשרד המשפטים מתנגדים ליוזמה בשל הפגיעה בכבוד האדם וחירותו.

בדומה למצב באירופה, גם ישראל סובלת ממיעוט תכניות הכשרה ייעודיות לאנשי מקצוע, כאלה שהמפגש שלהם עם קורבנות האלימות חיוני לאיתור מוקדם של התופעה, למתן טיפול ראשוני הולם ולהפנייה לטיפול מתמשך. ההכשרה לשוטרים דווקא התפתחה לתורה מקצועית ולפרקטיקה, גם אם זוכים לה רק חוקרים ייעודיים ולא כל השוטרים, וגם במשרד הבריאות נעשים מאמצים להכשיר

365 ימים של אלימות נגד נשים כל זה קרה בישראל בשנה האחרונה:

- 4,279 נשים סבלו מהטרדה מאיימת
- 15 נשים נרצחו בידי מוכר קרוב
- 956,000 נשים הוטרדו מינית
- 3,700 נשים באנסו
- 158,000 נשים הוכו על ידי מוכר קרוב
- 3,000 נשים נסחרו
- 10,000 נשים הודחו לזנות

במה מעוניינים משקיעים חברתיים?

המשקיעים החברתיים שהביעו מחויבות לפעילות בתחום אינם חושקים בהכרה ובהוקרה דווקא. די להם בידיעה שהרימו תרומה לשינוי המצב הקיים ולעיתים אינם רוצים להיתפס ציבורית כקשורים לתחום האלימות נגד נשים. על פי רוב הם גם לא מציגים דרישות מהארגונים שלהם תרמו, למעט וידוא כי התרומה הגיעה לידיהם כמובטח, וכי נשמרים כללי ניהול פיננסי ואתיקה נאותים. משקיעים חברתיים אינם עומדים על זכותם וחובתם לגבש יחד עם הארגונים מדדים להצלחה והצגת התוצאות באופן שמאפשר קבלת החלטות על המשך ההשקעה.

ארגונים הפועלים בתחום מניעת אלימות נגד נשים אינם נהנים מתמיכה פילנתרופית משמעותית. הם נשענים בעיקר על תקציב המדינה, נאבקים לגייס משאבים משלימים וטרודים בהישרדות. על פניו, התחום אינו אטרקטיבי בעיני תורמים, ובהשוואה לתחומים אטרקטיביים, כגון ילדים בסיכון או מלחמה בסרטן, תורמים רבים אינם חשים הזדהות עימו ואינם ממהרים לפרסם את מעורבותם בו ולהתגאות בה. מחקר עתידי בקרב משקיעים חברתיים עשוי לברר את הסיבות לכך ולסייע לכוון את מאמצי גיוס המשאבים של הארגונים.

יחד עם זאת, ראוי לבחון את תרומתם של הארגונים עצמם למצב זה. מנקודת מבטם של משקיעים חברתיים ותורמים, הארגונים עושים עבודה חשובה לאין ערוך וזקוקים לתרומה, אך הם מדברים בקולות רבים וניכר פיצול מאמצים - למשל בקיום ימי תרומה רבים מדי, והיעדר תיאום בין הגורמים השונים המתחרים על ליבם ועל כיסם של התורמים. נוסף על כך, המשקיעים החברתיים והתורמים אינם מצליחים לקבל את המידע הרלוונטי על אודות הפערים בין הצרכים והמענים הקיימים ועל סדר העדיפויות הרצוי; מנקודת ראותם - כמי שלא נחשפו למידע המתאים - אין עדיפות להשקעה בתכניות הגנה, מניעה, טיפול או שיקום. מעניין שגם מומחים לא מעטים ונציגות הארגונים מציגים עמדה דומה, אבל מסיבות אחרות: בעיניהם אין עדיפות לחלק זה או אחר של הרצף הטיפולי; יש מקום לכולם, וכולם חיוניים באותה מידה.

ארגונים בתחום האלימות נגד נשים אינם מודדים את האפקטיביות של תכניותיהם מסיבות אידיאולוגיות ובגלל סדרי עדיפות, מחסור במשאבים, חוסר בידע וכלים, היעדר מודעות, היעדר שיתוף פעולה מצד מוטבות והיעדר תמריצים (חיוביים או שליליים).

- משקיעים חברתיים תופסים את התחום כבלתי אטרקטיבי ונמנעים מלהביע הזדהות עימו
- התורמים לתחום מעטים ותרומתם נקטעת לאחר זמן קצר בלא המשכיות
- משקיעים חברתיים אינם עומדים על זכותם וחובתם לגבש יחד עם הארגונים מדדים להצלחה

מכשול נוסף שמקשה על השקעה חברתית אסטרטגית בתחום הוא היעדר המשכיות. משקיעים חברתיים, ובעיקר קרנות מוסדיות, מאמצים אסטרטגיית יציאה שנועדה להבטיח מניעת תלות בין התורם למפעיל. לקראת השנה השנייה או השלישית, בדרך כלל, "מאותת" המשקיע החברתי לארגון כי עליו להתחיל לחפש מקורות מימון חלופיים. ייתכן שהארגונים לא עושים די כדי ליצור מחויבות רבה יותר וארוכת טווח אצל אלו התורמים להם, וייתכן שהאשמה היא בתורמים שמעדיפים לדלג להצלחה הבאה במקום להתמיד עם ההצלחה שבידיהם. כך או כך, הארגונים מתקיימים בצלה של חוסר יציבות תמידית ונאלצים להשקיע משאבים רבים מדי באיתור תורמים חדשים ובעריכת אירועי התרמה מניבי הכנסות, או מעדיפים להסתפק בתמיכת הממשלה.

על אלימות נגד נשים והשקעה חברתית אפקטיבית

או אפילו כוחנית, לעולם "רך", ולכפות מדיים קשיחים וכמותניים על שדה גמיש ואיכותני. מניעים אחרים הם מחסור במשאבים המחייב את הארגונים להתמקד בפעילות עצמה, ריכוז של בעלי מקצוע טיפוליים והיעדר הכשרה בתחום ההערכה והמדידה, חוסר רצון של נפגעות אלימות לשחק פעולה עם הערכה מתמשכת וגם היעדר תמריצים - חיוביים או שליליים - להשקעת משאבים בכך.

אמנם, קיימת גישה ולה תומכים רבים, לפיה אין כלל טעם לנסות ולהעריך הצלחתן של תכניות בתחום מניעת אלימות נגד נשים, ותכניות אלה פועלות באזור "הבלתי מדיד". תומכי הגישה יטענו שהדרך הארוכה והמורכבת שעל הנפגעות לעשות במהלך ההתערבות החיצונית ולאחריה הופכת את המדידה - כזו שמציבה יעדים בהירים, תחומים בזמן ומלווים במדדים - לבלתי אפשרית מבחינה מעשית, ועל כן הם ממליצים להשתמש בגישה איכותנית יותר. יותר מכך, רבים טוענים כי עצם השירות שארגונים אלה מעניקים - דוגמת מקלט לנשים מוכות או ייעוץ לנפגעות אונס - מציל חיים ולכן שווה כל השקעה.

חשוב לציין שיש דוגמאות מעודדות של ארגונים, דוגמת שדולת הנשים, שעמדו על הצורך בהערכה ובמדידה של תוצאות ולא רק של תפוקות - הן ככלי ניהולי להפקת לקחים וללמידה, והן כדרך להציג את הישגיהם ולקבל תמיכה ולגיטימציה מבעלי העניין השונים - וזאת מבלי לפגוע בפעילות עצמה. מיזמים דומים מעידים על שינוי תפיסתי ולו ראשוני: משרד הרווחה בוחן את איכות הטיפול במרכזים למניעת אלימות, וחוקרות מאוניברסיטת בר אילן מתכוונות לבחון את תוצאות עבודתם של המקלטים. שינוי כזה מחייב השקעה רבה, הן בכסף ובזמן והן בהתמודדות עם התנגדויות ומכשולים אחרים העומדים בדרכו.

אשה מוכה: "בהדרגה איבדתי צלם אנוש"
[מתוך כתבתה של יעל ישראל, שפורסמה במדור יחסים
באתר YNET בתאריך 5.11.2007]
היא הכירה את בעלה כשהייתה בת 20, מיד אחרי מלחמת
יום כיפור. רבים מחבריה מתו במלחמה. היא הייתה
שבורת לב, והוא ניגש אליה בעדינות, ברכות, רצה לגונן
עליה בגופו ולתת לה את כל העולם על מגש. אולי מפני
שנחלשה נפשית, נשבתה בכלוב הזהב שלו. תוך זמן קצר
התחיל להרעף עליה שפע של תשומת לב, ואמר שהוא
נחוש בדעתו לעזור לה להיחלץ מהמשבר הנפשי שנקלעה
אליו עקב המלחמה. הוא עטף אותה באהבה, פינק אותה,
התפעל ממנה והעריך אותה. זה החמיא לה מאוד ועזר לה
קצת לצאת מהמשבר. "בתוך חודשים ספורים, כשהוא
כבר ידע במאה אחוז שאני שלו, הוא התחיל להשפיל אותי.
זה התחיל בצורה של גידופים וקללות. הוא היה קורא לי
'מפגרת', 'זונה', 'רפת שכל' ו'חולת נפש'.

יש הסבורים שהמאבק באלימות גברים כלפי נשים לא השיג את מטרותיו, ולמרות השינויים במודעות הציבור ובמדיניות הציבורית בכל הקשור בתופעה לא נרשמה ירידה של ממש בממדיה.⁴⁵ מיעוטן של עדויות של ממש להצלחת הפעולות למיגור התופעה, הן של הממשלה והן של ארגונים וולונטריים, עשויות לתמוך בטענה זו. אחרים גורסים מנגד שהערכה זו אינה הוגנת, שכן הפעילים בתחום נלחמים לשנות מצב חברתי מן היסוד ובלא עבודתם החיונית של האלכ"רים היה המצב גרוע הרבה יותר: חוקים חסובים לא היו נחקקים, מקלטים לנשים מוכות לא היו מוקמים, נפגעות תקיפה מינית לא היו זוכות למענה, גישתם של שוטרים ושופטים לתלונות על אלימות גברית היתה נשאת כבעבר וגברים אלימים לא היו נעצרים וזוכים להזדמנות לשיקום.

האם התרומה לארגונים הפועלים בתחום כדאית? האם לפעילות יש תוצאות חיוביות? האם התרומה מחוללת שינוי?

כדאיות ההשקעה תלויה כמובן בהעדפותיו של התורם. בהנחה שקוראי דוח זה מתעניינים בתחום מניעת אלימות נגד נשים, הם ירצו ודאי לדעת שאין ספק שהארגונים הפעילים בתחום חוללו שינוי משמעותי. הם נאבקו, ועדיין נאבקים, לשנות תפיסות מן היסוד. כלומר, זהו מאבק על תודעה של ציבור שלם, מדיניות של ממשלות וסדרי עדיפויות בהקצאת משאבים. בתוך כך ארגונים אלה יזמו שירותים חדשניים שיש להם ביקוש, הביאו את המדינה להכיר בתופעת האלימות כתופעה חברתית ולהקצות משאבים לפתרונה, יזמו חוקים והניעו שיח ציבורי אחר.

נביח שבין הקוראים של דוח זה ישנם תורמים המעוניינים להשקיע בארגונים חברתיים לא רק על בסיס שיקולים פיננסיים, כגון יעילות ויציבות הארגון, עלות המטה ("תקורה" או "הנהלה וכלליות") ועלות גיוס המשאבים, אלא גם על בסיס יכולותיו של הארגון - תשתית פיזית וטכנולוגית, תשתית אנושית ומקצועית, מנהיגות, תכנון וביצוע, התמקדות בתחום ההתמחות, הלימה בין מטרות לפעילות, אתיקה - ועל בסיס סיכויי להגשים את מטרותיו; ונביח שיש ביניהם תורמים שהאפקטיביות בראש מעייניהם, והם מבססים את החלטותיהם על עדויות של ממש לתוצאות שהשיג הארגון. או אז יגלו התורמים תמונה מאתגרת: בדרך כלל הארגונים הפעילים בשדה זה אינם מציבים לעצמם יעדים שניתן למדוד אותם באופן מדויק, והם מציגים את הישגיהם על סמך תפוקות בלבד או בעזרת נרטיבים ודוגמאות פרטניות המעידות לתפיסתם על הכלל.

הסיבות לכך אינן ייחודיות לתחום מניעת אלימות, אלא משקפות את המצב הקיים ברוב הארגונים החברתיים. ארגונים ללא כוונת רווח, ובמיוחד ארגונים לשינוי חברתי וארגונים בעלי זהות פמיניסטית, אינם מרבים ליישם כלי הערכה ומדידה בעבודתם מסיבות שונות, ובראשן ממניעים אידיאולוגיים: ארגונים אלה מצינים שהם שונים באופן מהותי מארגונים עסקיים, ושההיבט הבולט המייחד אותם הוא המניע הוולונטרי לשנות חיים של אנשים, ולא להרוויח. כדי להצליח במשימה מעין זו דרושים תחושת שליחות, להט ורוח - כל אלה, כך נטען, אינם ניתנים למדידה. יותר מכך, נשמעת טענה כאילו עצם הדרישה למדידה היא ניסיון להחדיר מונחים עסקיים ושפה גברית,

ובכל זאת, באמצעות שיח עם מומחים ועם ארגונים הפועלים בתחום עלה בידינו לגבש שורה של מדדי תוצאות שניתן לאמץ במסגרת תכנית להערכת אפקטיביות של ארגונים ומודלים הפועלים בתחום. חשוב לציין את תרומתם של הארגונים שמיפנו לגיבוש מדדים אלה, למרות הקושי בקרב רבים מהם לאמץ מדדי תוצאות וליישם שימוש בהם בעבודה השוטפת. לא כל המדדים שגובשו כלולים בדוח זה. להלן מבחר לדוגמה:

- באיזו מידה חלו שינויים ברמות החרדה של המטופלת בעקבות הטיפול?
- ניתן למדוד שינוי זה באמצעות שאלון דיווח עצמי בנקודות זמן שונות, באמצעות ריאיון עם אנשי טיפול בעקבות תצפית או באמצעות מבחני תפקוד.
- באיזו מידה הועיל השירות ושינה, למשל, את מוכנותה של נפגעת התקיפה המינית להליך הפלילי?
- ניתן למדוד השפעה כזו בראיונות עומק עם נפגעות שזכו לייעוץ ולליווי של מתנדבות בהליך הפלילי בהשוואה לנפגעות שלא זכו לשירות זה.
- באיזו מידה השתפרה מידת נגישות השירותים?
- ניתן למדוד שינוי זה ב באמצעות סקר מוטבים או סקר מומחים.
- מהי מידת עצמאותה של האישה לאחר שנה או חמש שנים מתום ההשגות במקלט?
- ניתן לבחון שינוי זה על פי מדדים תפקודיים מוסכמים (למשל - מסוגלות הורית) ומדדים כלכליים (למשל - ניהול חשבון בנק עצמאי) בנקודות זמן שונות ובהשוואה ליום הקליטה במקלט. בדיקה כזו מחייבת שמירת קשר עם המוטבות לאורך זמן.
- באיזו מידה האישה המטופלת הפנימה מיומנויות שלמדה ותפיסות אודות זהותה (למשל ערך עצמי, אמונה עצמית, חוסן רגשי) ובמיוחד את הזכות לבחור במהלך הטיפול ובאיזו מידה מיישמת אותן?
- ניתן לבדוק שינוי תודעתי והתנהגותי זה באמצעות שאלון ובאמצעות תצפית של גורם טיפולי בנקודות זמן שונות.
- האם האישה חיה חיים בלא אלימות לאחר שנה או חמש שנים מתום ההשגות במקלט? במה תרמה התערבות הארגון לשינוי?
- ניתן למדוד נתון מרכזי וחשוב זה הן בהסתמך על עדותה של האישה והן בהסתמך על דיווח גורמים מטפלים בקהילה (רווחה, משטרה, מרכזי טיפול ומניעת אלימות במשפחה).
- מהי מידת ההשפעה על מדיניות ועל עמדות הציבור?
- ניתן למדוד את מספר מספר החוקים ששנו ביוזמת הארגון, תקנות ייחודיות שתוקנו, תקדימים משפטיים שנקבעו או עתירות שהוגשו. ניתן גם לבחון את היקף המשאבים שהמדינה מקצה לסוגיית ספציפית בנקודות זמן שונות או לבחון את עמדות הציבור כלפי הסוגייה בסקר תקופתי.

בשלב הבא הוא קבע שאני חייבת לנתק לחלוטין את קשרי עם שתי חברותי הטובות ביותר, ואיים שאם לא אעשה זאת הוא יעזוב אותי. המחשבה שהגבר המגונן הזה יעזוב אותי פשוט הבעיתה אותי, אז הסכמתי לתנאיו. לא יכולתי לדמיין את החיים בלעדיו. ואז הוא הידק את החבל יותר ויותר. השלב הבא היה להרחיק אותי ממך ומאבא ואמא, ומכל המשפחה. "במשך השנים הוא הצר את צעדי יותר ויותר. זה היה תהליך הדרגתי, שבו הוא כל הזמן בדק את הגבולות איתי וכמה אני מוכנה לספוג. הוא הטיל עלי עוד ועוד איסורים והגבלות וחוקים מטורפים. למשל, אסור היה לי ללכת לעבוד, לבקר חברים, הייתי צריכה לבצע מטלות מסוימות על פי סדר קבוע ומטורף שהוא הכתיב, ואם לא עשיתי זאת, זכיתי למטח קללות. ההפחדות הפכו יומיומיות, ומדי פעם באו המכות. ואני שיתפתי עם זה פעולה. הסכמתי עם כל החמרה במצב ולא התנגדתי". "בהדרגה איבדתי את מעט צלם האנוש שלי, הפכתי לשבר כלי גרוע מזה שהייתי כשפגשתי אותו. אבל הייתי מוכנה לשלם כל מחיר להישאר איתו, למרות שהוא שבר לי את הנפש". הוא היה מסוגל להעיר אותי באמצע הלילה ולהתעלל בי, כמו באותה פעם שזרק עלי גפרורים בוערים כדי להצית אותי וצרח שישרוף אותי למוות. חייתי בכזה מצב של הפחדה, שההרגשה הייתה שאני חייבת להמשיך ולצוית. לא העליתי על דעתי לרגע לעזוב אותו, שלא לדבר על לספר על המצב או להתלונן עליו". "בעיקר הרגשתי בוש גדולה. לא הרגשתי שאני יכולה לבוא להורים ולהגיד 'אני אישה מוכה, תעזרו לי'. ותמיד גם האמנתי שהמצב ישתנה. הוא תמיד הבטיח, ואני תמיד האמנתי לו, כמו שכל הנשים המוכות מספרות. אחרי כל אפיזודה של אלימות בה הוא הכה אותי, זרק אותי מהבית בלילה ואני הייתי צריכה לשבת ברחוב עד הבוקר, אפילו בקור, וכך אינספור לילות, וכלה בכך שהוא ניסה להצית אותי, סקל אותי באבנים חדות ועוד - אחרי כל פעם כזאת הוא התחנן שאסלח לו, לפעמים בדמעות חרטה, והבטיח שלא יחזור על זה, ושוב באו כמה ימים של רוק מצדו. ואני תמיד סלחתי. תמיד האמנתי שהוא לא יעשה את זה שוב, כמו שהבטיח".

- מהו שיעור מיצוי הזכויות הקיימות על ידי המוטבות (למשל ייעוץ משפטי שהמדינה מעניקה)?

ניתן למדוד את השינוי על ידי מעקב אחר מספר המשתמשים בשירות בתקופות שונות, וכן על ידי מדידת משך הזמן הממוצע שאורך בין פנייה ראשונית לשירות ובין קבלת ההטבה ומיצוי הזכות.

- האם השפיע מסע תקשורתי לשינוי מודעות הציבור על גידול בשיעור הדיווח לגורמים טיפוליים ולגורמי אכיפה על אלימות?

ניתן למדוד זאת באמצעות מעקב מדויק אחר רישום התלונות במשטרה, הפניות לקו החם והפניות לגורמי הטיפול בנקודות זמן שונות ובצמוד למסעות התקשורתיים.

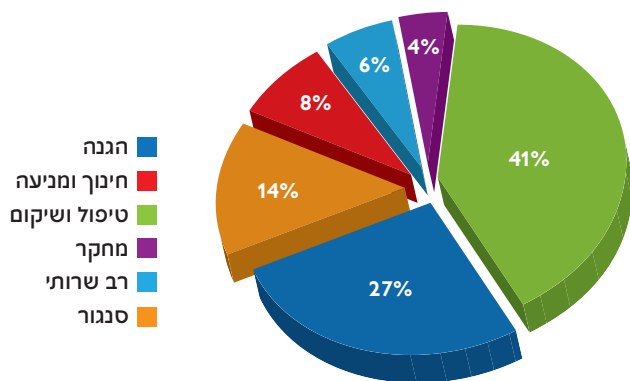
חשוב לציין כי מדדי הערכה אלה מודדים תוצאות של התערבות נקודתית וחלקית, ואינם משקפים את התמונה המלאה של השינוי החברתי הכללי שארגונים הנאבקים באלימות נגד נשים מעוניינים לקדם. עם זאת, בהחלט מדובר במדדים שיכולים לתת הן לארגון והן למשקיע החברתי מידע מועיל לגבי האפקטיביות של ההתערבות, שאינו נמצא כיום.

המענה שמספקים ארגונים ללא כוונת רווח

פילוח 52 הארגונים על פני תחומי הפעילות העיקריים שלהם מצביע על כך שמרבית הארגונים (41%) נותנים שירותי טיפול ושיקום למוטבים, וקרוב לשליש (27%) מספקים מחסה והגנה מיידית. שלושה הוגדרו כרב שירותיים, כיוון שאלה ארגונים גדולים ומורכבים, המעניקים את כל רצף השירותים למוטבים (ויצו, נעמת ואמונה). בין הארגונים בולטות שתי קבוצות: האחת של מרכזי סיוע לנפגעות תקיפה מינית, הפועלים על פי דגם דומה עם פעולות ייחודיות לכל אחד מהם, וכולם מאוגדים תחת קורת גג קואליציונית. השנייה היא קבוצת הארגונים המפעילים מקלטים לנשים מוכות. בקבוצה האחרונה השוני בולט יותר: יש ארגונים שמפעילים מקלט בודד, יש שמפעילים שלושה; יש שמספקים במקלט ויש שמפעילים שירותים בלויים, כגון דירות המשך ותכנית לילדים; יש שמשרתים את האוכלוסייה הכללית ויש שמתמחים במגזר מסוים.

תרשים מס' 4: פילוח דרכי הפעולה של הארגונים הפועלים בתחום מניעת אלימות נגד נשים

דרכי הפעולה: בישראל להתמודדות עם אלימות נגד נשים

בפרק זה נציג את דרכי הפעולה שמציעים ארגוני המגזר השלישי בישראל להתמודדות עם תופעת האלימות נגד נשים ונסה לעמוד על מידת האפקטיביות שלהם, כלומר - על יכולתם להביא לשינוי לטובה עבור המוטבים תוך מיצוי משאבים. בחרנו לאפיין את המודלים המופעלים בישראל על פי רצף השירותים הקיים (יש לציין כי ארגוני המגזר השלישי אינם עוסקים באכיפה ובענישה):

א. הגנה: מתן מענה מידי למותקפת, כלומר מקום מסתור, מחסה והגנה מפני התוקף והרחקתו עד סיום הטיפול ותחילת השיקום.

ב. חינוך ומניעה: הגנה עצמית, הכשרת אנשי מקצוע לאיתור מוקדם והפניה לטיפול, תכניות לשינוי עמדות והתנהגות בקרב בני נוער ומבוגרים, הסברה בציבור.

ג. טיפול ושיקום: הקשבה ותמיכה, טיפול פיזי, רפואי-קליני, נפשי ולכלכלי לקורבנות האלימות, העצמה וסיוע במציאת דיור ותעסוקה, הקניית מיומנויות וכלים - מסוגלות הורית, ביטחון עצמי, כישורים תעסוקתיים, מיצוי זכויות.

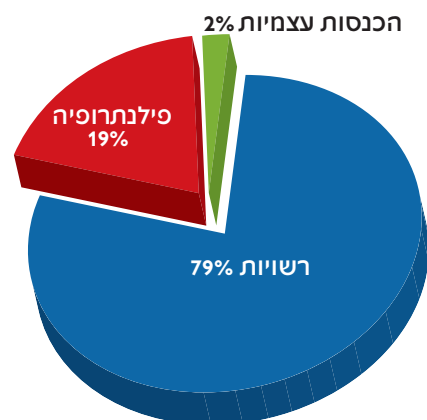
בפרק זה נבקש לאפיין את השחקנים השונים הפועלים בתחום ואת המודלים שהם מפעילים. ננסה לעמוד על הייחודיות של כל מודל ולבחון את תוצאותיו ומידת האפקטיביות שלו.

כמו בתחומים חברתיים אחרים, גם בתחום התמודדות עם אלימות נגד נשים המדינה היא השחקן המרכזי בשדה, הן בהיקף השירותים שהיא מפעילה והן בהיקף השקעותיה - אם בקניית שירותים באופן ישיר מארגונים שונים ואם בתמיכות ובהקצבות של ארגונים. אולם בלא אותם ארגונים לא היה השדה נראה כפי שהוא: יזמי, יצירתי, מחדש, מגוון, ערכי ופורץ דרך, ובעיקר - מייצג נאמנה את החברה האזרחית ואת השתתפותם בפועל של אזרחים מן השורה בנטילת אחריות על חייהם.

מגוון הארגונים הפועל בתחום משלים את עבודת משרדי הממשלה. הוא כולל עמותות, חברות לתועלת הציבור, חברות פרטיות, ארגוני גג, קואליציות, יחידות סמך, מרכזי מחקר ואפילו ארגוני מתנדבים בלתי פורמליים. לעתים הם חסרים ראייה מערכתית ואינם מסוגלים להפעיל לבדם תכניות בקנה מידה ארצי בלא תמיכת המדינה, אולם יתרונם ברזיזותם, בגמישותם ובקשר הבלתי אמצעי עם המוטבים ועם צורכיהם.

בישראל פועלים עשרות ארגונים שעיסוקם העיקרי או הבלעדי נוגע למניעת אלימות נגד נשים ומתן מענה לקורבנות האלימות. השונות במודלים שלפיהם הם פועלים אינה כה גדולה, וקיימים דגמים דומים המשותפים לכמה ארגונים, גם אם לכל אחד מאלה מאפיינים ייחודיים משלו. מתוך 52 הארגונים שבהם התמקדנו, 12% מתמקדים בסגור והיתר מעניקים שירות ישיר למוטבים. הראשונים, שעיסוקם בייצוג, במחאה, בשינוי מדיניות או בייזום חקיקה, הם ארגונים בלתי תלויים שאינם מקבלים תמיכה מהממשלה ונסמכים באופן טבעי על תרומות. עם זאת, גם ארגוני השירות מקקים לתרומות, שכן תמיכת הממשלה אינה מקיימת אלא תקן מינימלי של שירות.

תרשים מס' 2: מקורות המימון של האלכ"רים הפעילים בתחום (על סמך ניתוח דוחות כספיים לשנת 2008)

נעמת לדיווח על אלימות במשפחה (1-800-220-000).

• מקלט לנשים נפגעות אלימות וילדיהן

בישראל פועלים 13 מקלטים לנשים מוכות, מנצרת ועד באר שבע, כולם מופעלים על ידי עמותות, חלקם בתוך דירות מגורים רגילות שהוסבו למטרה זו וחלקם במבנים שהוקמו לשם כך במיוחד. על פי רוב, גורמי הרווחה במקום יישובן של הנשים מפנים אותן למקלט הרחק ממקום מגוריהן. החשיבות הראשונה במעלה של המקלטים היא בהגנה המיידית שהם מספקים, אך יש להם תרומה גם לשלב הבא, השיקום, ובמיוחד באפשרות הבחירה שהם מעניקים לנשים: לראשונה, כשהאיום המתמיד, החרדה והלחץ מנוטרלים באופן יחסי, יכולה האישה המותקפת להחליט אלו חיים ברצונה לנהל מעתה והלאה.

המקלט מספק מענה מידי ומקנה הגנה פיזית וביטחון נפשי לאישה וילדיה לתקופה של עד שישה חודשים (לא כולל שוהות בו תקופה מלאה), באמצעות ליווי, תמיכה, טיפול סוציאלי, ייעוץ וייצוג משפטי. במהלך תקופה זו מסייע צוות המקלט לאישה להסתגל לחיים הרחק מהגבר המכה ומכין אותה לקראת חיים בלא אלימות בתום השהות במקלט. המקלטים פועלים בתנאי מכרז של משרד הרווחה ומתוקצבים כך שיספקו שירותים ל-12 נשים ול-24 ילדים בו זמנית (או 24 נשים ו-48 ילדים בשנה). בשנת 2008 טופלו במקלטים 692 נשים ו-1,016 ילדיהן. המקלטים סובלים מכשלים זמניים של אי תיאום בהפניות המביאים לתפוסה לא מלאה, וכן מתקצוב לפי מפתח של "אישה ושני ילדיה", שאינו תואם תמיד את המציאות. תנאי המכרז גם כובלים את המקלטים לתקציב בסיסי שאין בו עודפים למימון תכניות שיקומיות ייחודיות אותן מבקשים המקלטים לספק, כגון חוגים והעשרה לילדים, הכנת נשים לעולם התעסוקה או הקניית מיומנויות מחשב, ולשם כך נדרשות העמותות המפעילות את המקלטים להשקיע משאבים יקרים בגיוס תרומות. רובן מתקשות בכך, בין היתר בשל אי רצונם של תורמים להיות מזוהים עם המקלטים.

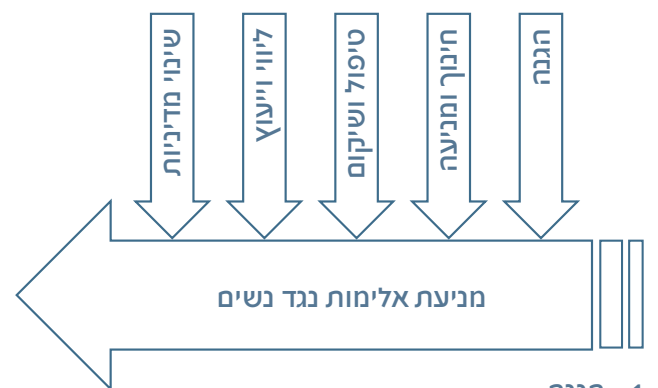
פריסת המקלטים בארץ עונה פחות או יותר על הצורך, אך מספרם ביחס לאוכלוסיה קטן. מרבית המקלטים אינם אלא דירה רגילה בשכונה רגילה, ואין בהם תנאים נאותים להלנת 12 נשים על טפיהן, כל שכן לקיים קהילה טיפולית שיעודה שיקום ולא רק הגנה. לכל אישה השוהה במקלט נבנית תכנית טיפולית והצוות הטיפולי מסוגל להעריך, גם אם לא באופן מדיד, את הצלחתה של האישה ברכישת ביטחון עצמי ומודעות לצורך לשנות את אורחות חייה. לרוב מסוגל צוות המקלט אף לציין אם המטופלת יצאה מהמקלט לחיים בלא אלימות, אם במסגרת המשפחתית המקורית ואם בדרך חדשה, אולם אין בידיו כלים להעריך אם לאורך זמן השתנו לטובה חייה של המטופלת. הסיבות לכך הן היעדר משאבים, היעדר מודעות והבנה ליתרונות הגלומים בהערכת ההשפעה וגם חוסר רצון של המטופלות לשמור על קשר עם המקלט, בגלל תחושת הבושה ובגלל התיג השלילי.

ד. ליווי וייעוץ: ייעוץ משפטי לנפגעות, ליווי בהליך הפלילי, ייצוג בבית משפט.

ה. שינוי מדיניות: שתדלנות פוליטית, מאבקים לשינוי תקנות וסדרי עדיפויות תקציביים, מסעות תקשורתיים לשינוי תודעה אצל מובילי דעה, הצעות לשינוי חקיקה ותקנות, מאבקים משפטיים.

כל שירות נותן מענה לסוג מצוקה יחיד או למגוון מצוקות גם יחד. כל שירות עומד בפני עצמו, אך לא ניתן לקבוע אם חשיבותו גבוהה מזו של שירות אחר. מזווית מערכתית, השירותים משלימים זה את זה.

תרשים מס' 5: המחשת דרכי הפעולה של הארגונים הפועלים בתחום מניעת אלימות נגד נשים

1. הגנה

• קו חירום

זהו קו טלפון אליו יכולה אישה שנפגעה להתקשר על מנת לקבל מענה מידי, תדריך קשוב ומקצועי והפנייה לגורם הטיפול או למקום מחסה זמני. קו החירום הארצי למניעת אלימות במשפחה ולמען ילדים בסיכון מופעלים על ידי חברת "שידורית" (118), על ידי ויצו (04-39-39-1800) ועל ידי נעמת (1-800-220-000) ומספקים מענה במגוון שפות 24 שעות ביממה. בנוסף פועלים קו חירום ארצי לנפגעות (1202) ונפגעי (1203) תקיפה מינית, וכן קו פתוח ומרכז סיוע לנשים דתיות (ארצי) - 02-6555744/5.

קיימים הבדלים בין קווי החירום: הקו שמפעילה המדינה (118) אינו מתמחה באלימות נגד נשים, אלא מהווה מוקד לאנשים במצוקה חברתית שמופעל 24 שעות ביממה באחריות שירות הייעוץ לאזרח (שי"ל) ואנשיו יודעים להפנות את המתקשרים לגורם מטפל בקהילה. על אף שעובדת סוציאלית זמינה מגבה את עבודת המוקדנים, הם אינם בעלי התמחות או הכשרה מתאימה לטיפול בקורבנות אלימות ברגישות המדרשת בקורבן אלימות. מוקדי הטלפון היעילים יותר הם קו הטלפון לנפגעות תקיפה מינית (1202) ולנפגעי תקיפה מינית (1203), שמפעילים במשותף מרכזי הסיוע לנפגעי תקיפה מינית, והמוקד הארצי של

המקלטים גם אינם ערוכים לתת מענה לנשים שילדיהן בני למעלה מ-12, או לנשים עם צרכים מיוחדים, או לנשים עם מגבלה נפשית או לנשים אלימות ומכורות.

- מקלט לנפגעי סחר בבני אדם

מקלט "מעגן", שהופעל בעבר על ידי עמותת קש"ת, משקם כ-22 נשים נפגעות סחר למטרות זנות. הנשים מעדיפות פתרון זה על פני החלופה שמציעה המדינה למי שמתלוננת על סחר וכליאה למטרות זנות: כליאה בבית הסוהר בגין שהייה שלא כחוק. המקלט יכול לקלוט 8 נשים נוספות, אך המשטרה שומרת על זכותה לקבוע מי תופנה אליו.

- לחצני מצוקה

באזור המרכז פועל פרויקט ניסויי של המשטרה באמצעות חברה פרטית, המיועד לנשים אשר הוצא לגביהן על ידי בית המשפט צו הגנה הכולל הרחקת בין הזוג. החברה הפרטית מסננת את הפניות ואת קריאות האמת ומדווחת למוקד המשטרה. זמן התגובה המצופה של המשטרה הוא עד 15 דקות. ניסוי דומה שנערך בבריטניה ובניו יורק העלה כי הלחצן הגביר את תחושת הביטחון של הנשים, הקטין את מספר התקיפות וכנראה הרתיע את התוקפים.

2. חינוך ומניעה

- מידע

מקובל לטעון ש"ידע הוא כוח" וניכר שארגונים בולטים בתחום מצדידים בטענה זו ומשקיעים מאמצים באיתור מידע, בניתוח, בגיבושו ובהנגשתו לציבור ולמקבלי החלטות, אבל בעיקר לנפגעות עצמן כאמצעי חשוב להתמודדות עם מצבן. הארגונים מרבים לפרסם חוברות המתמקדות בסוגיות שעל הפרק, עורכים כנסים ומפגשים, מתדרכים מקבלי החלטות ומופיעים בפני ועדות. הארגונים שמפעילים אתר אינטרנט אף משתמשים במדיום כדי להעביר מסרים ולספק מידע לא רק על פעולותיהם אלא אף על החסויה בכללותה.

- תכניות לבתי ספר

אצל רבים מאיתנו מתגבשות תפיסות אודות המין השני והיחסים בין המינים בגיל ההתבגרות. תפיסת זוגיות לא שוויונית המאופיינת באפליה, ניצול ודיכוי, בהטרדה ואף באלמות עלולה להתפתח בגלל חשיפה לדגמים מעוותים בבית, בקהילה או בתקשורת, וניתן לתקן אותה בעודה מתגבשת. לפי משרד החינוך, אחד מכל ארבעה בני נוער סובל מחיזור אלים או ממערכת יחסים אובססיבית. ארגונים אחדים, וביניהם ויצו ושדולת הנשים, לקחו על עצמם להדריך בני נוער בשורה של מפגשים בבית הספר שעניינם תפיסה ביקורתית של סטריאוטיפים מיניים,

לצד תחרות על משאבים, בין המקלטים מתקיים תיאום פורמלי בדמות פורום מנהלות הנפגשות מדי פעם. גוף זה מהווה מוקד ידע וניסיון בלתי מנוצל. מנהלות המקלטים, ברובן, הן עובדות סוציאליות או בעלות הכשרה מתחומים טיפוליים; אין להן הכשרה ניהולית, הן נשחקות בהיבטים הטיפוליים היומיומיים ואין מי שינתב אותן לניהול בהתאם לתכנון לטווח הארוך.

המקלטים נמצאים במצב של הישרדות מתמדת: מחד גיסא הם נאלצים לפעול לפי תנאי מכרז אחידים וכובלים שקובע משרד הרווחה (ב-2010, למשל, יהיה עליהם להתאים את התנאים הפיזיים לדרישה לפיה כל משפחה תזכה לחדר נפרד משלה) ומאידך גיסא הם מתקשים לגייס מקורות עצמאיים להפעלת תכניות ייחודיות עבור הנשים, ובעיקר עבור הילדים, שאין מוצעות במסגרת המכרז. לפי הגדרה, המקלטים גם אינם ערוכים לתת מענה לנשים שילדיהן בני למעלה מ-12, או לנשים עם צרכים מיוחדים, לנשים עם מגבלה נפשית או לנשים אלימות ומכורות.

פורום מנהלות המקלטים מהווה מוקד ידע וניסיון בלתי מנוצל. מנהלות המקלטים, ברובן, הן עובדות סוציאליות או בעלות הכשרה מתחומים טיפוליים, אין להן הכשרה ניהולית, הן נשחקות בהיבטים הטיפוליים היומיומיים ואין מי שינתב אותן לשינוי חברתי של ממש.

- דירות קלט לנשים נפגעות אלימות וילדיהן

דירת הקלט נועדה לשמש מקום מחסה והגנה מיידית לנשים מוכות וילדיהן לתקופה של עד 45 יום. הדירה מיועדת לנשים הסובלות מאלימות במשפחה אשר מסיבות שונות אינן מתאימות לשירותי ההגנה האחרים בקהילה, אך מתפקדות בהיבט ההורי ומסוגלות לנהל משק בית באופן עצמאי. בשנת 2008 שהו בשלוש דירות הקלט שהפעיל משרד הרווחה 31 נשים ו-80 ילדים ובאותה שנה נסגרו דירות קלט באשדוד ובאשקלון בשל היעדר ביקוש. כיום פועלת רק דירת קלט אחת, המיועדת לשהייה של שתי נשים בו-זמנית בלבד.⁴⁶

- מקלטי חירום לנערות

עבור נערות וצעירות הנמצאות בסכנה מיידית או במצבי משבר מופעלים 4 מקלטי חירום ארציים שמטרתם להגן עליהן מפני הגורם המסכן (במשפחה וחוץ לה) ולהעניק להן טיפול תומך במהלך המשבר. המקלטים פועלים באמצעות עמותות ובפיקוח ובמימון השירות לטיפול בנערות וצעירות של משרד הרווחה. הפנייה אליהם היא באמצעות עובדים סוציאליים ברשויות המקומיות והמשטרה, והשהות בהם היא מרצון ולטווחי זמן משתנים.

חוסר האונים, ולתת בידה מיומנויות פיזיות ומנטליות שעשויות למנוע הפיכתה לקורבן נוסף. מודל זה טוב למי שעלולה להיות מותקפת בפתאומיות על ידי זר במרחב הציבורי, ואינו נותן מענה לרוב רובן של נשים הנפגעות מאלימות מתמשכת של בן זוג או מכר קרוב בתוך מה שאמור להיות קן ביתי חמים.

3. טיפול ושיקום

- מקלטים לנשים מוכות

כיום כבר מובן שהמקלט, מעבר לתכליתו כנותן מחסה והגנה, הוא גם מסגרת שיקומית, גם אם אין לכך ביטוי תקציבי ממסדי. מרגע שמסתיים שלב הקליטה מותאמת לכל משפחה (אישה וילדיה) תכנית אישית שמטרתה להשיב לאישה את בטחונה העצמי, להקנות לה כלים ומיומנויות הוריות ותעסוקתיות ולאפשר לה יכולת ניהול משק בית ולצאת לחיים בלא אלימות. בהתאם ליכולת גיוס המשאבים של הארגון המפעיל את המקלט, התכנית כוללת סדנאות מעשיות, קורסים, טיפול פרטני וקבוצות תמיכה. לדברי אנשי מקצוע, 50% מהנשים שיצאו מהמקלטים חוזרות לגבר המכה, רובן בהיעדר כל חלופה סבירה אחרת. נתון זה מדגיש את הצורך בשיקום המעניק לאישה חלופות לחיים עצמאיים.

- מרכזים לטיפול ומניעת אלימות בקהילה

אם אין מדובר באירוע חרום שמחייב הגנה מיידית והרחקת התוקף מהקורבן, אם הערכת המסוכנות מאפשרת זאת או שהקורבן מעדיפה לקבל טיפול מתמשך באזור מגוריה, מוצעים לה ולגבר האלים טיפול במרכז למניעת אלימות. בישראל 84 מרכזים כאלה (ב-2008 היו 70), רובם בניהול לשכות הרווחה המקומיות ומיעוטם בניהול עמותות, כגון מרכז גליקמן בתל אביב, המנוהל בידי נעמת. במרכזים ניתן טיפול פרטני, זוגי או קבוצתי על ידי עובדים סוציאליים מומחים. נשים פונות למרכזים מיוזמתן או באמצעות מחלקות הרווחה, שירותי המבחן, מערכות הבריאות או המשטרה. במרכזים מקבלות הפונות שירותי אבחון והערכת מסוכנות ובניית דרכי הגנה. השירותים במרכז כוללים מתן ייעוץ ראשוני והתערבות בשעת חירום, טיפול בנפגעים, בתוקפים ובילדים החשופים לאלימות, התערבות קהילתית בתחום מניעה והסברה וכן הדרכה וייעוץ לאנשי מקצוע העוסקים בתחום. הייעוץ ראשוני ניתן ללא תשלום, והמשך הטיפול ניתן בתשלום סמלי בהתאם לגובה ההכנסה.

בשנת 2008 התקבלו במרכזים 9,850 מטופלים מ-8,608 משפחות. 68% מתוכם היו נשים. במרכזים פעלו 377 קבוצות טיפוליות בתחום האלימות במשפחה, כמחציתן יועדו לנשים.

- שיקום גברים מכים בקהילה

לבד מהטיפול שמציעים המרכזים היישוביים לטיפול ולמניעת אלימות במשפחה והתכניות במסגרת בתי הסוהר ולאסירים משוחררים, קיימת גם תכנית ייחודית לטיפול פנימייתי לגברים מכים שמפעילה עמותות "בית נועם". הוסטל בית נועם מציע טיפול פנימייתי אינטנסיבי הנמשך 3 חודשים. המוטבים באים

זוגיות שוויונית וחיזור ללא אלימות. הסדנאות מיועדות לבני 15 ולרוב מנחים אותם תלמידי י"ב או בוגרים צעירים, איתם יכולים המשתתפים להזהרות. התכניות פועלות בכ-100 בתי"ס ומשתתפים בהן אלפי תלמידים.

- הכשרות לאנשי מקצוע

במחקרים שונים נמצא שאחת החוליות החלשות המשפיעות על הפער שבין היקף תופעת האלימות בפועל ובין מספר הנשים שמדווחות ומטפלות הוא היעדר איתור מוקדם ופענוח מוטעה של סימנים מעידים.⁴⁷ הדבר נובע, בעיקר, מהיעדר מיומנויות מתאימות בקרב אנשי המקצוע הפוגשים לראשונה את קורבן האלימות. חשש לפגוע בפרטיות, פערים תרבותיים והיעדר מודעות לחובת הדיווח מונעים טיפול מיידי או הפנייה לתכנית מתאימה ומפחיתים מאוד את מידת נכונותה של הנפגעת להגיש תלונה או להתגבר על הבושה וההכחשה הטבעיות כל כך.

מספר ארגונים, כגון נעמת ואיגוד מרכזי הסיוע לנפגעי תקיפה מינית, מפעילים תכניות להכשרת אנשי מקצוע: שוטרים, שופטים, דינים, רופאים, אחיות, עורכי דין, עובדים סוציאליים, כוהני דת ואפילו מטפלי בית. האגודה הישראלית לטיפול מיני, בשיתוף עם מרכז "לטם" במרכז הרפואי סוראסקי בתל אביב, מקיימת תכנית דו שנתית להכשרת מטפלים בטיפול בפוסט טראומה של נפגעות תקיפה מינית. עם זאת, ההכשרות תופסות מקום שולי בפעילותם הכוללת של אותם ארגונים, ואין מצליחות לספק את כל הביקוש. הארגונים מדווחים על שיפור משמעותי שחל בעבודת הגורמים המטפלים בעקבות ההכשרות, אך בהיעדר הערכה מובנית ומדידה שיטתית אין בידיהם נתונים של ממש.

- קמפיינים תקשורתיים

בכל מאמץ לשינוי חברתי לא נפקד מקומו של הקמפיין - מסע להטמעת מסרים באמצעות ערוצי תקשורת המונים, ככלי חיוני לשינוי עמדות והפצת מידע. הארגונים הפועלים בישראל, בעיקר כאשר הם משתפים פעולה בקואליציות או בשיתופי פעולה אד-הוק, רכשו ידע וניסיון בהפעלת מסעות בעלי ערך שיווקי ומסר קליט בתבניות שונות: צעדות, ימי הזדהות, כרזות, הקרנה מיוחדת של סרטים, הצגה ועוד. בשיחות רקע עמדו מראשיים על כך שיש להשקיע מאמצים רבים יותר בקיום מסעות תקשורתיים תכופים יותר ורחבי היקף והעידו על גידול במספר הפונות לקבל ייעוץ בעקבות החשיפה הציבורית. ארגונים בישראל גם משתלבים במאמצים בין לאומיים, וכך, לפי הצעת האו"ם מציינים גם בישראל את יום ה-25 בנובמבר כיום המאבק באלימות נגד נשים.

- הגנה עצמית

מודל ייחודי מבקש למצוא מענה לאלימות עוד בשלב האיום ולתת כלים לנשים מאוימות כדי שיוכלו להרחיק את הסכנה. מספר ארגונים, רובם למטרות רווח, מציעים סדנת כישורי חיים והגנה עצמית מפני תקיפה אקראית לנשים ולנערות. השיעורים נועדו להגביר את בטחונה העצמי של האישה, להקטין את תחושת

ואנשי מקצוע מומחים בתחום הפגיעות המיניות.

המרכזים, למעט המרכז המזרח-ירושלמי של עמותת "סווא", מאוגדים באיגוד ארצי, המנהל בידי מנהלות המרכזים ומהווה זרוע לסנגור, שתדלנות ולהגברת המודעות הציבורית וכן במה לתיאום ולחילופי מידע.

השירותים במרכזי הסיוע כוללים מוקד תמיכה טלפוני (1202) לנשים; 1203 לגברים; קווים נוספים ייחודיים לחרדים ולערבים; תמיכה ראשונית וליווי לנפגעים ונפגעות; תיווך והפניה למשטרה, בתי חולים, בתי משפט ושירותים נוספים בקהילה; קבוצות תמיכה; חינוך והסברה להגברת המודעות והמניעה.

• ייעוץ משפטי

המדינה מעמידה לרשות הנפגעות ייעוץ משפטי, אך רובן אינן מודעות לקיומו ואינן ממצות את זכויותיהן. ארגונים אחדים מציעים לנפגעות ייעוץ משפטי מלווה במסגרת הטיפול במקלט, במרכז הסיוע או במרכז למניעת אלימות בקהילה.

• ליווי בהליך הפלילי

החוויה המרכזית בתקיפה המינית היא חווית אובדן השליטה וחוסר אונים.⁴⁹ נפגעות שאוזרות אומץ ומתלוננות במשטרה חוות טראומה כפולה: ראשית, עליהן לשחזר את האירוע האלים והמשפיל בפני אדם זר, ושנית - הנפגעת אינה צד בתביעה, אלא עדה בלבד; התובעת היא המדינה, סיפור הפגיעה מותאם לנרטיב המשפטי ובמצב עניינים זה המדינה יכולה להסכים על פשרה או על הפחתה של חומרת העבירה בלא שלנפגעת תהיה השפעה על ההחלטה. אופן החקירה במשטרה ובבית המשפט עלול גם הוא להיות פוגעני בהטילו ספק באמינותה של הנפגעת. הליווי בהליך הפלילי נותן לנפגעת תמיכה נפשית ומידע ומסייע לה להתאים את ציפיותיה למציאות. מתנדבות הפרוייקט תורמות גם תרומה משמעותית בשינוי עמדותיהם של חוקרים, פרקליטים ושופטים.

• יישוג (Outreach)

מלכתחילה קיים פער גדול בין מספר הנפגעות, על פי הערכות מקובלות, ובין מספר המתלוננות על הפגיעה ואלה שזוכות למענה בהתאם לצורכיהן. אחת הדרכים לצמצום פער זה הוא לצאת לשטח ולפנות באופן יזום אל הנפגעות, להסביר להן על זכויותיהן ולהציג בפניהן דרכים שבהן תוכלנה לבחור כדי לצאת ממעגל האלימות. התחום הבולט בו מיושמת אסטרטגיית יישוג זו הוא בעבודה עם נשים בזנות, שם הנפגעות כבולות לעיסוקן, לכאורה, בכבלים בלתי נראים של תפיסות חברתיות ולחצים ובכבלים ממשיים של הסרסור המחזיק אותן בכפייה. מתנדבות שהוכשרו לכך יוצאות לפגוש את הנשים בזנות במקום פעולתן ומציעות להן להצטרף למקלט מיוחד, לקבל טיפול בנידת בריאות או לקבל ייעוץ לקראת נטישת העיסוק הפוגע. ביטוי מוכר פחות לעבודת היישוג הוא בסדנאות על אלימות והטרדה מינית שמנחות נציגות ארגונים שונים במקומות עבודה. פעמים רבות, בעקבות סדנה אוזרת אומץ אחת המשתתפות ומנצלת

מתוך בחירה, אך לא ברצון מלא: הטיפול בהוסטל מוצע להם על ידי שופט כחלופת מאסר. קיימים חילוקי דעות באשר לאפקטיביות של התכנית.

עמותת בית נועם מפעילה גם את "מפתחות" - הוסטל לטיפול בגברים אלימים (אסירים משוחררים) בקהילה, שייעודו לפתח מיומנויות משפחתיות בקרב גברים אלימים ולהקנות למטופלים דפוסי חיים נורמטיביים ללא אלימות, דפוסי זוגיות תקינה ודפוסי הורות תקינה ובריאה, ולסייע בשילוב האסיר בחיים תקינים הכוללים תעסוקה, הכשרה מקצועית וחיי חברה. המטופלים שוהים במקום חצי שנה לפחות ולאחריהם הם זוכים למעקב בן שנה.

• דירות מעבר לנשים נפגעות אלימות וילדיהן

דירת המעבר מיועדת לנשים הזקוקות לתקופה ארוכה של החלמה ושיקום, לנשים אשר סיימו את שהותן במקלט ואינן נמצאות עוד בסיכון או לנשים הזקוקות למסגרת תומכת בתחומי התפקוד היום-יומי בפרק החיים החדש בו בחרו. דירות המעבר מופעלות על-ידי אותם ארגונים המפעילים את המקלטים לנשים מוכות וילדיהן (פרט לדירת מעבר אחת המופעלת על-ידי רשות מקומית), ונמצאות בדרך-כלל בסמוך למקלט. כל דירה מיועדת לשתי נשים וילדיהן השוהים בה בין ששה חודשים לשנה בממוצע.

• טיפול וליווי נשים בזנות

בתל אביב (סלעי"ת) ובחיפה ("אופק נשי") פועלות תכניות במימון משרד הרווחה ובפיקוחו להוצאת נשים ממעגל הזנות. התכניות מיועדות ל-15 אסירות לשעבר בתקופת שיקום ומציעות דירות חירום וטיפול שיקומי בידי צוות רב מקצועי הכולל גם נשים משוקמות.

4. ליווי וייעוץ

• ייעוץ והכוונה

נפגעות אלימות או תקיפה מינית נמצאות במצב המאופיין על ידי חרדה ובלבול. אלה מביניהן שיש להן רשת תמיכה ונגישות למידע עשויות לדעת כיצד למצות את זכויותיהן, אך ברוב המקרים אין זה המצב. נשים שהותקפו חוששות לדווח על כך לרשויות ממגוון סיבות, בעיקר בשל פחד מפגיעה חוזרת של התוקף ובשל החשש מחשיפה ומהחמרת מצבן הנפשי בעקבות החקירה.⁴⁸ מודלים שונים מציעים ייעוץ והכוונה לא שיפוטית וללא תשלום לנפגעות: ייעוץ ראשוני לנפגעות אלימות במרכזים לטיפול ולמניעת אלימות במשפחה, ייעוץ טלפוני בקווי החירום, ייעוץ לנשים מוכות ע"י עו"ס במקלטים, ייעוץ וליווי מתמשך לנפגעות תקיפה מינית במרכזי הסיוע וייעוץ משפטי.

• מרכז הסיוע לנפגעי ולנפגעות תקיפה מינית

מרכזי סיוע מציעים תמיכה ראשונית וליווי לנפגעי ולנפגעות תקיפה מינית. בארץ פועלים שבעה מרכזי סיוע אזוריים ושני מרכזים ארציים לקהילה הערבית ולקהילה החרדית, כולם מופעלים באופן עצמאי על-ידי עמותות, המעסיקות מתנדבים

את נוכחותה של המנחה כדי לדווח על פגיעה שחוותה, ובכך מגדילה את סיכוייה לקבל מענה מתאים.

מירי מדעי מראינת את י'

[מתוך: "עדות אישית", בתוך חוק וצדק: נפגעות ונפגעי תקיפה מינית ומערכת אכיפת החוק (תמי קרמר עורכת), 2007.]

לפני כארבע שנים, בעת שירותי הצבאי, הותקפתי מינית ופניתי לרשויות הצבא. הופניתי לבית החולים, שם נבדקתי ומסרתי עדות לשוטר שהגיע למקום. התייעצתי עם קרובת משפחה שהיא עורכת דין והיא המליצה בפני לפנות למרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית, וכך עשיתי. ... הגעתי בליווי המתנדבת לתחנת המשטרה לצורך עימות עם התוקף... בעת החקירה... ידעתי שהתוקף גם הוא נמצא בתחנה ומאד פחדתי... הרגשתי בעת החקירה שהחוקרת אינה מאמינה לי, ובעיקר מאשימה אותי... נפגשתי עם הפרקליטה שהכינה אותי לעדות בבית המשפט. ... במבט לאחור אני יודעת בוודאות שללא הליווי והתמיכה... לא הייתי עושה דבר ממה שעשיתי... לא הייתי מסוגלת לעמוד לבדי בקשיים הנפשיים... רק בזכותה הצלחתי לצאת מהמצב שהייתי בו... לא היה לי רצון לחיות, רציתי רק למות, והיא באה ושינתה הכל. היום, ארבע שנים אחרי הפגיעה, אני עדיין בטיפול נפשי... הטיפול יסתיים כאשר אסיים את לימודי ולא אוכל להמשיך לממן את הטיפול בעצמי... הפגיעה ממשיכה ללוות אותי בכל תחום בחיי היומיום שלי.

5. שינוי מדיניות

- סנגור, שינוי חקיקה ומאבק לשינוי מדיניות

פעולות סנגור מטרתן לייצג את המוטבים ואת צורכיהם אל מול קובעי המדיניות ולהשפיע על מקבלי ההחלטות כך שיובילו מדיניות המיטיבה עם אותם מוטבים. פעולות אלה כוללות ניסוח הצעות חוק ותקנות, ייצוג משפטי במקרה של תקדים, שתדלנות בכנסת, שתדלנות מול פקידי ממשל והופעות מומחים בפני ועדות הכנסת ובפני ועדות ממלכתיות, תדורך מקבלי החלטות, קידום נציגים לתפקידים משפיעים ועריכת הפגנות. בקרב הארגונים בשדה יש כאלה שפועלים באופן זה כחלק ממכלול פעולות, ויש שעיקר מרצם מכוון לכך. ארגוני סנגור מתלבטים לפעמים אם לקבל מימון מהרשויות, שכן אופי פעולת הסנגור מעמיד אותם לא אחת בעמדה מנוגדת לזו של הממשלה או בעמדה המוחה נגדה בפומבי. אחד הפתרונות הננקטים הוא יצירת ארגון גג, וכך ארגון הבת מפעיל שירותים בתמיכה מלאה של הממשלה ובתקצובה, בעוד ארגון הגג נאבק מולה לשינוי מדיניותה. דוגמה לכך הוא איגוד מרכזי הסיוע שמאגד את מרכזי

הסיוע לנפגעות אונס ותקיפה מינית: האיגוד, אשר עוסק בעיקר בסנגור, ביצירת גוף ידע ובהנגשת מידע ובגיוס משאבים, מונהג למעשה בידי מנהלות מרכזי הסיוע המאוגדים בו, בעוד המרכזים עצמם מתמקדים בעיקר במתן שירות ישיר למוטבות.

ארגוני הנשים, ובהם שדולת הנשים, איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית, קואליציית עיקר למען עגונות ומסורבות גט, נעמת, ויצו ואחרים, אחראים במידה רבה לא רק לאימוץ חוקים, אלא אף למהפך תודעתי של ממש בקרב מקבלי ההחלטות בישראל. ארגונים אלה ושותפיהם לדרך אחראים גם למאמצי שכנוע של מובילי דעה ומקבלי החלטות לשנות את מדיניות הממשלות השונות כך שתיטיב עם נפגעות האלימות, תייצר אמצעי הרתעה וענישה אפקטיביים יותר ותסייע לצמצם את ממדי התופעה. לולא פעולת אותם ארגונים המדינה לא היתה מכירה בקיומה של אלימות נגד נשים כתופעה חברתית, או מקצה משאבים כדי לתת לה מענה.

מסקנות והמלצות

אלה על פי תקן אחיד, ונראה שהתקן תואם צרכים בסיסיים בלבד. כתוצאה מכך, העמותות המפעילות את השירותים נאלצות להשקיע משאבים רבים בגיוס משאבים למימון עלויות נוספות. משקיעים חברתיים ותורמים בעלי עניין יכולים לשנות מצב זה. אין מדובר במותרות, אלא בהתאמת המענה לצרכים. לדוגמה: המדינה מתקצבת את המקלטים לנשים מוכות בהתאם למספר הנשים השוהות בהם. על פי הגדרת המדינה, אישה היא "אישה ושני ילדיה". הגדרה זו אינה מתחשבת בנשים שמספר ילדיהן גדול משלושה. במקרה הטוב המקלטים סופגים את עלות החזקת הילדים הנוספים, ובמקרה הפחות טוב לא כל הילדים מצטרפים אל אמם במקלט. יותר מכך, מקלטים שנאבקים לגייס משאבים אינם מצליחים לממן תכניות הפעלה והעשרה עבור הילדים, שסובלים ממילא בשל הרחקתם מסיבתם החברתית.

המלצות למדינה:

- פיתוח ראייה מערכתית וייסוד תכנית לאומית למניעת אלימות נגד נשים תקצוב לפי צרכים
- השקעה במניעה
- השקעה באיתור מוקדם
- השקעה בשיקום ארוך טווח

3. השקעה במניעה - עיקר משאביה של המדינה המיועדים לתחום מושקעים בענישה, בהגנה מיידית על הנפגעות ובטיפול קצר טווח. גם העמותות הפעילות מספקות, לרוב, מענה דומה. מחקרים מראים שהשקעה בתכניות מניעה (איתור מוקדם, חינוך, הכשרה) מועילה יותר מהשקעה בתכניות תגובה (ענישה, הרחקה, טיפול תרופתי) ועלותן נמוכה יותר.⁵⁰ האתגר ברור: ההשקעה בתכניות מניעה מניבה תוצאות רק כעבור זמן רב, יש קושי לשייך אותה לפעולת התערבות מובחנת וקשה יותר לשווק אותה לציבור ולהשיג תמיכה בה.

4. איתור מוקדם - נשים נפגעות אינן ממהרות להתלונן, גם אם הפגיעה ניכרת. אנשי מקצוע מטפלים - אחיות, רופאים, עובדים סוציאליים או שוטרים - נמנעים לפעמים מלהתערב בחייהן האישיים של המטופלות ולכפות עליהן טיפול, או שאין בידיהם כלים לזהות את הפגיעה ולטפל בה כראוי. מחקרים מראים כי ניתן היה לעצור באבם מקרים רבים של אלימות מתמשכת אילו הגורמים המטפלים היו יודעים לזהות סימנים מעידים בשלב מוקדם ומפנים את הנפגעת לקבלת מענה מתאים.⁵¹ משרד הבריאות, משרד הרווחה ומשרד המשפטים, וכן ארגונים שונים כבר מפעילים תכניות להכשרת אנשי המקצוע ולהקניית כלים מתאימים, אך אין בכך די. מדרשת השקעה נוספת כדי לממן את הכשרתם של כל בעלי המקצוע הרלבנטיים - למשל של כל שוטר ושוטר ולא רק של החוקרים המתמחים באלימות במשפחה.

המסקנה המרכזית בדוח זה היא שקיים פער גדול בין מספר הנשים שנפגעות מאלימות מגדרית ובין מספר הנפגעות שמוכנות לדווח על כך (אישה אחת מכל ארבע נפגעות, על פי הערכות), וכן פער בין צורכיהן של הנפגעות - בעיקר בשיקום ארוך טווח - ובין המענה לו הן זוכות. אמנם למדנו כי בשני העשורים האחרונים חל מהפך לטובה באופן בו מתמודדת המדינה עם תופעת האלימות כלפי נשים, ובכל זאת קיים פער בין נכונות המדינה להתמודד עם התופעה, לפחות ברמה ההצהרתית ובחקיקה, ובין הצעדים שהיא נוקטת בפועל - באכיפה, בענישה, במניעה, בהגנה, בטיפול ובשיקום.

במהלך מיפוי התחום והשיח עם הפעילים בו זיהינו כמה אתגרים אופייניים למגזר השלישי, וגם כאלה שהם ייחודיים לתחום, אליהם נתייחס בפרק זה. זו הזדמנות עבור כל הפעילים בתחום: ממשלה, מתנדבים, ארגונים וכן משקיעים חברתיים - משרדי ממשלה, עסקים בעלי אחריות חברתית, קרנות ותורמים פילנתרופיים - שמעוניינים להותיר חותמם ולהביא לשיפור המענה בתחום. משקיע חברתי בעל עניין יכול לייצג תרומותיו לארגון אחד, לאחר שבחן את יכולתו להשפיע על מוטבים רבים באופן אפקטיבי ולאורך זמן, או לאמץ אסטרטגייה של היענות לאתגר מהרשימה שלהלן באמצעות יצירת תשתית או תרומה ליוזמה חוצת ארגונים.

- רק אישה אחת מכל ארבע נפגעות, על פי הערכות, מדווחת על הפגיעה.
- פער בין צורכיהן של הנפגעות - בעיקר בשיקום ארוך טווח - ובין המענה לו הן זוכות.
- פער בין נכונות המדינה להתמודד עם התופעה, לפחות ברמה ההצהרתית ובחקיקה, ובין הצעדים שהיא נוקטת בפועל.

1. ראייה מערכתית ותיאום - משקיעים חברתיים, מומחים ואף חברי ועדות בדיקה אחדות, רובם שותפים לדעה שהתחום סובל מהיעדר תיאום ומהיעדר ראייה מערכתית. בדיונים שונים בכנסת עלה לא פעם הצורך בייסוד תכנית לאומית למאבק באלימות נגד נשים. במהלך הכנת הדוח לא היה קשה להבחין בהיעדר מרכז נתונים ומאגר מידע - ובו מעקב אחר מגמות ומאפיינים של התופעה - שיסייע לחוקרים ולמקבלי החלטות, וכן בהיעדר מדיניות משותפת לכל המשרדים הרלבנטיים, בפיצול מאמצים ואפילו במידת נכונותם המוגבלת של ארגונים לשתף פעולה ביניהם. כמה מהפורומים המשותפים אינם מקדמים את הארגונים השותפים להם והם חסרי שיניים. הוועדה הבין משרדית עצמה סובלת מחוסר נגישות למידע, בגלל התנגשות אינטרסים עם החוקים לזכויות החולה ולכבוד האדם וחירותו.

2. תקצוב בחסר - המדינה מממנת שירותים שונים בתחום באמצעות מכרזים וקניית שירותים מעמותות מתמחות או באמצעות תמיכות ישירות בהן. המדינה מתמחרת שירותים

5. השקעה בשיקום ארוך טווח - אצל מרבית הנפגעות התסמינים וההשלכות של הפגיעה אינם נעלמים מייד בתום הטיפול הראשוני. על פי רוב הנפגעות נשאת אותם כל חייה. הטיפול הראשוני - במרכז למניעת אלימות בקהילה, במקלט או במרכז הסיוע - ודאי תורם לאיחוי הפגיעה בטווח הזמן המידי, אך חייב להשלים אותו שיקום ארוך טווח. שיקום כזה יכול להכיל מרכיבים משפטיים, כלכליים, פסיכולוגיים וסוציאליים, ועליו להתייחס לצורך ביציאה ממעגל האלימות, בבניית חיים חדשים, בהעצמה, בהכנה לחיים עצמאיים, בתעסוקה, בטיפול קליני, בטיפול משפחתי, בדיוור מוזל ועוד. על שולחן משרד הרווחה כבר מונחת הצעה להשקעה ברוח זו שניסחו יחד גורמים במשרד ונציגי אלכ"רים.

המלצות לארגונים

- **השקעה בשיקום ארוך טווח**
- **שינוי התודעה הציבורית על ידי קמפיינים ציבוריים**
- **השקעה במענה לגברים אלימים**
- **השקעה במענה לילדים ובנשים צעירות**
- **השקעה במדידה ובהערכה**

7. שינוי התודעה הציבורית - אחד הגורמים העיקריים לפער שבין מספר הנפגעות ומספר הנשים המוכנות להתלונן הוא היעדר לגיטימציה לעצם הדיווח ותמיכה בציבור. בדיקות העלו שמספר המתלוננות עולה בעקבות קמפיינים תקשורתיים להעלאת מודעות הציבור לתופעה ולחשיבות הטיפול בנפגעות. השקעה בשינוי עמדות הציבור בעזרת הסברה, חינוך, קמפיינים תקשורתיים, מימון לאכיפה ויישום חקיקה קיימת, יכולה להגדיל לא רק את מספר הפונות להתלונן, לקבל טיפול ולמצות את זכויותיהן, אלא גם את לעורר התודעה הציבורית בנושא.

8. השקעה במענה לגברים אלימים - ודאי נכון להשקיע בנשים הנפגעות, אך לפעמים השקעה בגורם האלים והתוקפן עשויה לסייע להן יותר. במקום להרחיק את האישה המוכה ואת ילדיה מהבית אפשר להשקיע בהרחקת הגבר התוקף, בטיפול ובשיקומו. כיום פועלות שלוש תכניות כאלה בלבד - הוסטל יחיד המציע טיפול אינטנסיבי וקצר, טיפול פחות אינטנסיבי אך מתמשך במרכזים למניעת אלימות ותכנית לאסירים בכלא שהורשעו באלימות. תכנית נוספת המטפלת בכלא בעברייני מין הוכיחה מידה גבוהה של אפקטיביות. ייתכן וכדאי ללמוד ממנה ולאמץ את עקרונותיה בתכניות מקבילות הן בכלא והן בקהילה.

9. השקעה בילדים - ילדים השוהים עם אמותיהם במקלטים לנשים מוכות נפגעים פעמיים: כעדים הם נושאים איתם את טראומת האלימות לעד, וייתכן אף שתשפיע על התנהגותם

בעתיד, ובנוסף הם מורחקים על לא עוול בכפם מסביבת מגוריהם המוכרת ומהסביבה החברתית התומכת. ילדים אלה זקוקים לטיפול פסיכולוגי, לתמיכה, לשיקום, לתגבור לימודי ולהעשרה. אמנם אין זו השקעה ישירה בנפגעות, אבל היא תסייע להן בלא ספק. בו בזמן כדאי להשקיע בכישורים ההוריים של האמהות: מחקרים מצביעים על כך שנשים רבות מוכנות להבליג ולסבול מאלימות המופנית כלפיהן שנים רבות, אך רק כאשר האלימות מופנית כלפי ילדיהן הן מוכנות לשינוי תפיסתי ופונות לקבל עזרה.

10. נשים צעירות - מבדיקת משרד הרווחה⁵² עולה כי באופן יחסי לנשים מבוגרות שנפגעו מאלימות יש משאבי התמודדות וחוסן המאפשרים להן למצות את זכויותיהן ולהשתמש במענה הקיים בקהילה כדי להתרחק מהתוקף ולהתנתק ממעגל האלימות. מכאן נובע שנשים צעירות חסרות משאבים דומים, והן אלה שמוצאות עצמן במקלטים או בלא מענה מתאים כלל. מומלץ להשקיע בחיזוק העוגנים עליהם יכולה להישען אישה צעירה שאותרה במסגרת "הערכת מסוכנות": העצמה, טיפוח זהות חברתית ותעסוקתית נפרדת, כלים להתמודדות עם השינוי.

המלצות למשקיעים

- **השקעה במדידה והערכה לשם ייעוד תרומות לארגונים אפקטיביים**
- **הקמת מרכז מחקר ומידע**
- **השקעה בתשתית הארגונית התומכת בפעילות ולא רק בפעילות עצמה**

11. מקלטים מיוחדים - המקלטים הקיימים היום בארץ מעטים ורבים מהם צפופים או לא נגישים. על מנת לענות על תנאי מכר המדינה ומסיבות נוספות הם אינם מתאימים לאוכלוסיות ייחודיות, ובין היתר אינם מקבלים על פי רוב נשים מוכות עם מחלת נפש, עם צרכים מיוחדים, עם ילדים בגילאים גבוהים. כדאי להשקיע בהרחבת המקלטים הקיימים כך שיתאימו גם למוטבות כאלה או להשקיע במקלטים חדשים שייבנו במיוחד למטרה זו.

12. מדידה והערכה - יש משקיעים חברתיים המבססים את החלטותיהם על האפקטיביות של הארגונים בהם הם תומכים. ארגונים רבים אינם מודדים ומעריכים את תוצאותיהם ואין להם דרך להציג עדויות של ממש להצלחתם ולהשפעתם על המוטבים לאורך זמן. תורמים ובעלי עניין אחרים יכולים לשנות מצב זה על ידי מתן תמריצים לארגונים שיצליחו לבדל את עצמם ולהוכיח כי המודל שלהם משיא ערך חברתי ומצליח לייצר תוצאות.

14. מידע והנגשתו - כל העוסקים בסוגייה מתמודדים עם מצוקת מידע מקיף, אמין, זמין ונגיש על אודות היקף התופעה ומאפייניה, קהל היעד וצרכיו, מודלים, דרכי פעולה והאפקטיביות שלהן. השקעה בהקמת מרכז מחקר או מאגר מידע מסוג זה, בשיתוף המדינה ובשיתוף גופים בין לאומיים, כגון [IVAWS \(http://www.heuni.fi/12859.htm\)](http://www.heuni.fi/12859.htm), תהווה "קפיצת מדרגה" לתחום כולו.

15. תשתית ארגונית - תורמים רבים מעדיפים לתמוך בפעילות עצמה, כלומר בתכנית מובחנת או בפרויקט שגבולותיו ברורים. כך הם מבטיחים שכספם עושה את דרכו למוטבים, "ולא למימון משכורות ניהול ותקורה". ככל שכוונתם מובנת, אסטרטגיה כזו עלולה להזיק יותר מלהועיל, שכן פעילות מוצלחת חייבת את תמיכתה של תשתית ארגונית: מנהלים, הכשרה מקצועית, כלים טכנולוגיים וסביבה פיזית. תכניות טובות ופרויקטים מוצלחים לא יצליחו לשמור על אותה איכות לאורך זמן בלי תשתית שתתמוך בהם, ותשתית עולה כסף. גם מטוס מסחרי לא יגיע ליעדו בלי תחזוקה, בלי הכשרת הטייסים ובלי דלק. ארגונים חברתיים רבים, ובמיוחד בתחום מניעת אלימות נגד נשים, מתקשים לגייס משאבים לקיומה של תשתית שתבטיח את קיומם לאורך זמן ואת קפיצת המדרגה הנדרשת להתפתחות. מומלץ להשקיע בהטמעת כלים טכנולוגיים, בשיפור התשתית פיזית (מרבית המקלטים פועלים בדירות רגילות שהותאמו למטרתם וסובלים מתנאים לא סבירים של צפיפות וקשיי תחזוקה) ובהכשרת השדרה הניהולית.

נספחים

1. מתודולוגיה

2. רשימת המראיינים

3. ארגונים בולטים הפועלים בתחום

4. ביבליוגרפיה

נספח 1:

מתודולוגיה

הדוח הוא פרי עבודת איסוף מידע וניתוח שיפוטי שלו שערכו האנליסטים החברתיים של מידות בתהליך מבוקר ובסיוע מומחים חיצוניים. הדוח נסמך על ניתוח איכותני של מידע ושל ידע ועל עיבוד כמותני של נתונים שנאספו על ידי האנליסטים. בתהליך האיסוף ערך צוות מידות פגישות וראיונות עם 3 מומחים ואנשי אקדמיה, 2 פקידות ממשל, 2 נציגי משקיעים, ועם 13 נציגי ארגונים מתנדבים (ראו רשימת המראיינים בנספח 2). נערכו סיורים במספר ארגונים ותכניות העוסקים בתחום. מיפוי 52 הארגונים בתחום נשען על מידע גלוי ברשת האינטרנט, על פרסומים שונים ועל ראיונות שהתקיימו. מידע רב נאסף ועובד מתוך פרסומים ומהספרות המקצועית: ספרים, מאמרים, דוחות, מחקרים, מצגות ופרוטוקולים (ראו רשימת מקורות בנספח 4). המידע הפיננסי גובש באמצעות ראיונות, שאלון שהופץ בין 52 הארגונים שמופו וכן באמצעות ניתוח דוחות כספיים של הארגונים הזמינים לציבור במשרדי רשם התאגידים ובאתר גידסטאר ישראל. להשלמת המידע הפיננסי ניתחו האנליסטים של מידות את תקציב המדינה, כפי שמופיע באתר משרד האוצר. תרומה חשובה לדוח התקבלה בעזרתם של נציגי הארגונים עצמם, אשר 20 מהם נענו לסקר טלפוני בו נשאלו שאלות פתוחות אודות דרכים אפשריות להצבת מדדי תוצאות לפעילותם. כתיבת הדוח לוותה בבקרה פנים ארגונית וכן חיצונית בעזרתו של עורך - ד"ר זהר כוכבי, ובעזרתן של קוראות חיצוניות - פרופסור נטע זיו ועו"ד ארנה לין.

נספח 2: רשימת המרואיינים

איה פוגל	מתנדבת	עזרת נשים
אהובה טלמון	מנכ"לית לשעבר	בית נועם - העמותה למניעת אלימות במשפחה
אורית עירון	מנהלת המחלקה לטיפול ומניעת אלימות במשפחה	נעמת
דבורה איציק	אחראית תחום אלימות במשפחה ותקיפה מינית	משרד הבריאות
הדס דגן בלום	מנהלת	נשים למען נשים - מקלט נשים חיפה
חמוטל גרי	נציגה	קרן דפנה יזרעאלי
מיכל רוזין	מנכ"לית	איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית
נורית קאופמן	אחראית תחום אלימות	ויצו ישראל
נורית צור	מנכ"לית	שדולת הנשים בישראל
נח קורמן	מנכ"ל	בת מלך
נטע זיו	מנהלת	התכניות לחינוך משפטי קליני, אוניברסיטת ת"א
עאידה תומא סולימן	מנהלת	נשים נגד אלימות נצרת
ענת בן פורת	חוקרת	בי"ס לעבודה סוציאלית ע"ש וייספלד, אוניברסיטת בר אילן
צבי איזיקוביץ	חוקר ויו"ר אמינות	ביה"ס לעבודה סוציאלית וראש המרכז לחקר החברה, אוניברסיטת חיפה
ציפי נחשון גליק	לשעבר מפקחת ארצית לטיפול באלימות במשפחה	משרד הרווחה
רחל דקל	חוקרת	בי"ס לעבודה סוציאלית ע"ש וייספלד, אוניברסיטת בר אילן
רונית ארנפרוינד	מנהלת האגף לקידום מעמד האישה	ויצו ישראל
רונית לב ארי	מנהלת הוסטל בית רות	האגודה לקידום החינוך ביפו
רותי עוזרי	מנהלת	מקלט לנשים מזכות גליקמן נעמת
רות חניק	מנהלת	ל.א. לחימה באלימות נגד נשים
רמי מרדור	מנהל	קרן אי.ד.בי
שרית ארבל	מנהלת	ויצו ישראל

נספח 1: ארגונים בולטים הפועלים בתחום

(הערכה המבוססת על דוחות כספיים ודוחות מילוליים לשנת 2008 של הארגונים)

ארגון	פעילות	שנת הקמה	מס' עובדים	מס' מתנדבים	מס' מוטבות	תקציב	הערות
אופק נשי	סיוע לנשים בזנות	2007	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
אחת ואחד מאיתנו	טיפול וייעוץ פסיכולוגי	2004	10	15	150	300,000 ש"ח	51% מהמוטבים בני 18+
איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית	סנגור, ליווי בהליך הפלילי	1991	4	אין נתונים	אין נתונים	1,906,697 ש"ח	
אל הלב	קורסים להגנה עצמית	2003	35	20	4,000	1,890,000 ש"ח	
אלואחה בנגב עמותה לשרותי רווחה וחינוך	מרכז למניעת אלימות במגזר הבדואי	1993	40	1	אין נתונים	955,073 ש"ח	נתוני 2006
אמונה	ייעוץ	1982	2,200	אלפים	אין נתונים	אין נתונים	לא נמסרו הנתונים הרלבנטיים
אמינות	הפצת ידע ומחקר	2005	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
א סיוואר	קו חרום, חינוך	1997	3	17	אין נתונים	303,682 ש"ח	מתמחה במגזר הערבי
אישה לאישה (ירושלים)	מקלט לנשים מוכות, דירות מעבר	1982	55	63	אין נתונים	4,196,374 ש"ח	
אישה לאישה חיפה	סנגור, ייעוץ	1983	7	200	אין נתונים	1,701,916 ש"ח	
בית נועם - העמותה למניעת אלימות במשפחה	הוסטל טיפולי לגברים אלימים	1986	28	20	50	2,500,000 ש"ח	
בת מלך	הגנה, ליווי, טיפול, שיקום, ייעוץ	1985	20	15	50	4,175,000 ש"ח	התמחות במגזר החרדי
גר.ב.ית - עמותה לסיוע לנשים בהליכי גירושין	ייעוץ	2000	1	10	40	44,000 ש"ח	
האגודה הישראלית לתכנון המשפחה (א.י.ת.כ.ם)	ייעוץ	1984	23	113	אין נתונים	3,467,961 ש"ח	
האגודה למען נפגעות תקיפה מינית (מרכז סיוע ת"א)	תמיכה, ליווי, ייעוץ	1982	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	3,001,568 ש"ח	
האגודה לקידום החינוך ביפו	הוסטל לנערות	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
הייווט	העצמה, סנגור	2001	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	2,477,118 ש"ח	
המרכז לקידום מעמד האישה ע"ש רקמן	סנגור, שינוי מדיניות, ייעוץ	2001	12	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	יחידה באוניברסיטת בר אילן
העמותה לרווחת המשפחה בקריית-שמונה והסביבה	מרכז למניעת אלימות במשפחה	1994	1	9	אין נתונים	354,465 ש"ח	
הקואליציה למניעת סחר בנשים	סנגור	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
הקואליציה נגד רצח נשים ערביות	סנגור	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
ויצו ישראל	קו חם, מרכזי מניעת אלימות, מקלטים, מניעה	1999 (1920)	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	12,453,000 ש"ח	
זוהור אלג'ד	מקלט לנערות	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
יחדיו (מרכז ענב"ל)	טיפול בנפגעי תקיפה מינית	1999	1,025	17	אין נתונים	3,898,000 ש"ח	
כיאן	ייעוץ משפטי וייעוץ	1998	7	50	500	979,841 ש"ח	
ל.א. לחימה באלימות נגד נשים	מקלטים, ייעוץ משפטי, חינוך	1982	37	100-105	אין נתונים	5,400,779 ש"ח	
מבוי סתום	סיוע לעגונות	1995	5	20	100	300,000 ש"ח	
מוקד סיוע לעובדים זרים	סנגור, ייעוץ, טיפול מניעה וחינוך	1998	9	75	23,000	530,000	
מכון תודעה	מחקר, סנגור		0	20	10	5,000 ש"ח	
מסל"ן - מרכז סיוע לנשים - נגב	מרכז סיוע, חינוך, מניעה, ייעוץ, ליווי	1989	15	150	אין נתונים	995,000 ש"ח	

ארגון	פעילות	שנת הקמה	מס' עובדים	מס' מתנדבים	מס' מוטבות	תקציב	הערות
מעון חירום לנשים חיפה	מקלט לנשים מוכות	1995	11	50	146	2,000,000 ש"ח	
מרכז נגה	ייעוץ	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
מרכז טנ"א (מרכז רפואי פדה, ב"ח פוריה)	טיפול רפואי, שיקום		20	9	100	1,772,000 ש"ח	
מרכז "בת עמי" לנפגעי/ות תקיפה מינית, הדסה	טיפול רפואי, שיקום	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
מרכז ייעוץ לאישה	ייעוץ, הכשרה	1988	36	אין נתונים	אין נתונים	2,876,192 ש"ח	
מרכז סיוע לנפגעות אונס ותקיפה מינית - חיפה	מרכז סיוע	1981	17	74	אין נתונים	1,662,252 ש"ח	
מרכז סיוע לנפגעות אונס ותקיפה מינית ירושלים ע"ש לידה פלדמן	מרכז סיוע	1981	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	2,272,013 ש"ח	
מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית השרון	מרכז סיוע	1987	7	110	אין נתונים	1,052,464 ש"ח	
מרכז סיוע לנפגעות תקיפה מינית ואונס קריית שמונה והגליל	מרכז סיוע	1999	7	80	אין נתונים	967,638 ש"ח	
מרכז סיוע לנשים דתיות	מרכז סיוע	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
נעמת	קו חם, מקלט, מרכז מניעת אלימות, ייעוץ, חינוך, מניעה	1984 (1976)	4,485	163	אין נתונים	3,571,000 ש"ח	
נשים למען נשים - מקלט נשים חיפה	מקלט	1983	18	19	אין נתונים	2,212,296 ש"ח	
נשים נגד אלימות בצרת	סנגור, ייעוץ	1992	30	40	אין נתונים	4,188,228 ש"ח	
עיקר - הקואליציה הבינלאומית לזכויות העגונה ומסורבת הגט	סנגור	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	
קואליציית "חדיו" למניעת אלימות במשפחה האתיופית / שתיל	סנגור	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	הפעילות הצטמצמה מאד
קו לעובד	חינוך, מאבק בסחר בנשים	1991	10	אין נתונים	אין נתונים	3,285,706 ש"ח	
קולך	חינוך	1998	16	אין נתונים	אין נתונים	814,579 ש"ח	
רוח נשית	העצמה, שיקום	2007	6	200	200	800,000 ש"ח	
שדולת הנשים בישראל	קו חם, ייעוץ משפטי, חינוך	1985	73	25	אין נתונים	3,472,920 ש"ח	
תאיר - מרכז סיוע לנפגעות ולנפגעי	מרכז סיוע	1998	6	60	אין נתונים	1,384,794 ש"ח	
תנועת ש.י.ן התנועה לשוויון בייצוג נשים	סנגור, ייעוץ	1990	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	

נספח 4: ביבליוגרפיה

אברמוביץ דורית: "ארגונים פמיניסטים יהודים ויהודים פלסטינים בישראל: מאפיינים ומגמות", קרן היינריך בל (עורכת: רומי שפירא), 2009.

איזיקוביץ צבי ופישמן גדעון: "סקר היקף ומאפיינים לתופעת האלימות כלפי נשים וילדים ונוער בסיכון", מרכז מינרזה לחקר הנוער, אוניברסיטת חיפה, 2001.

איציק דבורה, אלרועי אירית, גרוס רויטל ולביא-סתר זהר: "קולן של נשים נפגעות אלימות: תפיסותיהן את הטיפול בהן בבית-החולים", מאירס-גלוינט-מכון ברוקדייל, מכון סמוקלר לחקר הבריאות, ירושלים, 2008.

אלמגור-לוטן אורלי: "אלימות נגד נשים - ריכוז נתונים לשנת 2009 וההתמודדות עם התופעה במבט משווה", מוגש לוועדה לקידום מעמד האישה, הכנסת - מרכז המחקר והמידע, 2009.

אס קורלנדר יהל: "נשים בישראל 2010 - דוח צללים שהוכן עבור ועידת האו"ם, ביילינג +15 ניו יורק", שדולת הנשים, 2010.

בן דוד ליאור: "ריכוז נתונים בנושא אלימות נגד נשים", הכנסת - מרכז מחקר ומידע, מוגש לוועדה לקידום מעמד האישה לקראת ציון יום המאבק הבין-לאומי באלימות נגד נשים, 2004.

בן דוד שרה, לוי אינה ועמרם-כץ שרית: "תופעת ההטרדה המינית ומקומה בארגון הצבאי - סקירת ספרות", מוקד ידע מגדרי-יוהל", צה"ל, 2002.

בר עדי (ליקוט ועריכה): "התשמע קולי - עדויות של נפגעות ונפגעי גילוי עריות", איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל, 2005.

גור ענת: "מופקרות - נשים בזנות", סדרת קו אדום, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2008.

גל נעמי: "אלימות נגד נשים - נורמה או סטייה?", הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2003.

בשן ענת: "משטרת ישראל - דין וחשבון שנתי 2008", דובר משטרת ישראל, 2009.

דהאן יוסי ולבנקרן נעמי: "סחר בנשים בישראל בחסות שלטון החוק", תיאוריה וביקורת 24, אביב 2004.

הוועדה הבין משרדית לטיפול בבעיית האלימות במשפחה: דוח מס' 1, מדינת ישראל, 1998.

הוועדה הבין משרדית לנפגעי עבירה: תת ועדה: אלימות במשפחה, מדינת ישראל, 2008.

הוועדה הבין משרדית לנפגעי עבירה: תת ועדה: עבירות המתה, מדינת ישראל, 2008.

הוועדה הבין משרדית לנפגעי עבירה: תת ועדה לנפגעות תקיפה מינית, מדינת ישראל, 2008.

הריס רונית: "הטרדה מינית בעבודה" (מצגת), מנהל מחקר וכלכלה, משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, 2010.

הריס-אולשק רונית: "הטרדה מינית בעבודה", דפי מידע בנושאי שוק העבודה, הרשות לתכנון כח אדם, משרד העבודה והרווחה, 2003.

זליגמן צביה וסולומון זהבה: "הסוד ושברו: סוגיות בגילוי עריות", הוצאת הקיבוץ המאוחד, בשיתוף עם אוניברסיטת תל-אביב, 2004.

ינאי אורי: "נפגעי עבירה בישראל: הוצאות שנגרמו עקב העבירה", ביטחון סוציאלי, מס' 68, עמ' 50-25, 2005.

לב ארי רונית ויאיר דליה: "אסור להרים ידיים - נשים מוכות בישראל", מודן, 1996.

לב ארי פרי יפעת: "הערכת תרומתו של מוסד מבקר המדינה לקידום מעמד האישה בישראל בין השנים 2004-1980", עיונים בביקורת המדינה, חוברת 61 - 2007.

לוטן אורלי: "אלימות נגד נשים בישראל - היקף התופעה וסוגיית הענישה", הכנסת - מרכז המחקר והמידע, 2006.

מאיר איילה: "מיזם מדידת תוצאות במרכזים למניעה וטיפול באלימות במשפחה - 5/2008 - 4/2009 - סיכום ומסקנות", משרד הרווחה והשירותים החברתיים, האגף לשירותים אישיים וחברתיים, השירות לרווחת הפרט והמשפחה, 2009.

מבקר המדינה: "דוח שנתי 254 לשנת 2003 ולחשבונות שנת הכספים 2002 - הטיפול באלימות בין בני זוג", 2004.

מבקר המדינה: "דוח שנתי 42 לשנת 1991 ולחשבונות שנת הכספים 1990 חלק א' - הטיפול בנשים מוכות", 1991.

מטר הדרה ועציון גלי: "אלימות במשפחה - ההיבטים המשפטיים", נעמת - תנועת נשים עובדות ומתנדבות, 2009.

מקינן, קתרין: "פמיניזם משפטי בתאוריה ובפרקטיקה", עורכת: דפנה ברק-אח, רסלינג, 2005.

נחשון גליק ציפי, מאיר איילה והרמל יעל: "שירותים בתחום האלימות במשפחה ביישובי מחוזות ירושלים והדרום", השירות לרווחת הפרט והמשפחה, האגף לשירותים פרטיים ואישיים, משרד העבודה והרווחה, 2007.

ע'אגם הונידה: "עמדות בנוגע למעמדה וזכויותיה של האישה הפלסטינית בישראל", עמותת נשים נגד אלימות (סיוע לנשים ונערות נגד אלימות ע"ר), פרויקט זכויות האישה, 2005.

Prevention: Towards a Community Solution, National Sexual Violence Resource Center, 2006.

Edwards, Alan & Haslett, Jennifer: "Domestic Violence and Restorative Justice: Advancing the Dialogue, Abstract: Paper presented at the 6th International Conference on Restorative Justice, June 2003.

Garcia-Moreno Claudia: WHO Multi-Country Study on Women's Health and Violence Against Women, World Health Organization, 2005.

Järvinen Justine, Kail Angela & Miller Iona: Hard Knocked Life, Violence Against Women, A Guide for Donors and Funders, New Philanthropy Capital (NPC), London, 2008.

Johnson Holly, Ollus Natalia & Nevala Sami: Violence Against Women - An International Perspective, Springer, 2008.

Krantz Gunilla & Garcia-Moreno Claudia: Violence Against Women, Journal of Epidemiology and Community Health 2005:59, pp. 818-821, 2005.

Kruttschnitt Candace, McLaughlin Brenda L. & Petrie Carol V., Editors: Advancing the Federal Research Agenda on Violence Against Women, Steering Committee for the Workshop on Issues in Research on Violence Against Women, National Research Council, 2004.

Tjaden, P. & Thoennes, N.: "Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey", Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 2000

Wathen C. Nadine & MacMillan Harriet: "Interventions for Violence Against Women", Journal of the American Medical Association, February 5, Vol. 289, No. 5, pp. 589-600, 2003.

קמיר אורית: "החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית - איפה אנחנו במלאת לו עשור?", משפט ועסקים, 2009.

קסלר לימור: "בחינת השפעתה של הטרדה מינית בעבודה על מרכזיות העבודה בקרב נשים עובדות", עבודה לקראת תואר מ.א., אוניברסיטת תל אביב, 2003.

קרמר תמי (עורכת): "חוק וצדק - נפגעות ונפגעי תקיפה מינית ומערכת אכיפת החוק", איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית, 2007.

רגב בשורה (רמ"ד מחקר וסטטיסטיקה): "השנתון הסטטיסטי של משטרת ישראל 2008 בנושא פשיעה", משטרת ישראל, 2009.

רובין עינת (עורכת): "מוציאים את הטרדה לאור - מבט על תופעת ההטרדה המינית בעבודה ודרכים למיגורה", סיכום פעילות מרכזי הסיוע לשנת 2008, איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בישראל, 2009.

רוזין מיכל (עורכת): "לא בבית ספרנו! - מבט על פעילות מרכזי הסיוע בקרב ילדים ובני נוער ובמערכת החינוך בישראל", איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית, 2007.

שדמי אראלה: "לקראת תפיסה אחרת של אלימות גברים נגד נשים: אחריות החברה והמדינה", ביטחון סוציאלי מס' 64 (אוגוסט 2003), עמ' 44-5.

תמיר טל (עורכת): "נשים בישראל 2006 - בין תיאוריה למציאות", שדולת הנשים בישראל, 2007.

Barran Diana, Botham Claudia & Brookes Martin: Charity Begins at Home, Sector Report, New Philanthropy Capital (NPC), London, 2003.

Chiwara Letty & Karadenizli Maria: Mapping Aid Effectiveness and Gender Equality, Global Findings, EC/UN Partnership on Gender Equality for Development and Peace, United Nations Development Fund for Women, 2008.

Crowell Nancy A. and Burgess Ann W., Editors: Panel on Research on Violence Against Women, National Research Council: Understanding Violence Against Women, National Academy of Sciences, 1996.

Davis Rachel, Fujie Parks Lisa & Cohen Larry: Sexual Violence and the Spectrum of

הפניות ומובאות

28 אוחר מאתר הכנסת:
<http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/sachar15-4.htm>

29 ראו למשל Tjaden & Thoennes, 2000, זליגמן וסולומון, 2004, גל 2003.

30 לוטן 2006.

31 קמיר, 2009.

32 שם.

33 ועדה בין משרדית לנפגעי עבירה; תת ועדה: אלימות במשפחה, דצמבר 2008.

34 ינאי 2005.

35 Järvinen et.al. 2008

36 אלמגור-לוטן, 2009.

37 ראיון עם דבורה איציק, אחראית תחום אלימות במשפחה ותקיפה מינית, משרד הבריאות, 28.6.2010.

38 ראו, למשל Järvinen, Kail & Miller, 2008.

39 ראו למשל Garcia-Moreno, 2005; Chiwara & Karadenizli, 2008; Johnson, et.al, 2008

40 Tjaden, P. & Thoennes, 2000

41 Johnson et.al, 2008

42 אלמגור-לוטן, 2009.

43 שם.

44 לוטן 2006.

45 ראו למשל שדמי, 2003.

46 אלמגור-לוטן, 2009.

47 איציק ואחרות, 2008.

48 מירי מרגלית: "להתלונן או לא להתלונן", בתוך חוק וצדק: נפגעות ונפגעי תקיפה מינית ומערכת אכיפת החוק (תמי קרמר עורכת), 2007.

49 טל קורמן ומירה דדיה: "פרוייקט הליווי בהליך הפלילי - גשר בין הנפגעת למערכת", בתוך חוק וצדק: נפגעות ונפגעי תקיפה מינית ומערכת אכיפת החוק (תמי קרמר עורכת), 2007.

50 Järvinen et.al. 2008

51 איציק ואחרות, 2008.

52 מאיר 2009.

1 ראו למשל באתר ארגון הבריאות העולמי, WHO, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en>

2 Garcia-Moreno, 2005

3 Kranz & Garcia-Moreno, 2005

4 ראו למשל Edwards & Haslett, 2003

5 Tjaden & Thoennes, 2000

6 תמיר, 2007.

7 מקינון, 2005.

8 שדמי, 2003.

9 מעקב אחר נשים ובני משפחתן שנקטלו בישראל, אוחר מאתר עמותת לא - לחמיה באלימות נגד נשים <http://www.no2violence.co.il/Statistics/Statistics062.htm>

10 גל, 2003.

11 איזיקוביץ, 2001.

12 Tjaden & Thoennes, 2000

13 קרמר, 2007.

14 בשן, 2009.

15 איזיקוביץ, 2001, תמיר, 2007.

16 קרמר, 2007.

17 הריס, 2010.

18 איזיקוביץ, 2001.

19 בטאון אגף קהילה ומשמר אזרחי, משטרת ישראל, גיליון מס' 20, דצמבר 2007 טבת תשס"ח, עמ' 3.

20 השנתון הסטטיסטי של משטרת ישראל לשנת 2008 בנושא פשיעה; דין וחשבון שנתי, משטרת ישראל, 2007.

21 גל, 2003.

22 הריס, 2010.

23 קרמר, 2007; רובין, 2009.

24 רגב, 2009.

25 זליגמן וסולומון, 2004.

26 להרחבת הדיון בין תפיסות שונות של זנות, ראו דהאן ולבנקורן, 2004.

27 אוחר מאתר האו"ם:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>

תודות

היוזמה לכתיבת הדוח נולדה בעקבות ביקור משלחת מידות בלונדון אצל עמיתינו מארגון New Philanthropy Capital (NPC). בראש ובראשונה אנו חייבים תודה לארגון NPC ולאנשיו, על ההשראה המקצועית ועל העצות הטובות. לא הביישן למד.

הרעיון לא היה מתממש לולא מחויבותם של חברי הוועד המנהל של מידות, ובראשם היו"ר, יעקב בורק, והנחייתם להוציאו לפועל על פי התכנית שנקבעה, וללא הכוונה ותמיכה מקצועית של כל חברי צוות מידות: המנכ"ל - דובי ארבל, ליאת בן משה, לואיז ביטון-דרורי, חמוטל לרנר, יעל בליץ-זיסקין ונעה רוזנפלדר. תודה מיוחדת לגבי חרן, אשר סייעה מאד באיסוף נתונים פיננסיים ובגיבוש מדדי הערכה בשיתוף עם הארגונים עצמם.

הערותיו המצוינות של העורך ד"ר זהר כוכבי הפכו את חומר הגלם למסמך קריא ומגובש.

פרופ' נטע זיו ועו"ד ארנה לין שימשו כקוראות חיצוניות של דוח זה, בלעדי חדות עיניהן ותובנותיהן לא היה מסמך זה עומד בסטנדרטים שהצבנו לו. גם הערותיה והצעותיה המועילות של מרב מיכאלי סייעו בהבנת השדה.

נכונותם של פקידי ממשל להציע פרשנות ייחודית ולהציג מידע חיוני אינה מובנת מאליה, ועל תרומתם לגיבוש הכתוב בדוח נתונה תודתנו. ולבסוף, דוח זה לא היה נכתב ללא נכונותם של מתנדבים ואנשי מקצוע בעשרות ארגוני השטח לחלוק איתנו מידע, ידע וניסיון שצברו במשך עשרות שנים של מאבקים מתסכלים, ניסויים, טעויות והצלחות. דוח זה, בין היתר, מבקש בין היתר לשקף את פעילותם האמיצה והחלוצית.

גיא ראביד

מידות, חשוון התשע"א, אוקטובר 2010.

הזכויות לתוכן דוח זה שמורות למידות - שיקוף ודירוג מלכ"רים.

ניתן להדפיס דוח זה לשימוש פרטי, ציבורי או מסחרי, וכן להעתיק, לפרסם, להפיץ, לצטט ולתרגם את הדוח ולהנגיש אותו לכל המעוניין בתנאי שיוזכרו זכויותיה של מידות עליו.

בכתיבת דוח זה הושקעה עבודה רבה ותוכנו מובא בתום לב ומתוך רצון לקדם את התחום ולהיטיב עם הנשים הנפגעות מאלימות. במידה שתוכן דוח זה, או חלקו, פוגע, אנו מתנצלים. אם נפלה טעות, נשמח לקבל תגובות, הערות והצעות לתיקון.

מידות - שיקוף ודירוג מלכ"רים ©

תל אביב, 2010

על מידות

מידות מבקשת לקדם אפקטיביות כאמת מידה עיקרית בניהול ארגונים ללא כוונת רווח (אלכ"רים) בישראל ובמערך שיקוליהם של משקיעים חברתיים, וזאת באמצעות הערכה ודירוג של אלכ"רים.

לפי הגדרת מידות, ארגון אפקטיבי הוא ארגון המחולל השפעה משמעותית ושינוי לטובה בחיי מוטביו בהתאם למטרות שהציב לעצמו תוך מיצוי מיטבי של משאבים.

מודל הדירוג של מידות משלב כלי הערכה איכותניים וכמותניים המספקים מבט רב ממדי על הארגון המדורג, על יכולותיו ועל סיכוייו להגשים את ייעודו ואת מטרותיו. דוח הדירוג מנתח את הארגון בכמה היבטים: תכנון, ביצוע, למידה ומדידה, מנהיגות, כספים, ביקורת, השפעה חברתית ואתיקה. תהליך הדירוג של מידות נעשה בשיתוף פעולה מלא עם הארגון המדורג ובהסכמתו. במסגרת התהליך אוספים האנליסטים החברתיים של מידות מידע על הארגון ממקורות שונים מתוך הארגון ומחוצה לו: הנהגת הארגון, עובדיו ומתנדביו, מומחים, מסמכים ומידע גלוי, ובסיומו מופק דוח דירוג, בכפוף לאישור הארגון המדורג.

מידות, ארגון ללא כוונת רווח, נוסדה באופן פורמאלי כחברה לתועלת הציבור (חל"צ; ח.פ. 514108574) במארס 2008, לאחר שהחלה לפעול למעשה כשנה קודם לכן. מייסדיה היו מיטב בית השקעות וג'וינט ישראל, אשר נרתמו לרעיון על ידי יזם מידות ומנהלה הראשון, עו"ד צביקה ארן.

חברי הוועד המנהל של מידות: יעקב בורק (יו"ר), טליה אהרוני, ד"ר אורנה דרייזין, צבי זיו, אלי חוטר, ד"ר מיכל חמו-לוטם, עו"ד דוידה לחמן-מסר, אבנר סטפק, רעיה שטראוס (משקיפה) ומאיר שני.

למידות מועצה ציבורית בה חברים נציגי עמותות, משקיעים והציבור, ובראשה עומדת גב' טליה אהרוני.

מנכ"ל: דובי ארבל

למידע נוסף אנא פנו אל:

מידות - שיקוף ודירוג מלכ"רים

דרך ההגנה 34, שכונת התקווה תל אביב 67721

טלפון: 03-5373363 | פקס: 03-6876744

דו"אל: info@midot.org.il | אתר: www.midot.org